(ترجمهٔ حالم)

یاکه

(باشمه کلمن لر)

یا فتاح یا علیم یا مفتح الابواب

«کل میسر لما خلق له» حدیث شریف معناسی: بنم کبی بر عاجزڭ ترجمهٔ حالنه دقتله اعتبار اولنورسه، تمام تمام حکیمانه بر سوز اولدیغی تبین ایدر.

بین الادبا کندی ترجمهٔ حالنی یازمق اوقدر متعارف دکل ایسه‌ده، اکابر امتدن بعض کمسنه‌لر یازمش اولدیغیده معلومدر. بن کندمی اکابر صره‌سنده صایه‌میه‌جغم طبیعی‌در، فقط بعض احبابڭ تکرار رجا ایتدکلرندن، شو ورق پارچه‌لری قارالامه‌یه مجبور اولدم. البتّه بو کبی بر شی یازلدیغی زمان اولدقچه اطرافلی یازلمق ایجاب ایدر اما، بز ایسه او درجه‌ده یازمق اقتدارینه مالك اولمدیغمزدن، کندی حالمزه مناسب بر شی یازه‌جغز.

ولادتم طبول ولایتنده تارا بلده‌سنده ۱۸۵۷ نجی سنه‌سی ۲۳ نجی (نیسان) آپریل‌در. بویله‌جه پدرم کندی الیله میتریك دفترنه قید ایتمشدر.

صباوتدن بعض خاطره: قاچ یاشنده اولدیغمی بلمیورم، بر کون خسته اولمشدم، والده رحمة الله علیها بڭا صجاق چای ایله بال ویروردی. او زمان بندن بر یاش بیوك برادرم ابراهیم، صاغلام کوندزلری اورامده اوینادری، کیچه آخشام اوه کلدی، بنم یانما یاتمش، والده بال ویر، بنده بویله خسته‌یم دیه آغلاردی. والده رحمة الله علیها کندنی تکدیر ایدرك دیردی: سن بالی کوردکده خسته اولدڭ، دیه‌رك قوواردی. اوده همان آغلاردی، کیچه یاریسی چوق آغلادی، برده صباحه یقین وفات ایتدی. بو حال اوزرینه اولوب، والده‌مز رحمة الله علیها چوق تأسف ایدردی، هر زمان برادرکه بو حالنی سویلاردی، والده رحمة الله علیها بونڭ اوزرینه (تورمه) چیچوتکه‌یه قدر متأثر اولوب عاقبت ورم خسته‌لغندن وفات ایتمشدر. کندیسی قرق سنه قدر معلمه‌لك ایتمش، غایت صالحه بر خاتون اولمش. والده‌م حضورنده عموما بزم مسقط رأسمز اولان تاره بلده‌سینڭ قزلری تحصیل ایدرلرمش، الان اناث بیننده قرآة

ترکی بیك شاعردر. هب والده طلباتیدر.

صباوتمده حیوانه چوق محبتم واردی، بناك کیزمه‌سنی چوق سوردم. بعض یارامزلقلرمده خاطرمه کلیور، تربیه‌نك نقصانندن چوق یارامزلقلر ایدردم، پدردنده چوق طاپاق ییاردم.

پدرده بعض بکریلك طبیعتی واردی، او زمانلر پدره هیچ کوزکمزدك، زیرا چوق حدتلنوردی. رحمة الله علیه سرخوش زمانلرنده بتون کیجه مناجاتی شو ایدی: غفور سن! رحیم سن! بنده‌لرکه: خصوصا بن کبی شرمنده‌لرکه. برده دائما تلاوت ایله مشغول اولوردی، نه قدر سرخوش اولورسه اولسون، نمازنی هیچ ترك ایتمزدی. کندسی بر چوق سور مطولاتی حفظ ایتمشدی، از جمله سورهٔ کهف و سورهٔ یوسفی دائما اوقوردی و بزه دخی بو سوره‌لری ازبرلتمش ایدی. پدرك حدتلندیکی زمان ایکنجی اوده‌یه کیدوب قرآن کریمی تلاوت ایدردك، او زمان کلور کوزندن یاشنی دوکار اوتروردی.

بر دفعه قش قیامت صغوق پدر ایله (اووش) قریه‌سینه کیتدك، بزم بولندیغمز شهردن اوتوز چاقروم اوفاق بر کویدر، او زمان یولده کیدرکن قار بوران اولوب یولی غیب ایتدك، بتون کیجه قار آستنده قالدق، او زمان رحمة الله علیهه قار آلتنده برقات البسهٔ خفیفه ایله بولندیغی حالده الله انسانی بویله حالده محافظه ایدر، بویله بر زمانده دعالر مقبول اولور دیه‌رك، هیچ توقف سز اذان محمدی اوقوردی. ایرته‌سی کون اوجواردن مرور ایدن آدملر، اذان طاوشیله بولوب، بزی قار آلتندن چیقارمشلر، او اذان سسی حالا قولاغمه کلور.

یدنجی یاشلرم اولسه کیرك، پدرم بنی تکرار اووش قریه‌سینه کوتروب مکتبه ویردی. او زمان قریهٔ مذکوره‌ده زین البشر نام ذات معلم ایدی. مکتب‌ده بندن ماعدا لیلی کمسه یوق ایدی، قریه چوجقلری هب نهاری، کوندز مکتبه کلورلر، عشادن صوکره خانه‌لرینه کیدرلردی، بن یالکز. اوله‌رق مکتب‌ده قالوردم. بوراده او مکتبی‌ده بر آز تعریف ایتمك، برنوع فائده‌دن

خالی اولمایەجقدر. مکتب ایسە مسجدڭ آلت قاتی اولوب، طولی سکز آرشون و عرضی ایسە آلطی آرشون بر اودەدن عبارتدر. صباح اولدقدە چوجقلر مکتبە کلورلر، هر چوجقدە قولتوغندە آلەرق بر آغاج اودن کتورور، مکتبڭ ایصنمەسی بونگله ادارە اولدیغی کبی اوقونمەسیدە همان بنملە ادارە اولنوردی. استاذ رحمة الله علیه کیفسزدی، هفتەدە بر ایکی دفعە مکتبە کلور کیدردی. او زمانلردە عمومیتلە بزم طرفلردە مکتبلرڭ حالی بو ایدی. بو مکتبدە بر قش یعنی سکز آی ظرفندە، بز اکمال تحصیل ایتدڭ، اما نە اوقدیغمی هیچ خاطرمە کتورەمیورم. صوڭرە یاز اولدی تاری‌یە عودت ایتدك. نە سببە مبنی‌در بلمیورم، پدر بزی تاری قالاسندە موجود مدرسەیە ویرەمش. حالبوکە او زمان اورادە طلبہ چوقدی، مشهور علمادن داملا رحمة الله افندی مدرس ایدی. نیسە اورالردە دها بشقە بر شیلر خاطرلیەمیورم، فقط بعض تربیەسزلکلرم خیال کبی خاطرمە کلیور. بای‌لر فقرایە زکات ویرورکن، بندە باشمە صاریق چالمە کیەرك؛ زکات آلمایە واردم. و امثالی بر طاقم مناسبتسز حال‌لر، خاطرمە کلوب کیدییور.

صوڭرە (١٨٦٧) سنەسی دیکابر چیسلەسندە والدە رحمة الله علیها غیرت ایدەرك: بنی اورنبور غوبرنەسندە چیلابی ناحیەسندە (المن) قریەسینە تحصیلە کوندردیلر. اشتە بو سفریدە لا یقیلە خاطرلیەمیورم، فقط تاریدن حرکتمز خاطرمە کلییور، حیدر حاجی بابالرنڭ قورەسندە (١) بر بیوك پاواصکەیە (٢) بندك، بز حرکت ایدرکن، سفر محمد مؤذن آرقەمزدە اذان محمدی اوقوردی. بو خاطرمدە. صوڭرە، بردە یولدە باشمدن بورکم (٣) توشوب قالمش، قولاقلرم اوشودیککی خاطرمە کلیور. صوڭرە بردە المن قریەسندە واروبدە قریەیە دخولمزی درخاطر ایدییورم. زیرا رفقامز چوق ایدی، ادریس حاجی مرحوم اوغلی محمد قالی مرحوم. قائم برادرم سید بطال مرحوم (اوبا)

(١) قورە و آزبار تعبیر اولنور خانە حوالیسی
(٢) پاۋاصکە قاپالی، چانە قار اوستندە سفرە مخصوص
(٣) بورك ــ قالپاق باش کیومی‌در.

قریه‌سندن شاکر مرحوم و سائر دخی بر قاچ طلبه واردی. المن قریه‌سینه کلدك، قریه غایت فقیر، بر باشقورط قریه‌سی اولوب، یالکز بر آدم نامیله کسب اشتهار ایتمش. البته او زمانده مدرسه‌لرنك آزلغی دخی نظر اعتباره آلنه‌جق‌در. والا اون یاشنده اولان هیچ تحصیل کورمه‌مش بنم کبی برچوجغی، بنك چاقروم (١) بر مسافه‌یه کوندرمزلردی. هرنه قدر بزم والده طرفندن اورادە اقربالرمزده وار ایسه‌ده (٢)، شاکر افندی‌ده بنم کبی بر چوجقدی، ذاتا دیکر رفقالرمزده هپ مبتدی طلبه‌لردی، هرنه قدر بعض‌لرینك یاش‌لری بیوك ایسه‌ده، درسلری اوفاقدی.

اشته شیمدی بو قریه‌نك و مدرسه‌لرنك حالندن دخی بر آز بحث ایده‌جکز. قریه‌صونك درجه‌ده فقیر، قریه‌ده او (خانه) دینله‌جك بر او کوزکمزدی، هپ بر اوده حجره یاخود بوله‌دن عبارت (قلبه) اوجکزلردی. اوچـوز خانه‌دن عبارت اولان بر کویده، ایکی حجره اوده‌لی خانه نهایت اون اوله بلوردی: بونکله برابر اهالیسی غایت مسافر پرور مکرم ایدیلر، علمایی سور، طلبه‌یی سورلردی. خصوصا اوراده اولان مدرس عبد الاحد بن عبد الناصر حضرتی، اهالی چوق سورلردی و چوق حرمت ایدرلردی. و طلبه‌یه دخی چوق حرمت و رعایت ایدرلردی. طلبه‌نك چاماشولرنی ییقامق اکمکنی پشرمك هپ مجانا ایدی، بلکه‌ده خاتونلر بیننده طلبه خدمتی کورمك بر افتخارمش. حتی بز اوراده ایکن، عبید الله بابای اسمنده برینك خاتونی وفات ایتمشـدی. صابره قارچق دیرلردی هر کس دیردی که: بو خاتون شهید اولدی، بو شکرتکه کوب خدمت قیلدی. دیرلردی. نه قدر صاف اعتقاد، اشته شو اعتقاد ایله، بو قریه خلقی، کندی فقر حال‌لریله برابر بشیوز قدر طلبه تربیه ایدرارمش.

شیمدی مدرسه‌لریده بر آز تعریف ایده‌لم: مبارك مدرسه دیدیکمز بنالر، برر اوده (حجره) دن عبارت، نهایت بر طرفی یدی آرشون و دیکر طرفی‌ده طوقز آرشوندن عبارت و سعتی اوله بلور، بش عدد مدرسه ایدی. یاخود

(١) بك بشیوز آرشن مسافه بر چاقروم‌در.

(٢) بنم والدم بدری: ابراهیم ملا، اصل (المن) قریه‌سی اهالیسندن‌مش، صکره تاریده مدرس اولمش بعده تاشکنده واروب اوراده بر خیلی مدت تدریس بعدنده وفات ایتمش، مدرسهٔ شکرخان قربنده مدفون ایمش

(کومس) تاتارجه‌سی کوبکه دیمك شایاندی. اشـته شـوراسینه هیچ عقلم ایرمیور، اوکومسلره استف اوله‌رق، بری بری اوستنه قونله‌رق یاتریلورسه، بش یوز آدم صغه‌جق یر یوقدر، نصـل اولمشـده صغمشـلر؟ بز اوراده کلدکمزده، یدی آدم بردن صغه‌جق یر یوقدی، مدرسه‌ده یر بولنمدیغندن، مدرسه قومشی لرندن بری، کندی کومسنی بوشالتوب بزه ویرمشدی، الطی آی اوراده اوتردق. صوگره بهار کلدکده طلبه کویلره کیتدیلر، بزه‌ده مدرسه‌ده یر آچلدی. بو صورتله هر زمان مدرسه‌ده طلبه چوغالدقده، قومشولر کندی خانه‌لرنی مدرسه‌یه موقتا ترك ایدرلرمش. نه قدر عالی جناب آدملر کندلریده اقربالرندن برینڭ خانه‌سینه نقل مکان ایـدرك، ایکی عائله بر خـانه‌ده یاشرمش‌لر.

البته بو قریه اهالیسـنی بو صورتله تربیه ایـدن، علـم و معرفته اولن محبت‌لریدر. فقـط مربی اولن ذات محترمك خدمتی‌ده انـکار اولنه‌مز، زیرا او استاذ اکرم وفاتی بعدنده، مدرسـه‌لر کامـلا قاپاندقدنصوگره، اهالی‌ده دخی او طبیعت قالمامشدر.

اشته بن او قریه‌ده دورت سنه تحصیل‌ده بولندم، او اثناده ۱۸۷۱ سنه‌سنده والده رحمة الله علیها وفاتی خبری کلدی، پدر رحمة الله علیه مکـتوب یازمش. او زمانده مکـتوبلرده یولجی واسطه‌سیله کلوردی، سـنه‌ده بر مکتوب آنجق آلا بلوردك. هر نه قدر پوسته موجود ایدیسه‌ده، بزمکی‌لرڭ بوسته‌دن خبری یوق ایدی. والده‌نڭ وفاتی بعدنده پدرمز بزه یازدیغی مکـتوبده دیرکه: اوغلوم والده‌ڭز الی رحمة الله انتقال ایتـدی، بنمده وقتم قریبدر، سنی کورمك آرزو ایدییورم.

آرتق بو کبی بر مکتوبنڭ وصولی، البته بزی مضطرب ایده‌جك، چوجقلق وار، پاره‌سزلق وار، جهالت‌ده ایسـه دها زیاده. چارناچار مکتوبی الـه آله‌رق: استاذه استشاره‌یه واردم، استاذمزبزه کوزل برنصیحت بعدنده، پدرڭ امرینه اطاعت لزومنی سویلدی. رحمة الله علیه شول ایامده، بزم یولمز اوزرنده ایچکین قریه‌سندن کلمه بر ملایه بزی ترفیق ایده‌رك، اورادن حرکتمزه معاونت ایتدی. بو صورتله

بز المن قریه‌سنی ترك ایده‌رك یوله روان اولدق، اوچ کون طرفنده ایچکین قریه‌سینه کلدك، یوز ایللی چاقرم قطع مسافه ایتدك. اوراده بر هفته قدر یولجی بکلدك، عاقبت تمانلك آقیار قریه‌سندن محمد قالی نام بر آدم تصادف ایدوب، بزی تمانکه قدر برابر معیتنده کوتوردی، بو آراده دخی بر هفته کیچدی. کمانکه کلدکمده یاز موسمی، قارلر ایرمکده ایدی، یوللر بوزولمش، پراخوتلر دها یوق ایدی. پراخوت وقتنه قدرده، تمان قربنده، یکا آول نام قریه‌ده، مدرسه‌ده اقامت ایتمك لازم کلدی. ذاتا اوراده مدرس، المن قریه‌سنده بزم خلفه‌مز ایدی.

مدرسه‌یه کردك، اوراده پراخوتلر زمانتی منتظر اوله‌جغمزی، پدر رحمة الله علیه حضرتلرینه مکتوبله اشعار ایتدك، و بر طرفنده درسلرمزه دوام ایتدك. بوراسنده مدرسه‌لر اولدقچه معمور، قریه خلقی اکثری اغنیا، مع مافیه مدرسه‌لرده انتظام فلان یوق؛ طلبه‌ده آز، نهایت ایللی آلتمش قدرده طلبه وار. آرتق بز بوراده ایکنجی درجه‌ده خلفه‌لر صره‌سنه هم کره‌جکز، فقط ایلك بهارده عودت مسئله‌سی وار، کیچه کوندز فکرمزده، پدرنك مکتوبنه رعایة عودت ایتمکدر. یاز کلدی قارلر قالمادی، پراخوتلر کیزمکه باشلادی. بزده اسکله‌لره کیدوب، هر کون پراخوتلرنك تاری طرفنه کیده‌جك خبرنی صورمقده‌یز. او زمانلارده اورالرده منتظم پراخوتلر یوق. کونلری معلوم دکل، هپ یوك واپورلری، حمال.

بز بویله پراخوت حرکتنی منتظر ایکن، ۱۷ نجی مای تاریخنده، برده پدرنك وفات خبرنی آلدق! اشته بزه دیکر بر ضربه اولدی. آرتق الهی یاربی سن بلورسن! بر طرفدن غریبلك صباوت صونك درجه‌ده فقیر و احتیاج بونك اوزرینه‌ده اوکسزلك یتیملك علاوه اولندی. برده‌ تاریده بر یالکز، بندن اوفاق ۱۲ یاشنده قردشم قالدی بنده همان ۱٤ یاشنده‌یم. بابادن ثروت قالمادی، باشقه مربی هم یوق، ایکی صبی حالی نه اولور؟ بزه مرحمت ایده‌جك کمسه‌لر یوق. بویله بر سرکردان حالده متحیر اوله‌رق کیزمکده ایکن، حاله‌مزك خواجه‌سندن نصرالدین ملادن بر مکتوب کلدی، مضمونی شودر: اوغلوم

پدرگز وفات ایتدی، بر شیسی قالمادی، قردشڭ اسماعیل‌نی مونده تربیه قیله تورغان کشی یوق، سـن هیچ کلمه، بن بر چاره بولوب قردشگنی اورایه بولـلارم، نیچوك بولسه‌ده ایکگز برابر یاشارسز.

اشته شیمدی آرتق بوندن دها زیاده پریشانلق اوله‌مز، بو حاله نه دیمه‌لی؟ صبر! الهی یارب مدد! سـن معین اول!.... کیجه‌لری اوترور آغلاردم، یه‌جك یوق، ایچه‌جك یوق، تلانجی‌لك الدن کلمز. بر کون پریشان بر حالده، مدرسه‌ده یالگز اوترمقده ایکن، بر آدم مدرسه قاپوسندن کیردی، خدمت ایچون آدم آرایورمش. بزده کندمزی تقدیم ایتدك، خدمتنی سویلدی، اوتوز کاپیك یومیه ایله خدمته کیتدك، همده ممنون اوله‌رق. بعده ایکی هفته قدر بو آدمه خدمت ایتدم، بر قاچ پاره آلدم. صوگره بر باشقه‌سینه دخی بر قاچ کون خدمت ایتدك. آراده صره‌ده پراخوت‌لر کلدکچه کیدوب قردشمی‌ده یوقلامقده ایدم. بر کون تکرار معتادم اوزره تمان‌که بلده‌یه واردم، پراخوت‌لر توره‌چق (اسکله) پریستانغه ایندم، اوراده نه پراخوت وار، و نه‌ده کلن کیدن وار، یالگز بر (بارژه) حموله بیوك ماعونه‌سی واردی کندم غایت یورغن بر حالده ایدم، اوراده بر آغاچ بوره‌نه اوزرینه اوتردم، نهر اوزرنده آمد و شد ایدنلری سیر ایدییوردم. او اثناده بارژه اوزرنده اوفاق اوده‌دن تقریبا اون ایکی یاشلرنده بر چوجق چیقدی. اوزرنده قویو قرمزی رنکلی کامزول و باشنده بیاض بوروك. آرقه‌سنده برده اوفاق کوپاك یاوریسی وار، چوجق توغری کیتدی، و اپورلر کانتورنه کیردی، بنم کوزمه‌ده آتش پارچه‌سی کبی کوزکدی. بن قردشمی بلمزدم، زیرا بن مملکتمدن کیتدکده قردشم آلطی یاشنده ایدی، بش سنه‌در کورمدم، خاطرمده قالمامش، هیچ خاطرلیه‌میورم، کوزلرم یاشه طولدی، کندمی توته‌میورم، کندی کندمه: بو چوجق کیم اولاجق؟ بر دها چیقه‌جقمی؟ دیرکن چوجق همان کانتوردن چیقدی، توغری تکرار بارژیه کیتدی، بنده یاواش یاواش بارژیه کادم، چوجقده بارژه اوزرنده او کوپاك یاوریسیله اوینامقده ایدی، چوجق بر ایکی دفعه بگا دقت‌لیجه باقدی، کوپاك یاوریسیله ایلنمك‌ده دوام ایدییور،

چوجغه آز یقین کلدم، صوردم: سن قایداغی؟ اسمڭ کیم؟ چوجق تارلق دیر دیمز بنم کوزلرمدن یاشلار دوکلا باشلادی، اسماعیل دینجه، چوجغی قوچاقلادم، صارلدم، اوبمگه باشلادم، چوجق آغلار بن آغلارم، دیرکن یکدیکرمزی صورشدق اڭلاشدق، حال و احوال اوکرندکدن صوڭره، قردشمی و اشیالرنی اورادن آلدم، برابرینکا آولغه مدرسه‌یه کیتدك، مدرسه‌ده کمسه‌لر یوق ایدی. چونکه ایام صیفده طلبه‌لر هپ کیدرلر، بعضی‌لری کندی اولرینه کیدرلر و بعض‌سیده اغنیالره خدمت ایدرلر. بزم مدرسه‌ده یالکز بر بابای واردی، محمد بابای دیرلردی. بز برادر ایله برابر مدرسه‌نڭ بر کوشه‌سنی توتدق، بزده بر مسرت برده کدورة، بعض پدر والده‌یی سویلار آغلارز، بعض کندمزڭ اجتماعمزه ممنونا کوله‌رز. بر قاچ کون بویله‌جه امرار اوقات بعدنده، بز هم قردشم ایله برابر خدمته کیتمك اوزره قرار ویردك. آز چوق قشلق اداره‌مز ایچون، بر قاچ روبله پاره حاضر ایتمه‌لی‌یز. بر قاچ زمان یکنا آول اغنیالرندن کوپچای بابا دیرلردی، بر اختیاره خدمت ایتدك، ایکی برادر یومیه اللی کاپیك آلوردق. صوڭره بر قاچ وقتلر کیل محمد بایغه خدمت ایتدك، بو آدملر عادتا بزه قردش کبی باقارلردی، بو صورتله بز قشلق اداره‌مزی بر درجه تأمین ایتدك. تحصیل زمانلریده کلدی، بزده مدرسه‌یه کیردك، درسلرده باشلاندی، قردشم تصریف اوقور، بن نحو اوقوردم، مدرسه‌نڭ تحصیل و انتظامنه کلنجه: بو شیلر یوق، نه چاره؟ بونکله برابر، استاذلرڭ دائمی ویرمش اولدیغی اغفالات اوزره، کندمزی عادتا انسان صره‌سنده صایمق درجه‌سنده جسارتمز وار. بو صورتله، شول مدرسه‌ده قش موسمنی کیچردك. مدرسه معیشتنی تعریفه حاجت یوق، زیرا روسیه مسلمانلری ایچون اویله بر غرابت یوق، هر مدرسه‌ده عینی معیشت. سائر ملتلره بزم مکتب ومدرسه معیشتلرینڭ افاده‌سی ممکن دکل، غرابت تصور خارجنده‌در. چار ناچار سکوتی اختیار ایده‌جکز.

یاز اولدی، بهار کلدی، مدرسه‌دن طلبه‌لر طاغلمه‌یه باشلادی، بزده برادرم ایله برابر، تاری‌یه کیدوب پدر ووالده رحمهما الله مزارنی زیارته قرار ویردك. اصل مسقط راسمز اولن تاریده، پدر طرفندن محرم اقربالرمز هیچ بوقدر،

والده طرفندنده اوچ ابناء خالەمز واردی. فقط والدەمزڭ طالباتی چوقدی، عموما اغنیا خاتونلری والدەمزی تعظیمده قصور ایتمزلرمش. نیسه ۱۸۷۴ سنەسی مایس باشنده آیدیکین نصر الدین افندی پراخوتیله تماندن حرکت ایدوب، تمام اون دورت کونده تاری‌یه کلدك. خالەمز خانەسنده مسافر اولدق، اوغلی عبد الله ایله برابر، بر انبارده یاتوب قالقاردق. بنم تاریدن کیتمکمەده آلطی سنه اولمش، چوق آدملری اونوتمشم، بنم ایچون چوق غریب کلدی. فقط المن مدرسەسنده رفیقمز اولان محمدقالی بن ادریس ایله موانسه ایدردم. نیسه بهمه حال تاریده ایکی آی قدر مسافر اولوب، تکرار قردشم ایله برابر تمانکه کیتدك، تکرار مدرسەیه کلدك. تاریده بولندیغمز زمان، والدەمز طالباتی طرفندن یکرمی بش روبله قدر هدیەلر ویرلمشدی، بو قشنی ده، شول پاره ایله مدرسەده امرار اوقات ایدەجکز. اشته بو صورتله تمان ینکا آول مدرسەسنده، تکرار ایکی سنه اقامت ایلدك، ایساغوجی‌یه قدر درس کوردك، شو طریقه کندمزی انسانلر آراسنده کورمەیه باشلادق. هر نه قدر اوقوب بلدیکمز بر شی یوق ایسەده، بویمز و سنمز خیلی اولدی، بنم یاشم اون طوقزه کلدی. قردشم اسماعیل دخی کندنی تربیه ایدەجك قدر اولدی، مدرسەده تحصیلڭ برکتسزلکی و استقبالك کورلکی ذاتا آڭلاشلدی، مدرسەده دها یکرمی سنه قالدیغی زمان، علمدن بر نقطه بویله آرتمایەجغی تحقق ایتدی. تربیه دیرساك ذاتا یوق. تربیه نه اولدیغندن کمسەنڭ خبری یوق، بزم اون طوقز یاشمزه قدر تحصیل ایتمش اولدیغمز معلومات، یالکز جهلمزی آڭلامقدن عبارت اوله بلدی. نیسه کندی کندمزه فکر ایدەرك، بر طرفه کیتمك اوزره پلانی قوردق، بر آت حیوان صاتون آلدق، جمیع لوازمات شتائیەسیله، ذاتا بزم کوزلر، چوق اوزاغه کسترەمیور، نهایت او حیوان ایله واروبده یتشاجك بر مسافەیی ملاحظه ایدییورز. شیمدی یول تدارکی حاضر اما، استاذ اکرم حضرتلرندن مساعده استحصالی چارەسنی بولمق چوق مشکل، ذاتا استاذمزده، حیوان تدارکندن مسئلەیی بر درجه حس ایدییورمش، نصلسه بر کون بر فرصتی بولدق، استیذان ایتدك، قابلمی؟ آل سنکا لازم اولورسه بد دعالر، نرەیه

کیدیورسن؟ سنك وارەجغنك یردە علم یوقدر، فلاندر، دیرکن بر سنە دها کیچدی، الهی یاربی نە یاپەلم؟ بزم نعمة الله نام بر رفیقمز واردی، او بخارا کیدەجکم دیە مساعدەسنی استحصال ایتدی! هم بخارایە کیتدی، بزە همان مساعدە یوق. بر کون تکرار مراجعت ایدەرك استیذان ایتدك. لاف آڭلاتمق قابل دکل، همان بد دعادن بشقە بر شیلر یوق. بزدە، عموما تاتار علمالرندە بو عادت موجود ایدی، بونڭ معناسنی بن هیچ عقلم ایرمزدی، عاقبت تبین ایتدی، بو صورتدە بزم ملالرمز جهالتلرینی محافظە ایدرلرمش، والا اسباب نافعة عامەیە مبنی دکلمش. هم حقیقة کوزل حمایە ایتمشلر، فلان مدرس، فلان مدرس دیە کسب اشتهار ایدرلردی، نامەلری چوق بیوك اولوردی. بد دعالرندندە هر کس تتررردی، او بد دعایی دخی او قدر بیوتمشلردی کە: انسان فکر ایتدیکچە، جبرائیل امین قاناتلرینی آچمش، همان مدرس افندینڭ ال قالدرمەسینە منتظردر، مدرسنڭ الی قالقار قالقمز، همان قاناتلرینی اوردیغی کبی زیر و زبر کتورەجك ظن ایدردی، حالبوکە ایشلر او درجەدە دکلمش، ذاتا دعانڭ معناسی او مبارکلرڭ آڭلادیغی کبی دکلمش، دعا دیمك، اسبابنە تشبث دیمكمش. بونلر هپ آڭلاشلدی اما بزمدە ذی قیمت و قابل تربیە اولان زمانلرمز کیچدکدن صوڭرە آڭلاشلدی، نیسە بز غایت زورلانەرق قزان جوارندە مشهور قشقار مدرسینە کیتمك اوزرە استاددن مساعدەیی استحصال ایتدك قردشمدە تاری‌یە قایتمق اوزرە، دومنەنی کیری‌یە چوردی. مع ما فیە قردشم ایلە برابر ١٨٧٧ سنة میلادیەسی شباط ابتداسندە بنك آولدن مفارقت ایدوب. کندی میدانمزە راکب اولدیغمز حالدە، اربت پنایر بارمنکەسینە دوغری حرکت ایتدك، شباط بشنجی کونی اربت یارمنکەسینە کلدك. اورادە بر قاچ ایام اقامت بعدندە، بعض ذوات کرامە بالاستشارە حیوانلرنی اسبابیلە صاتدق، اورادە تاتار اغنیالردن جزئی بر معاونتدە کورلدی، بعدە قزان طرفندن کلمە (یمشبك) یوك یورتوچیلر ایلە برابر قزانە توجە ایتدك. برادرمدە تاری بایلارندن برینە تاقلەرق، وطن اصلیمزە تاربغە عودت ایتدی.

اشتە شبەدی بنم شو سفر مشئومم، غایت دهشتلی بر سفر اولدی. رفقالرم

هب حمال طاقمی، بوالده هب سرخوشلق ایدیورلر، کندیلری نه قدر زحمتلره دوچار اولدیلر، ایسه، بنی دها زیاده معذب ایتدیلر. بوالده پارهلری قالمدی، حیوانلرینه بیهجك یوق، هر مرحلهده بر حیوان صاتوب یمکه باشلادیلر، دیرکن حیوانلرده قالمدی، یوللر فنا، قارلر ایریمکه باشلادی، چامور، صو، اکثریتله پیاده کیتمك ایجاب ایتدی، دیرکن رفیقلریمز بزم پارهلردنده خبر آلدیلر، بر قاچ دفعه ملایمتله صوردیلر ایسهده ویرمهدم. انکار ایتدم، عاقبت بزی تهدیده باشلادیلر، چار ناچار تسلیم بابراعنی چیلدك. اولمدیغی حالده پارهلرمزی آلدقدن صوکره، ایسهلرمی دخی آلهجقلرینی سویلادیلر، عاقبت اونیده آلدیلریا! نیسه بو صورتده جان چیکشهرك تمام بر آی بوالده سوروکلاندکدن صوکره، قزان ناحیهسنده قشقار قریهسینه کلدك. الده بش پارهلر یوق، اوزمزده ایسه یوق، پاسپورتمزکده ایکی آی مدتی قالمش، کمسهیی بلمام، هیچ بر طرفدن پاره کلهجك امید یوق. بو حالده انسان نه یاپار؟ بزم روسیهده عموما مدرسهلرك یکانه مرجعی مدرسلردر. بزده مدرس داملا اسماعیل اوتامیشیف جنابلرینه استرحام ایتدك. اول باول پولیس مأموری کبی پاسپورتمزی صوردی، بزده پاسپورتی کوستردك. پاسپورتی باقدقدن صوکره، مدتی آز اولدیغنی سویلادی. بزده بنکی پاسپورت توندره جکلر دیمکه مجبور اولدق. نیسه الله راضی اولسون قبول ایتدیلر. بزده مع الممنونیة دوغری مدرسهیه کیتدك. اوراده بعض بلدکلرمز، بزم طرفدن کممه رفعالرمز واردی، اونلردن بریده: بزم تماننلك یکا آولدن نظام الدین بن سیف الله ایدی. بز همان نظام الدین افندی یاننده بر موقعی مسکن وموقع اتخاذ ایلدك. مدرسهده طلبه چوق، بزم اولده کوردکلمز مدرسهلره نسبة بوراسی عادتا بر دار الفنون ایدی. اوتوز قرق طلبهلر موجود ایدی. بزم نظام الدین افندی، بولندیغی موقعنك اوررون اطرافندهکی چارشافلری ایندردی. بز بوراده عادتا بر یکی کیلن اولدق. سماور تتوردی. چایلر ایچدك، بزه مدرسهنك اصوللرینی تعریف ایتدیلر. نیسه آچلی توقلی او کیجه مدرسهده بیتوتت ایتدك. کیجهسی کوزلرمه اویقو کلمز، اوزون اوزون افکارلر استیلا

ایدییور، هیچ کوزی قاپانمیه‌رق صباحی بولدم. بوراده صباح نمازی ایچون مراق ایدن بر طلبه کوزکمدی. کونش طوغدی، ساعت سکزی بولدی، هر کس قالقمایه باشلادی. او آراده آز اویقویه طالمشم، بزم نظام الدین افندی بنی دخی قالدردی. صباح ساعت اون اولدی، نظام الدین افندی بزه دیدیکه: بوراسنده عادتدر، بو کون یمك پاپه‌جغز، سن دخی بنمله آشخانه‌یه اینمه‌لی سن، اوراده هر مدرسه‌دن طلبه‌لر عموما اینرلر، سنی کوزل بر مسخره ایدرلر، سن هیچ صقلمه، بلکه آنلرله برابر کولمه‌لی سن. تعلیماتنی ویردی. برده باقدم، اوراده اوتوز قرق طلبه توپلانمش، بزم تشریفمزه منتظر. بز آشخانه قاپوسندن کیرر کیرمز، اورتالقده بر غلغله قیامت قوپدی، کیمی قهقهه ایله کولر، کیمی داول زورنا چالار، کیمی کلور، بزم باشمزده بولنان قالپاغی چیقارور، تصوری ممکن اولان رزالتدن هیچ برنی براقمازلر.

بوده قشقار مدرسه‌سنه مخصوص آداب تحصیلدن بر نو اختراع اصول مستحسنه ایمش. بو صورتله هر ینکی کلن طلبه‌یی بر هفته‌یه قدر تأدیب و تربیه ایدرلرمش. بزم حقمزده دخی بو وظیفه‌یی مکمل صورتده اجرا ایتدیلر. ظن اولنماسنکه: بو وظیفه چوجقلر اکلنجه‌سیدر. خیر: ذاتا قشقار مدرسه‌سنده اون سکز یاشندن آشاغه طلبه بولنمزدی. بیش قدم تعبیر ایتدکلری ذوات محترم، بورسم استقبال و خوش آمدیده همه برابر بولنورلر. صوکره بو رسم استقبالك تعریفی تفصیلاتی طلبه بیننده بر هفته مذاکره اولندقده تصوکره، خلاصه‌سی فاضل شهیر استاذ الکل جنابلرینه دخی عرض اولنور.

آرتق بو حال مدرسه‌نك انتظامنه دلالت ایده‌جکنده هیچ شبهه یوقدر.......

نیسه بزده، نه درسه چالشمه‌یه هوس وار؟ و نه‌ده مدرسه‌نك انتظامنه باقمایه وقتمز وار؟ آچلقدن طاقتسز اوییورم. بو صورتله بر قاچ هفته‌لری کیچردك. دیرکن باز اولدی، (صابان طوی) (۱) زمانلری کلدی.

بزده کویدن کویه کیزه‌رك، او صابان طویلرنده کوره‌شب. بر قاچ پاره

(۱) صابان طوی تعبیر و بوره ایلك بهارده جیران و اطرافنده قریه‌لرده بیوك جمعیتلر اولنور، اوراده کوره‌ش دخی اولنور.

قازاندق، بعض بورجلرمزی ویردك، مع ما فیه کوڭل هیچ مطمئن دکل، زیرا المزده اولان پاسپورتنڭ وقتی کیچییور، تاربدن پاسپورت کوندرمیورلر. فقر وضرورت بر طرفدن، پاسپورت مسئلەسیده دیکر طرفدن بزی چوق راحتسز ایتمکه باشلادی. ایام همان روسیه و ترکیه محاربەسی ایامی، هر طرفدن پاسپورتسز آدملری توقیف ایدییورلر. بنده مملکتده برادره مکتوب یازمشم، پاسپورت یوللایەجق، شبهەسز یوللایەجق. فقط استاذ روسلردن قورقوسندن بزی تهدید ایدییور، دها دوغریسی استاذنڭ جهالتی، امور اداره بلمەملکی. بنده کنج لکم، و الا ایسکی پاسپورطم وار، مدتی کیچمش ایسەده، بنم هویتمی اثباته کافیدر. نه چاره کیم بلور؟ پاسپورتنڭ نه ایچون لازم اولدیغندن کمسەنڭ خبری یوق. بن آرتق استاذ کوزنه کوزنمکه قورقیورم، ایکی ماه قدر اطرافده قریەلرده کیزدم. اوقدر جهانه مشهور بر استاذ، و مدرسەده یکرمیشر سنه وقت کیچرمش خلفەلر، بزم حالمزدن بی خبر بلکەده بلمك استمیورلر. بنده چوجق دکلم اما، تربیەسزلك انسانی چوجق کبی شاشر دیر. اصول یوق، قاعده یوق، بنم کبی قاچ آدملر بو کبی حاللره دوچار اولمشدر. کیم بلور؟ مدرسلرنڭ وظیفەسی: یالکز یومیه بر دفعه مدرسەیه کیرمك، و مرتب درسلردن بر درس ویرمك. انسان بو حاللری ملاحظه ایدرسه حیرتده قالور. نظام انتظام هیچ یوق یا، طلبەیه نصیحت، و درسه تشویق و بولنمز کیزنلره تکدیر بلمام نه هیچ یوقدر. بیوك طلبەلر ایڭ منتظم مدرسەلرده، هفتەده بر درس آنجق اوقیه بلورلر. بعض مدرسەلرده آیده بر درس بویله اوقیەمزلردی. طلبه بندی کندنه چالیشر کتاب مطالعه ایدرسه، دائمی سعی و غیرت ایدرسه، بر درجه تحصیل معلومات ایتمش اولور. البتە بویله طلبەلرده چوق اولمز، بو حالده بر طلبەنڭ مدرسەده یکرمی سنه قالمەسی، عادتا مجبوریت تحتنده ابدی دامله اسماعیل کبی عالملرده دخی. طلبەنڭ استقبالی ایچون هیچ بر نوع اصلاحات فکری بولنمامش. طلبه کندیسی بر شوق و عیرت ایله مدرسەیه کلورمش. اکر او طلبەنڭ ولی‌لری اعنیادن ایسه، مدرسەده کوزل کیچنمش. اکر فقرادن ایسه، یالکز بر توفیق ربانی ایله سعی و غیرت ایدرك مدرسەیه کلمش،

استاذ بونلرڭ امور ادارەسینه و اخلاقنه هیچ بر کونا نظر اعتبارنی صالمامش. فقرایه خصوصا هیچ اعتبار اولنمامش. بویله اولدیغی حالده کینه بر سر الهیدرکه، طلبه ایچنده بیك چوق سعی و غیرته فتور کتورمیەرك، اجتهاد ایتمش میدانه کلمش آدملر بولنوردی. استاذلرڭ شایان شکران بر جهتلری وار ایسه، اوده: شو مدرسه قپوسنی آچوبده، طلبەنڭ اجتماعنه سبب اولمەلریدر. بوده آنحق کندی اشتهارنی محافظه ایچون اولدیغیده شبهەدن عاریدر. قشقار مدرسەسنده طلبەنڭ اخلاقنه کلنجه: فساد اخلاق صوڭ درجەده شایع ایدی: آعزه (انعیه) اوفاق نماکی صالمق، لواطه، و توتون ایچمك، (اسکامبل) کارب اوینامق غایت شایع ایدی. بعض مسکرات استعمال ایدنلرده بولنوردی. قشقار مدرسەسی دورت خانه اودەدن عبارت ایدی: درس اوی، کاجه اوی. کانطور اوی و فار آول اویی نامليرله تسمیه اولنور، و هر خانەده بر بیش قدر خجره اولوردی. اشته شو خانەلر نامیله بربری آخردن تفریق اولنورلردی، و بینلرندەده صوڭ درجەده برودت، یکدیکرنی هیچ سومزلردی. البته بونلر هپ تربیەسزلك نتیجەسیدر. بشقه ملتلر بتون دنیاده عموما طلبه بك دل و بك وجود اولمق فکرنی ترویج ایدییورلر، بویله بر اتحاد لزومنی دعوی ایدرك، ایچه جانلر فدا ایدییورلر. بزم تاتار طلبەسی، بر مدرسه و بر استاذ طلبەلری اولدیغی حالده، یکدیکرینه منافرت ایدییورلر. صوڭره بو بیچاره ملتدن نه خیر ایله بلور؟ صوڭرەده هیچ اوتانمیەرق رسول اللهغه افترا ایدییورلر: ستفترق امتی الخ.

صدده کلەلم: عاقبت بر کون بزه بر خیال غلبه ایتدی. بر وسوسەدر بزم قفایی صاردی. صانکه پاسپورتسزلق سببدن بزی توتبده (صالدات) عسکرلر آلور کبی بو اوهام استیلا ایتدی بو قورقو نتیجەسی. قشقاردن اوتوز چاقرم قارادووان استانسەسینه کیدوبده، پاسپورت کلوب کلمدیکنی بلمکه مجبور ایتدی. (قشقارده پوسته شعبەسی یوقدی طلبه مکتوبی هب اورایه کلور) بزم اوزمزده البسه یوق، بر شیلر یوق. مع ما فیه طلبەدن کیمی نڭ جبەسنی، کیمی نڭ آیاق قبنی و سائر البسەسنی کیدك. پاسپورطا

يوقلامەسی ایچون قارا دووانه کیتمکه قرار ویردك . و محلەدە صوفو شریف نام بر فقیر آدم واردی، اونلەدە بر یالگز حیوانی واردی، عموما طلبه بر طرفه کیدرسه، او حیوانی استجاره ایدر بنارلردی. بنده آلدق بندك، قارادووانه کلدك، قارادوان امامی مفتاح الدین ملایه مراجعت ایتدك، پاسپورط کبی بر شیلر کلمدیکنی سویلاینجه، حیرتده قالدم. آرتق نه چاره تکرار قشقاره عودته مجبورز، حیوانه بنەرك قارادووان قریەسندن حرکت ایتدم. بر ایرمق صو کنارنه کلدم. قلب منکسر، صوك درجەده مکدر اولدیغم حالده، صو کنارنده توقف ایتدم. ابدست آلدم، نماز قیلدم. کندی کندمه عمیق عمیق فکرلره کیتدم، اوتوردم. آغلادم، صزلادم شمدی قشقاره واردیغمز کبی داملا پاسپورط استەیەجك، صوفو شریف حیوان کیراسی دیەجك. اشته شو ایکی اوفاجق جریمه دها بیوکنی ارتکابه مجبور ایتدی. آرتق هر شی کوزه آلەرق، بیوك پوسته یولی ایله قزانه دوغری کیتمکه قرار ویردم، اما نرەدە کیدیورم بنده بلمیورم. شاشردم حیرتده قالدم. عقل هیچ بر شینی ادراك اتمیور. پوسته یولنی توتدم، کیدییورم، بتون کون کیتدم، آخشام بر مسلمان قریەسینه کلدوم. امام افندی خانەسینه مسافر اولدم. ایرتەسی کون تکرار یولمزه دوام ایدییورز، کیتدکچه قزانه تقرب ایدییورز. قشقاردن حرکت ایتدکمز ایکی کون اولدی. کیجەلری کوزمه اویقو کلمیور. آغلارم صزلارم اما هیچ فائده یوق شیمدی قزانه یقلشدق اما، قزان بر شهردر، اورابه واردقدن صوکره حیوانی نرەیه قویەجغز؟ کندمز نرەدە قالاجغز؟ اورادە دخی پاسپورط استەیەجکلر. بو حالی ملاحظه ایدەرك، قزان بش نهایت یدی چاقرم مسافه قالمشدی، یولدن کناره چیکلدم. اوراسی اورمان آغاچلقده ایدی، حیواندن ایندم، آخشامده یقین ایدی. حیوانی بوشاندم اوتلامق ایچون، کندمده بر آغاج دیبنده یاتدم. قارنم آچ کوزلرمه اویقو کلمز. آرا صره خاطرمه قورت و آیو فلان قورقوسی کلمز، و بعضا اوینه بر شی ییکلیورمده الله قورقوسیده کلمور، بو صورتله بیك تورلی اوهام و خیال ایله صباحه یوندم. کوزلرم قاپانمادی، صباح اولدی. کونش توعدی. بردە کوزمه اویقو کلدی. کندی

کندیمه دیدم: آزاجق استراحت ایده‌یم، صوکره قزانه کیدرم. اوراده او یومشم. نه قدر اویودیغمی دخی بلمیورم، برده کوزمی آچدم، بزم حیوان (۱) یوق شیمدی نه یاپمه‌لی؟ صاغ صوله قوشدم، حیوانی بوله‌میورم، ایکاری آرقمه آلدوم، بتون کون اورمان ایچنده حیوانی آرادم. بر طرفدنده قارنم آچ. هر جهتدن امیدم کسلدی. طاقتم قالمدی. حیوان بولنمدی. بزم حال اسکی‌سندن دها فنا اولدی.

شیمدی قشقاره کیتمک‌ده امکان خارجنه چیقدی. اورمان ایچنده یالگز. اللەدن بشقه حالمه کمسه‌لر مطلع دکل، آخشام دها اولدی. اطرافی ظلمت قاپاتدی، بر طرفدن یغمورده باشلادی، اورتالق زفر قارانلق کسلدی، ایکاری ایپاری اسنیمه قویدوم، بر آغاجه آرقامی ویردم اوتوردم، آجلقلریده اونوتدم. ایچره‌مده بر قورقو استلا ایتدی. بعض قولاغمه بر شیرتی کلییور، انساندر حیواندر بر شیلر کوزکمیور، الهی یاربی سن بلورسن، دیرکن بر شمشک، بلترم، آیدنلق ویرییور، اطرافه باقارم آغاچدن بشقه بر شیلر کوزکمز، نه چاره انسان تحمل ایدرمش، اجل کلمدکچه اولمزمش، عزرائیل‌ده وقت‌سز کلمزمش. الهی یارب کوزمده یاشلرده قالمدی. بتون کیجه بویله بر حالده دهشتلی بر وقت کیجردم. صباح اولدی، نره‌یه کیده‌یم؟ شیمدی یول نره‌ده‌در؟ و نه طرفه دوشر؟ اونی‌ده بلمیورم. برمدن قالقدم، یول آرمیه باشلادم، بر ساعت قدرده آرادم عاقبت یولی بولدم، قزان شو طرفده اوله‌جق دیه، بر تخمین ایله یوله دوام ایتدم، ایکی اوچ چاقرم کیتدکدن صوکره بر آدمه راست کلدم. اوده خرستیانمش، روس لسانی‌ده بلمام. مع مافیه صوردم: (زناکوم خلیب نیت) دوستم اکمک یوق معناسنی افاده ایتدم. برکت ویرسون بر آز اکمک ویردیلر، بزم مضطرب بر حالده بولندیغمزنی حس ایتدیلر. دیدیکه: بنم اکمکم چوق آزدر. بزده کندوسنه بر تشکرله، یولمزه دوام ایتدک. شهره یقین کلدکده، بر قاچ آدملرک شهر کنارنده (کیرپیچ) طوله یاقمقده اولدقلری کوزمه ایلشدی، یانلرینه کیتدم، اوراده تاتارلردن دخی بر قاچ آدملر

(۱) مدرسه صوره‌ده برلهیفی یامه بای بو حیوانی ایچون ارزان اوتوزیش روبله‌یه آلمشیدم اولمشدر.

بولندیغنی کوردم. برینه دیدم: بکا بوراده بر خدمت بولنورمه؟ دیدیلر: پاسپورتڭ وار ایسه، ایش بولنور. دیدم: بنده او یوقدر. دیدی: اویله ایسه بورالرده چوق کیزمه. دیدم: چوق قارنم آج، ایکی کوندر بر لقمه یولهمدم: دیدی: سن کیم سن؟ دیدم شکرت. بن شکرت دینجه، بیچاره عوام بنی بوراده اکرام ایتدی. بوغورت کتوردی، خیلی قارنمی طویردی. بنده تکرار تکرار رحمتلر اوقودق، قزانه دوغری یولی صوردم، خوشن صاغ اولوڭ دیه بورمدن حرکت ایتدکده، بو آدم بنه دیدی: نره‌یه کیدییورسن؟ بنده بیلمیورم دینجه، بنه چوق مرحمت ایتدی. دیدیکه: سن مکاریه‌که بار. بلکه آنده بر خدمت بولورسن آنده حاضر یارمنکه زمانی خدمت تابلور دینجه، بنم کیتمه‌نڭ چاره‌سنه اوکرتدك، پاره فلان اولمدیغنی ذاتا سویلادك: بو آدم چوق مرحمت ایتدی، بنه بر خیلی نصیحتده بولندی، اوراده دخی پاسپورت لزومنی سویلادی. مع ما فیه اورایه واردیغی زمان احتمال اغنیالردن بری مرحمت ایدر، یاننه آلورسه، پاسپورت ایچونده بر چاره بولنور دیدی. بنده بو آدمه کمال انکسارله و داع بعدنده، یولمزه دوام ایتدك. برده قزان شهرنه کلدك. برکت ویرسون بوراده بنی بلن آدمده یوق. شهرده آخشامه قدر کیزدم، کیجه نرده قالمه‌لی؟ نره‌یه واروسام پاسپورت استه‌یه‌جکلر بویله‌ده پولیسلری کوردکچه جانم حلقومه کلییور، شاشریبورم، آخشام آز قاراڭلق اولدی، بنده قزاندن بش بالطه‌یه دوغری ایندم، اوراده کوپری اوزرندن کیچرکن خاطرمه کلدی: بوراسی تنهادر، شو کوپری آلتنده صباحه قدر قالە بلورم دیه. همان اوراده قالە ویردم، لکن اویومق ممکن اولمدی اوزرمدن آرپەلر آدملر کیچدکچه، بر قورقودر استیلا ایدییور. نیسه صباحه قدر اوراده قالدق. صباح اولدی. بنده بر آیاق پاترتیسی کسلدیکی زمان، اورادن چیقوب یول ایله دوغری (اسکله) پراخوتلر پربستانیغه واردق. اوراده نیژنی نوغورت دارفنه کیتمك اوزره بولنان بر واپوره کیردم اوتوردم. صباح ساعت سکز راده‌لرنده (واپور) پراخوت حرکت ایتدی. پراخوتده مسلمانلر چوقدی. بنده اونلر آراسنده یرشدك اما. بیلات یوق، پاره یوق. بونڭ صوڭکی نه

اوله‌جق؟ ایرته‌سی کون صباح ساعت اون راده‌لرندن بزم پاراخوت نیژنی یه یقلاشدی. بیلات یوقلامه‌سی اولدی، بزده مأمورلره دوغریسنی سویلادك. مأمورك کوزی بزم اوزرمزده‌کی جبه‌یه دوشدی، بزده ویردك قورتلدق والسلام. نیژنی‌ده پراخوتدن چیغوب دوغری جامعه واردم، اوراده ایکی کون اقامت ایتدم، صوکره پاسپورت استه‌دیلار، اولمدیغنی سویلادیکم کبی، بر دها مسجدکه براقمادیلار. صوکره بر شمسی اسملی کشی‌نڭ آشخانه‌سنده بر ایکی کیجه قالدم، اوراده دخی بر چاره بولنمدی. آرتق تبین ایتدی، بر دها نیژنی نوغورتده قرار ایتمك امکانی قالمادی. شیمدی نه یاپمه‌لی؟ حالمی کیمه افاده ایده‌یم؟ کیمسه‌یی‌ده بلمیورم، بنی دخی کیمسه بلمیور. بازار میداننده هر یره کیتدم، خدمت استه‌دم، پاسپورت اولسه هر کس قبول ایده‌جك، فقط او یوق. شیمدی این‌المفر و یاخوداین الملجاء دیه قالا، نیژنی نوغورتی ترك ایده‌رك، تیلغراف خطنه تابع اوله‌رق یوله چیقدم، او یولده نره‌یه کیدر بلمیورم، فقط او قدرجك تصور ایده بلییورمکه: تیلغراف خطی اولدیغندن، مطلقا بر شهره واراجق، اما اوشهرده نه یاپه‌جغم اونیده بن ملاحظه ایده‌میورم. اشته کور کورنه او بیوك تیلغراف خطیله یوله دوام ایدییورز. یولده کیدر کیدر یوریلورم، یول کنارنده یاتار اویورم، برکت ویرسون هوالر کوزل، مع ما فیه کیجه‌لری کوز کورمز قارانلق اولییور. کیجه یاتمق ایچونده قورقیورم بتون کیجه صباحه قدر یوردم، صباح تکرار یول کنارنده یاتدم اویودم، وجودلرم قرلمش، آیاقلرم قابارمش، قارنلرم آج، یاتار یاتار، تکرار قالقار یولمه دوام ایدرم. تکرار طاقت‌سز اولورم. یاتار اویورم، تکرار آخشام اولور، بو حال ایله اوج کیجه و کوندز وقت کیچردم. دورتنچی کون، کوزل بر آقار صوکنارنه کلدم، اوراده کوپری اوزرنده صویه باقه‌رق دوردم، بر چوق تخیلات بعدنده، اوراده بر ییقانمق خاطرمه کلدی. صو کنارنده، ایندم، صویندم، البسه‌لرمی چیقاردم، کوزل بر ییقاندم. صوکره صو کنارنده، کوزل یشل چمن اوزرنده بر نماز قیله‌جق اولدم. نمازه نیت ایتدم. بر رکعت نمازی قیلور قیلمز، آرقامده بر آیاق طاوشی چیقدی. ایچه‌رمده بر هیجاندر آلدی،

آیاق سسلری تقرب ایتدکجه بنم قورقی یورکمك چارپندسی دها تزاید ایدیور. بردن قلیچ سسی کلدی. چابق سلام ویردم. همان دونوب آرقامه باقدم. نه کوره بیلورسم ایی؟ بر پولیس، زبانی شکلنده دورمش.

بوراده هیچ شبهه‌م قالمدی. یقای اله ویردك، فقط نه چاره: هر نه دیرسه تسلیم اوله‌جقدق. بوده بنم احوالمزی تفتیشه باشلادی، ذاتا روس لسانی بیلمم، مع ما فیه بیلدیکم قدر سویلدم. مرقوم هر نه آکلادیسه، بزی اوراده توقیف ایده‌رك، اوراده یقین بر قریه‌یه کوتوردی. بزدن پاره استه‌دی، اوزه‌رمزی یوقلادی، فقط پاره بنم کندمزه بیله یوق. اوچ کوندر بر لقمه اکمك کورمه‌دك، قارنمز آج. نهایت عاقبت او قریه‌ده بزی بر اوده کوتوردی، اوراسی ده نه اولدیغنی، ونه‌رسی اولدیغنی بیلمیورم، بر اوده‌یه قویدی. آرتق اوراده نه اولمشدر، هیچ بر شیلردن خبرم یوق، اویومشم. بردن کوزمی آچدم، اوده قاپوسنده آناختار آچیق سسی کلدی، دیرکن قاپو آچلدی. بزی چاغردیلر، سن نره‌لی؟ و نره‌دن کلیورسن؟ آدك نه؟ باباك آدی نه‌در؟ صوردیلر. هر نه صوردیلرسه، بز جواب ویردك. صوکره بزی بر آرابایه بیندیردیلر. پولیس برابر اورادن حرکت ایتدك. اما نره‌یه کیدیورز؟ بیلمیورم. ایکی اوچ ساعت صوکره اوفاق بر شهرکه کلدك. بو نصل شهر؟ دیه پولیسه صوردیغمده (چابوقسار) دیدیلر. اوراده بزی دوغری پولیس دائره‌سینه، اورادنده بر طاقم استنطاق بعدنده حبس خانه‌یه کتوردیلر. اشته اصل معیشت. بوراسی نك معیشتی در. حبس خانه بناسی اوقدر بیوك دکل، ایچنده بر یکرمی قدر آدم وار. بز ایچرویه کیرر کیرمز، اطرافمزه بر طاقم مدهش مدهش صفتلی انسان وحشیلری یاخود دها دوغریسی متوحشلری طوپلاندیلر. بنم عجمیلك، کنجلك، بردن حبس خانه‌ده، عموم قاتلی قاتل یاتاغی بر یر اولدیغی ذهنمزه یرلشمش اولدیغندن، بیوك بر خوف دائما ذهنمی اشغال ایدردی. مع ما فیه اطرافمه طوپلانمش آدملرك بعضلری کوزل آدملردن اولدیغندن، چهره‌لرندن حسن ایده‌رك کندیمه بر تسلی ویروردم. حبس خانه‌ده اولانلر، بری بیرر بیرر زیارت ایده‌رك، بزه او کون لازم اولان

درسلری ویردیلر؛ اولا، نه ایچون حبس خانه‌یه کلدیکمی صوردیلر. پاسپورت یوقلغندن کلدیکمی افاده ایده بیلدم. صوکره اصل نره‌لی اولدیغمی؟ و نه آرزوده بولندیغمی تکمیل اوکرندیلر، کندیلری ایچون بر حیثیتسز آدم اولدیغمی آکلادیلر. حبس خانه بنم ایچون بر مکتب خدمتی کوردی دیرسه‌م خطا دکلدر. بورادە اولان ذوات کرام ایچنده اوقدر کوزل آدملر بولنیورمش، دوغریسی حالا فکر ایدنجه حیرتده قالیورم. بنم قاپو آرقداشلری، یارین پولیس دائره‌سنده بزه نه کبی سواللر اولنه‌جغی تماما افاده ایتدکدن صوکره، جوابلرینده تعلیم ایتدیلر. اکر بویله بر تعلیمات کندیلرندن تلقی ایتمامش اولورسه‌م، هیچ شبهه‌سز بر سنه اوراده حبس خانه‌ده قالاجقدم. اخشام اولدی، برر سیاه اکمك ویردیلر، صوکره مأمورلر کلدی، بر یوقلامه یاپدیلر. محبوسلری صایدیلر، بر قاچ آدمی خصوصی دائره‌لره قاپاتدقدن صوکره، بزی بر بیوك دائره‌یه قاپانه‌رق، قوجه (یوزاق) کلدی اوردیلر، آرادن یاریم ساعت کیچمدی، بنم قاپو آرقداشلرمز هر تورلی اویونلره باشلادیلار: کمی (اسکامبل) کارت اویونی، کیمی شطرنج اویونی، هر چشد قمار بازلق باشلاندی. قاپوده بر نیشك وار، بنی ده اودیلك یاننده نوبتچی صفتیله براقدیلر. بنم بر شیدن خبرمز یوق. بزه سویلامشلردی دیلکدن باق. آدم کیمورسه بزه خبر ویرورسن دیمشلردی. بزده بر آدم کلوبده دیلکدن باقدقدن صوکره خبر ویردك، حالبوکه حریف مأمورمش، همان قاپوی آچدی ایچرو کیردی. بیچاره‌لرك اویون اسبابلرندن کاغدسی توپلادی. چیقدی کیتدی. شیمدی بنم آرقداشلردن بعضیلری بنی سوکمه‌یه باشلادیلار. فقط بر آدم غیرت و قرله: بلمیور، قصور کندیمزده اولدی، اوزاقدن کوروسك همان خبر ویر دیمدك. دیه‌رك، بزی مدافعه ایتدی. صوکره تکرار بزه خصوصی درس ویرمکه باشلادیلار، حبس خانه‌لرده عموما بو کبی اویونلر ممنوع ایمش. بعض حبس خانه مأمورلری، بو صورتله ایچه‌ری کیره‌رك، همان موجود اویون اسبابلرینی توپلار آلورمش. مع ما فیه حبس خانه اهالیسی دخی اویونسز قالمدیلر، مأمور کیدر کیتمز، همان دنلر طرفدن اویون اسبابی اعمالنه باشلادیلر، یارم

ساعت ظرفنده هر شی حاضر اولدی، تکرار اویون باشلاندی، کیجه یارسینه قدر اویون دوام ایتدی. صوکره هر کس یاتدی اویودی، بزده یاتدق اما اویقونرده صباحه قدر انواع اوهام و قورقو ایله یوارلنمقده ایدم. برده صباح اولدی، مأمورلر کلدی، هر کسی قالدیردیلر، صباح یوقلامه‌سی (پاویرکه) اولدی، عموما محبوسلری حبس خانه میدانینه براقدیلر، هر کس میدانه چیقار چیقماز حبس خانه بیوك قاپوسینه دوغری یورودیلر، بنمده اوراده نه اولوب اولمادیغندن خبرم یوق، میدانه چیقدم، متحیر اوله‌رق کیزمکده ایدم، برده باقدم بزه کل اشارتنی ویریورلر، نهایت تبین ایتدیکه هر کون صباحدن حبس خانه‌یه، یمك یومورطه وانواع تصدق کلییورمش، اوده قپو اوکنده محبوسلره تقسیم اولنورمش. خلاصه بزه دخی حصه چیقاردیلر، هر نه قدر حصه‌می آلدوم ایسه‌ده، یمك اشتهاسی یوق، حصه‌می اوراده برینه ویردم. صباح ساعت طوقز راده‌لرنده بنی بر آدم ایله حبسخانه‌دن پولیس دائره‌سنه کوندردیلر، اوراده بر طاقم استنطاق بعدنده قزانه کوندرمك اوزره قرار ویردیلرده، تکرار حبسخانه‌یه یوللادیلر.

ذاتا بزم آرقداشلر بکا بویله اوله‌جغنی سویلامشلردی. بز تکرار حبسخانه‌یه کلدیکدك آرقداشلر استقبال ایتدیلر، حالمی صوردیلر، بنده کیفیتی احوالی بیان ایتدیسه‌م، دیدیلر: سنی یارین قزانه کیده‌جك پراخوته یوللایه‌جقلر، آخشام قزان حبسخانه‌سنده بولنورسن، اوراده بزدن فلان وار فلان وار دیه بر قاچ اسملر سویلادیلر، طرفلرندن سلام تبلیغ ایتمك اوزره سوز ویردم. بز اوکیجه‌ده اوراده قالدق، اخشام حبسخانه قاپولری قاپاندی، بر وجهی معتاد اویونلر باشلاندی. اول کیجه دخی دقت ایتمشدم، اوراده بر آدم بولنیوردی، اویونه فلان قارشمیوردی، بر کنارده کندی حالی ایله متفکر ایدی، بنده بو دفعه اول آدم یانینه کیتدم، کسب معارفه ایلدم، بیوك بر آدم اولدیغی دخی چهره‌سندن مستبان ایدی. بزه بر چوق نصیحتلرده بولندی، حبسخانه اسرارندن هیچ خیاله کلمز شیلر سویلادی، عاقبت دیدیکه: بو بنم دیدیکلرمی قزان حبسخانه‌سنده عین الیقین مشاهده ایدرسن. کیجه یاری اولدی هر کس

اویوردی، بنم کوزلرم کویا اویقو تحریم اولنمشدی. صباحلره قدر اوهام و خیالات ایله امرار اوقات ایدردم. صباح اولدی هر کس تاتلی اویقوده، بورده قاپو آچلدی، صباح یوقلامه‌سی (پاویرکه) اولدی، هر کس میدانه چیقدی، تصدقلر تقسیم اولندی، بنده بر یمورطه ایله بر پارچه اکمك ییدم. صباح ساعت سکز قرارلرنده بزی حبس خانه‌دن آلدیلر، پراخوته کوندره‌جکلر، بن یالکز دکلمشم، بر قاچ آدم وار تقریبا (١٦) یاشلرنده بر قزده وار، ظن غالب بو قزجغز نساله مخصوص دائره‌ده ایدی‌ده، بزمله برابر پراخوته کیتدی، اوکمزده عسکر وار، دوغری پراخوته کلدك، پرخودلرنڭ ایسه مجرملره مخصوص آیری بر پارچه‌سی وار ایکن، صاری بویه غریب بر شکلده ایمش، اطرافی دیمر پارمقلق راشوتکه ایله احاطه اولنمش، داخلنده ایرکك خاتون اوچ یوز قدر مجرمین وار. بزیده کتوردیلر قاپاتدیلر، اصل مدهش قانلی قاتللر بورده ایمش، آیاقلرنده دیمر زنجر، باشلرینڭ یاریسی طراش اولنمش، بوراسی بنم ایچون خارق العاده بر مدهش میدان ایدی، کندیمی آغلامقدن هیچ توته‌مزدم. پاراخوت چباقساردن حرکت ایلدیسه، بن کندمی بتون غیب ایتدم. زیرا آخشامه قزانه کله‌جکم اوراده پراخوتدن چیقاره‌جقلر، بر چوق مجرملر ایله برابر، صالداتلر ایله احاطه ایده‌رك، حبسخانه‌یه کوتره‌جکلر، اوراده بلدك بر آدم راست کلورسه نه اوله‌جق؟ هپ تفکر ایتمکده ایدم، او اثناده بنم ایله برابر کلن قزجغز بنم یانمه کلدی، ذاتا یولده کلورکن دخی بر قاچ دفعه‌لر بکا دقتله باقمشدی بزده قز ایله آشنالق ایتدك، بورده قز دیدیکه بن سزی تانیورم. تعجب ایده‌رك صوردم نردن تانیورسز؟ دیدی: سز تمانده یکا آولده بولندکزمه؟ دیدم بولندم. دیدی: او زمان سز هر هفته بر ایکی دفعه بزم بنچره اوکندن کیچردکز. بنده قاپو اوکنده بعضا اوینادم، سزی چوق دفعه‌لر کوروردم دیدی. بن هر نه قدر روسچه بلمزسامده، قزجغز تماندك اولدیغنی آکلادم، نصل بو حاله دوشدیکنی صوردیم، قزجغز باشینه کله‌نی سویلادی: بوندن ایکی سنه مقدم بر کون تمانده شهر بغچه‌سنده قومشی قزیله برابر کیزمکده ایدم: یانمزه بر استوتند کلدی، بزه نازکانه بر آشنالق ایتدی. بنده غمنازیه بشنجی صنفنده

ایدم ، ذاتا استوتینت‌لری سومگه باشلامشدم ، کنجلك بغچه‌ده استوتندله برابر ایکی ساعت قدر کیزدك ، استوتند نیژنی‌لی اولدیغنی سویلادی . بردہ بر چوق تاتلی تاتلی لطیفه‌لردن صوکره ، بزه بر اوطورمق تکلیف ایتدی . اوتوردق ، بر چای‌ده اچدك ، صوکره استوتند بزی اوه قدر اوزدردی ، بزم اویده اوکرانمش اولدی . آرتق احباب اولدق ، استوتند ایکی‌ده برده کلدی ، بعضا برابر کیزمه‌یه کیتدك ، والده‌مده بر شی دیمزدی ، مساعده ایدردی . بر کون شهر بغچه‌سینه کلدم ، استوتندی آرادم بولدم ، اون دقیقه کیزدکدن صوکره استوتنده بکا شهر خارجنه کیده‌لم دیه تکلیف ایتدی ، بنده رد ایده‌مدیم ، ذاتا بویله بر استاکده واردی . هر نه اولدیسه اوراده اولدی . بر قاچ کون صوکره استوتنده مملکتنه کیده‌جکنی سویلادی ، اگر آرزو ایدرسام ، بنی دخی برابر کوتره‌یم دیدی . بنده چوق دوشنمه‌دم ، محبتدن فلاندن بحث اولنمشدی ، عقد ازدواج مقاوله مزده وار ایدی ، فقط بنم سنم مساعد اولمادیغندن ازدواج امکان خارجنده ایدی . نیسه بز کیتمکه قرار ویردك ، والده‌مه بر مکتوب براقدم . ذاتا والده‌م بنم پدرمله یشامیوردی ، بر ضابط ایله یاشیوردی ، کندیسی دخی آنجق ۳۲ یاشلرنده ایدی . بنده استوتندله برابر شهرمی ترك ایتدم ، هر نوع زحمتلری اختیار ایتدم . نیژنی‌یه کلدك ، بزه براوده توتدی ، بر ایکی هفته برابر توشدك قالقدق ، صوکره استوتند مسقوه‌یه دار الفنونه کیتدی . بزه پاره کونده‌ره‌جکدی ، برهفته صوکره بنده مسقوه‌یه کله‌جکدم . عاقبت بونلر هب (فو فو) اولدی . آج قالدم فنا حاله دوشدم ، انسانه پاسبورت لازم ایمش ، بنم خبرم یوق ، صوکره والده‌مه مکتوب یازدم ، پاسپورت استدم اوده کوندرمه‌دی ، دیرکن حبسخانه‌لره دوشدم ، ایکی سنه‌در سورنیورم دیدی ، آغلامه‌یه باشلادی . بنده کندی کندیمه دیدم : یارب بن ارککم ، بو حاللر هر آدم باشینه کلورمش ، سن صبر ویر یاربی بز دها اوچ کوندر بو فلاکته دوشدك ، بو قز ایکی سنه بلا جرم خسته خانه‌لرده حبسخانه‌لرده قالمش . دیرکن پراخوت قزانه کلدی ، بوراده اینه‌جکز ، قزده تمانه کیده‌جك . وداع ایتدك ، عسکرلر کلدی ، بزی

(۱) [illegible]

ایندردیلر، قزان حبسخانه‌سینه کیده‌چکز، یولده کیدرکن او قدر دوشنوردم‌که؛ بلدك آدملر کلورسه حالم نه اوله‌جق دیردم. چوق آدملر راست کلدیسه‌ده کوزمی قالدیروبده باقمادم.

تمام آخشام اذانی قزان حبسخانه‌سینه کلدك. بوراسی آرتق غایت جسیم بر حبسخانه ایمش، داخلنده بکی متجاوز آدم وارمش. بزی برر برر صایه‌رق اسملرمز ایله چاغره‌رق قبول ایتدیلر، مجموع یکرمی سکز آدم ایدی.

ذاتا کیجه اولدیغندن بزی دوغری داخلی اوطه‌یه قاپاتدیلر، مسافر دائره‌سی نامیله آیروجه بر بیوك دائره وار ایمش. اوراده بزدن ماعدا یوزی متجاوز آدم واردی. بنده شمدی بو قدر بیوك بر حبسخانه، داخلنده بو قدرده آدم بولنور دیه هیچ ظن ایتمزدم. هر کس کیف صفاسنده صانکه بوراسی هیچ حبسخانه دگلمش، بلکه‌ده بر سفاهت خانه یاخودده بر قمار خانه ایدی. کیجه یاریسی اولنجه‌یه قدر قمار اویناديلر، کیمی ترکی چاغریبوردی، کیمی‌ده عشرت ایدردی، مغموم و مکدر آدم بندن ماعدا همان یوقدر دیرسام جائز ایدی. بنیده کندیلری کبی اویونه تشویق ایدرلردی، لکن بن قورقو بلاسی قاچاردم. نیسه قزان حبسخانه‌سنده دخی بر کیجه‌یی آتلاتدق، صباحه یقین ایکی ساعت قدر اویودم، صباح اولدی، قاپولر آچلدی، یوقلامه اولدی. هر کس‌ده میدانه چیقدی جابقسارده اولدیغی کبی تصدق بوراده دخی وارمش، تقسیم ایتدیلر، بزه دخی حصه‌مزی ویردیلر. مجرمینه اعانه کوندرمك روسیه‌ده هر یرده وارمش، اکثر حبس خانه‌لرده چوق قالان آدملر، تصدق ایله کیچنه‌رك حکومت طرفندن ویرلان یومیه طوقز کاپیکدن، سرمایه توپلارمشلر و بر چوغی‌ده، قماره صرف ایدییورمش. تصدق‌دن کلن انواع اطعمه، بر آدمی مکمل اداره ایدرمش.

حبسخانه میداننده ایکی اوچ آدم بر آراده بر طرفدن بر طرفه کیدوب کلمکده ایدیلر، اسلاملردن دخی بر چوق آدملر بولنوردی. بن ایسه بر کنارده باشمه کله‌نی ملاحظه ایتمکده، اوزون اوزون تفکرده ایدم. بر طرفدنده

مجرملرڭ آیاقلرنده‌کی زنجیر صداسی ذهنمی اشغال ایدردی. شو اثناده حبس خانه بالقوننده صموار ایله چای ایچمکده اولان بر آدم کوزیمه توشدی، کندنده غایت کبار بر هیئت وار، باشنده اغنیالره مخصوص توباتای، یاننده بر خاتونده واردی، صوڭ درجه‌ده تعجبمی موجب اولدی. بو کبی بر آدمڭ حبسخانه‌ده بولنمه‌سنی هیچ مأمول ایتمزدم، بر قاچ وقت کوزمی کندیلرندن آلامادم، و آنلرده بکا دقت ایتدیلر. بنده اوراده بولنان قاپو آرقه‌دشلردن بر مسلمانه صوردم: بو آدم کیمدر؟ دیدی قشقار مرتضی بای (۱) بو بزه بیوك بر تسلی اولدی، کندی کندیمه دیدم: مشهور جهان اولان قشقار مرتضی بای دخی بوراده بولنیور، بنم ایچون نه محجوبیت وار، خرسزلق ایتمدم دیه کندمی تسکین ایتدم، بویله دخی مسلمانلردن قاچ آدملر کوردم، حتی بر قریه امامی دخی اوراده واردی، فقط اسمی خاطرمده قالمدی. شو طریقه قزان حبسخانه‌سنده تورت بش کون مسافر اولدق، بش کون ظرفنده‌ده بش سنه‌لك بر تحصیل معلومات ایتدك، حبسخانه حقیقة بر مکتب خدمتی‌ده کورورمش. بو خصوصده حبسخانه اسراری نام اثرمده مفصل معلومات واردر. قزان حبسخانه‌سنده چوق بیوك آدملر ایله کورشدم، فقط جهالت کنجلك استفاده ایده‌مدم، بر قاچ دفعه تکرار استنطاق و تفتیش ایتدیلر. عاقبت بش کون صوڭره بزی دوغری مسقط رأسم اولا تاری شهرنه کوندرمك اوزره قرار ویردیلر، بر کون بر چوق مجرملر ایله برابر حبسخانه‌دن پراخوته کیده‌جکز. اوتوزقدر عسکر کلدی، کیده‌جك آدملری اسملری ایله بربر چاغردیلر، مجموعی یوزی متجاوز ایدی. حبسخانه‌دن چیقدق، برده حبسخانه قاپوسنده توپلانمش اهالی تعداد خارجنده ایدی حسابنی الله بیلسون، بونلردن بعضلری کیده‌جك آدملره پاره اکمك تصدق ویرمك ایچون کلمشلر، و بعضلریده مجرملرڭ اقربا و تعلقاتنی پراخوته قدر تشییع ایتمك ایچون کلمشلر ایمش. بر طرفدن آغلامه صیزلامه، دیکر طرفدنده کورولدی غوغا قیامت کبی ایدی. عسکرلرده کمسه‌یی

(۱) قزان و حوالیسنده بو کبی بایلر نادر بولنورمش فقط عاقبت افلاس ایدرك حبس خانه‌لرده یکرمی سنه‌لر قالدقدن صوڭره آخر عمرنده فقر وضرورته دوچار اولوب وفاتنده جنازه‌سنی تشییع ایچون بش اون کاپك مغازیلردن جمع ایتدیلر اللهم احفظنا من شرور انفسنا

براقمازدی، هر کسنڭ آهی آسمانه چیقار کبی ایدی. صباح ساعت طوقز بچقده پراخوته کلدك، پراخوت عینی اول کلدکمز پراخوت‌مش، ایچنده محبوسلر مالا مال دولمشدی. بزی کتوردیلار پراخوته دیمیر قفسه قاپاتدیلر. پراخوت داخلنده بشیوزدن زیاده مجرمین بولنوردی. بویله عبرت خانه هیچ جهانده تصور اولنه‌ماز. پراخوت ایچنده مسلمان خرستیان روسیه‌نڭ هر طرفندن آدملر بولنوردی، قفقاز آدملری دخی پك چوقدی. پراخوت قزان پریستاننده اوچ ساعت قدر توقف بعدنده حرکت ایتدی ایسه، اورتالق عادتا بر محشره مثال اولدی، هر کس عادتا سرخوش اولمشلردی: آغلامق، کولمك، ترکی چاغرمق، تاتارچه روسچه و بشقه لسانلردن یرلامق، هر کس اوز حالته باغرور چاغروردی، کیمی‌ده چالغی غارمون چالاردی، بن هب حیرتله سیر ایدرم. پراخوت قزاندن مفارقت ایدوب، بر ساعت قدر کیتمشدك. برده آق صقاللی بر آدم بنم یانمه کلوب سلام ویردی، و علیکم السلام بعدنده بنم کیم اولدیغمی و نصل بو حاله دوشدیکمی صوردیسه، بنی بر اغلامه توتدی، هیچ جواب ویره‌مدم، دیرکن بو آدم بزی نصحته باشلادی، دیدی سن بر شاکرد اولاجق سن حضرت یوسف پیغمبرنڭ حبس خانه‌ده یاتدیغنی اوقوماد کمی ؟ و نیچه امامل محبوس اولدیغنی بیلمزمی‌سن ؟ اوغلوم هیچ قایغرمه سنڭ استقبالڭ ایچون بو حاللر بر درسدر. سن بوندن صوڭره بو کبی آدملرنڭ احوالندن سبق آل، بنم کبی آق صقاللر بویله حبس خانه‌ده بولنیور دیه بزه کوب سوزلر سویلادی.

صوڭره بنده عقلمی باشمه توپلایه‌رق بو آدمنڭ نره‌لی اولدیغنی صوردم دیدی: بن نیژنی غوبیرنه‌سی فلان آولنڭ (آول هیچ خاطرمده قالمدی) عین الله ملا من دیدی. اوزینڭ نه سببه مبنی سبرکه کوندرلدیکنی سویلادی: بر کون بر آدم بزنڭ یورتمزغه کیلوب بندن دین اسلام اوکراندی، من اول هیچ نرسه ملاحظه ایتمدم، اساس دین نی ایکاننی سویلادم، صوڭره بو آدم بزکه نیچه مرتبه تکرار کیلدی، هر کیلدکچه ارکان دیندن بر نیچه نرسه تعلیم ایدردم، بو آدم بزدن کوب نرسه‌لر اوکرندی. بعده نره‌یه کیتدی بیلمادم. بر نیچه وقت‌لر اوتکاچ بر کون منی پالیتسه‌که قالاغه چاقردیلر. منڭدن صوردیلر:

فلان آدمنی بیلەسزمە؟ دیدم: بلمایمن. تکرار تکرار صوردیلر، همیشە بیلمایمن دیدم. صوکرە دیدیلر نیچوك بیلمای سن اول سندن نیچە وقت درس اوقودی. دیدم بیلورم، فقط اسمنی بیلمازدم. هم حقیقة اسمنی بیلمازدم. اول بیچارە اورص ایکان، من اول وقتلرهیچ نرسە فکر قیلمادم. اول بیچارە بارغاندە مسلمان بولورغە کغز بیرکن، دین نی سکا کیم اوگراندی دیکاچ عین الله ملا دیکان، مونە بالام شونك ایچون پادشاه حضرتندن بزگە سیبر کیدرگە چیقدی مونده دورت ییل واستروکدە یاندم، مونە ایندی بو یل تمام حکم بولدی، بزنك باش کیتدی. دیەرك کوزندن یاش آلدی.

پاراخوت اوستندە خلقنك کوبلکی عجایب، همە شاد و ممنون اویون کولکی. پراخوت ایکنچی کونی چیسطایغە کیلدی، بر ایکی ساعت توقف قیلدی، آندن هم پراخوتقە بر نیچە مجرم کتوردیلر. شول طریقە، هر یردن مجرملر توپلایەرق یدنچی کوندە بزلر ۱۸۷۸ سنهٔ میلادیەسی آوغوست نهایتندە تقریبا آلطی یوز آدم (پیرمی) حبس خانەسینە کیلدك و اورادە اوچ کون استراحت ایلدك. بورادە بولندیغم اثنادە بن بر چوق شیلرە دقت ایتدم، بر چوق شیلرە عقلم ادراك ایتدی، زیرا روس لسانیدە آکلامەیە باشلادم. اشتە اولا بن حبس خانە خلقی آراسندە اولان بر چوق اسرارە بورادە واقف اولدم و حبس خانە خلقی بر قاچ قسم اولدیغنی بورادە آکلادم، و الا بن محبوسلری عموما مجرم ظن ایدردم: قانلی، قاتل، سارق کروهی ظن ایدردم، حالبوکە محبوسلر ایچندە بی کناهلر و بلکەدە معصوملر دخی بولنورمش. از جملە بورادە حبس خانهٔ عمومیدە بر اختیار آدم واردی، تصادف اولەرق بنم یتاغم بو آدم یانینە راست کلدی. کوندز دخی بو ذاتە دقت ایتمشدم، فقط اسلام اولمق احتمالی خاطرمە کلمامشدی. بردە کیچە یاریسی کیچەدن صوکرە، بو ذات اویقودن قالقدی. یتاغندە اوتردیغی یردە بر کرە تیمم قیلدی، صوکرە تلاوتە باشلادی، سورهٔ یوسفی تکرار ایتدی. بعدە بر دعا و بیارە باشلادی حیرتدە قالدم، بن او زمانەیە قدر بویلە بر دعا خوان کورمامشدم. بزم مدرسەلردە دکل، علما دیدکمز ذوات کرامدە دخی لایقیلە دعا اوقویەجق آدم بولنەماز.

بزده عموما ابتدا صوره باشلاندقده: « الدعاء بلفظ العربيه مقرونته بالديجابته »
ديرلر. اونى دخى اورايه مخصوص بر دليل مسكت ظن ايدرلر، اصل
دعانه‌در؟ كمسه بلمزدى.

اشته شو ذات او قدر حزين حزين آه ايده‌رك ادعيه‌لر اوقيور، حيرتده
قالماق قابل دكل ايدى. صباحه قدر زار ايتدى آغلادى، صباح اولدى،
پاويركه‌دن صوكره كيزمك اثناسنده بن بو آدمڭ يانينه كيتدم، سلام ويردم. كنديسى
غايت ايرى بم بياض صقاللى قالون سسلى بر آدم ايدى، و عليكم السلام اوغلوم
بيورديلر. حال احوال صوردقدنصوكره خيلى صحبت ايتدك، عاقبت قفقاس
آدمى اولديغى تحقق ايلدى، فقط لسان بلمديكندن استفاده مشكل ايدى،
شولاى بولسه‌ده چوق استفاده ايتدك، بزه بر چوق تعليمات ويردى. بو ذات
لسان عربه ماهر اولديغى محقق ايدى، فقط بن عربجه تكلم ايده‌مزدم.
اونده روسجه‌ده مكمل ايدى، بنده اوده يوق. اشته استفاده مشكل اولديغى بنم
جهلمدن ايدى، حتى شيمدى شو ذات نره‌لى اولوب اولمديغنى بلمه‌ميورم،
فقط صوكره‌دن قفقاز ملتى اولديغنى ظن ايدردم او ظن اوزره قالدم. (پرمى)
حبس خانه‌سنده اوچ كيچه بو ذاتنڭ الله ايله مناجاتنى سير ايتدم. بوده
بنم ايچون بر درس ايدى. حبس خانه‌لرده مجرملردن ماعدا برده سياسيون
بولنورمش، بونى دخى اوراده حس ايتدم، فقط اوراده حقيقتنه مطلع اوله‌مديم.
اوچ كون صوكره (پرمى) دن حركتمز تحقق ايتدى، يارين صباح ايركن
(تمان) كه دوغرى حركتمزى بزه آخشامدن معلوم ايتديلر. بابا دخى
بزمله برابر كيده‌جك. صباح اولدى، پاويركه باشلاندى، برر برر كيده‌جك
آدملرڭ اسملرى اوقندى. اشته شو اثناده بن دخى بر شيگه دقت ايتدم: آلبرت
ديه چاقرديلر، او آراده برى كلدى، على بك نام بر چركسى آرقه‌سندن
ايتدى، اوده ميدانه چيقدى. مأمور تكرار صوردى: آلبرت اوزرينه بر
فامليه‌ده علاوه ايتمشدى، لكن خاطرمده قالمدى. اما شو بيچاره على بك،
آلبرت يرينه محقق كيتدى. حالبوكه آلبرتڭ اياغنده ديمرده واردى، مأمورده
دقت ايتمدى، على بكده لسان بلمزدى، اويله كيچدى. باويركه تمام اولدى،

تورت یوزه قریب عزیز مسافرلر. او زمانده (پرمی) تمان آراسنده دیمر یول یوق، آرابه ایله کیدییورز. هر آلطی آدم بر آرابه‌یه بنه‌جکلر، بو آلطی آدم بر زنجیره دیزلمشــدر. آرابه‌لر کلدی، آلطیشر بندك، اللرمزی زنجیر ایله باغلادیلار، همان حرکت ایتدك.

اشته اصل شوراسی بنم ایچون چوق آغر کلدی، آراده برر عارسز آدمده بولندی، بر آدم ابدست بوزاجق، آلطی آدم برابر کیده‌جکز، بش آدم باقار. هله بنم کندم ایچون ابدســت بوزمق لازم کلورســه، اللهم احفظنا بش سنه اوراده قالورسام ابدستم کلمز، زیرا بز بو کبی اخلاق ایله تربیه اولنمدق، آداب اسلامیه‌ده بو کبی حاللر اولمق احتمالی یوقدر. بکا صوك درجه‌ده آغر کلدی، برکت ویرسون آخشامه‌دن آخشامه (استانســه) یا تابه کلوردك، اوراده ابدسـت بوزاردم استراحت ایدردم. استانســه‌لره کلدیکمز کبی بوش براقورلردی، هر دائم استانســه‌لرده کیجه قالوردق، اوراده دخی بر قاچ آدم برابر ابدست خانه‌یه کیرردی، هیچ نجاســتدن اجتناب یوق، بز، صالدات‌لره بش کاپك ویروب بر کناره کیدردم. هر کون آخشام اولورسه، پاوبرکه بعدنده هر کسه طوقوز کاپك پاره تقسیم ایدرلر، شو پاره ایله هر کس بوغازنی بسلر، اکثری آخشام اولور اولمز یاتار اویور. اما ایکی اوچ آدم صالداتلر ایله برابر بتون کیجه عشـرت ایدرلر، سرخوشــلر اولورلر. بیچــاره صالدات هــم ایچار، ایکی اوچ کون آشــاب ایچدکدنصوکره صالداتلر اللنده‌کی خزینه (کاصصه) غه هم کیررلر، اوچ تورتنجی کـون شولوق ربستانلردن بر قاچ کوزی آچیق آدملر اتفاق ایده‌رك، بیچاره صالداتقه معاونت کوستریرلر، کاصه‌نی اکمال ایچون عموم ربستانلرغه سویلار، بدی کاپك سکز کاپك بعضلرینه بش کــاپك ایله رضا قیلورلر، صالدات بیچاره بو یخشیلغه قارشی واسطه اولمش ادملره کمـال حرمت ویرورلر، زنجیره دخی تیزمزلر، صوکره بو آدملردن هر نه صادر اولورســه، صالدات کوزنی قاپاتر. بو آدملر چوق غریبلرنك جاننی یاقارلر، لسان بلمز: چوحنه‌لر، چیرمشلر، چواشلر، تاتار چرکزلر، حتی بعض غبی روسـلر دخی باشــبورتسـز مملـکتده

کیده‌جکلی بیرده. قاتلی قاتل مقامنی توته‌رق کاترو ژنای رابوطه‌غه هم کیدیبورلرمش، بن بونلرنڭ دخی انواعنی مشاهده ایتدم. شول طریقه بر چوق اسراره مطلع اولدق آلتنچی کونی (یکاترینبورغ) حبس خانه‌سنه کلدك، بوراده دخی ایکی کیجه استراحت ایلدکدنصوگره یولمزه دوام ایتدك بعده تمان حبس خانه‌سینه کلدك. بوراده تمام بر هفته قالدق، پیرمی‌ده کوردیکمز بابا دخی بوراده کورلدی. علی بك بابای ترجمان ایده‌رك بوراده کندینڭ آلبرت اولمدیغنی، اسلامیتده آلبرت اسم اولمدیغنی کندینڭ مسلمان اولدیغنی عریضه‌لر وبردی، عرضحال یازوچی‌لر، دعوی وکیل‌لری هپ اوراده موجود محبوس‌لر آراسنده وار ایدی. پرمی حبس خانه‌سنده هیچ بر شی بلمکان علی بك، تمانکه کلنجه‌یه قدر عادتا روسچه‌ده بلمش و آنڭا کاتده اولمش. اشته ضرورت حال، انسانی، نه قدر چابق تربیه ایدییور. اما عاقبتی نه اولمشدر طبیعی بکا معلوم اولمدی. بر هفته صوگره بزی تکرار یاتاب ایله تاریغه کوندردیلر. بن تمانده حبسخانه‌ده بولندیغم اثناده ینکا آولده کندیمی بیلکان بر نیچه کشی‌که خبر یوللادم، بنی کفالت ایله آلسونلر، بن اوز اختیارم ایله تاریغه باریم دیب، هیچ کیم التفات ایتمدیلر. بو ایسه بنی استه‌مه‌دکلرندن دکل، بلکه جهالتلرندن، کیمدن صورمق لازم ونصل کفالت لازم اولدیغنی بلمادکلرندن جسارت ایده‌مدیلر، بلکه بیوك بر جریمه‌سی اولمزسه بو صورتله (تورمه) که کیرمز ایدی ظن ایتدیلر.

روسیه اولکه‌سنده تاتار ملتی، صاف درون. هیچ بر نوع فنالغی بلمدکلرندن عمومیتله قانون حکومتدن دخی غافل قالمشلردر، احتیاج مست ایتمش اولسه بلوردی. سنتبر ابتدالرنده تماندن بیوك جاده ترا کتمه یولی ایله تاریغه متوجها حرکت ایتدك، اصل زحمت بوراده اولدی، زیرا قرق کونلك بر مسافه ایمش، پیاده یایان کیتدك کونلر کیتدکچه صغوق اولمایه باشلادی، البسه یوق هله آیاغمه کیه‌جك هیچ بر شیم یوق، یالان آیاق کیدیبوردم. بوراده رفیقلرمز آراسنده دها فنا آدملر ظهور ایتدی، بر کون یولده بر قاچ آدم اتفاق ایتمشلر: بر قاتل‌نڭ آیاغنه بولغان بوغاو زنجیرنی بکا

تبدیل ایده‌جك اولدیلر، برکت ویرسون ایکی مسلمان صالدات واردی، اونلر بنی حمایه ایتدیلر. والا بزی قاتل یاپه‌چق لردی، حریف‌نڭ آیاغنده‌غی زنجیرلری بنم آیاغمه صوغه‌چق ایدیلر. صوڭره بڭا بر فنا قورقو عارض اولدی، کیجه‌لری اویومز اولدم. ذاتا یمك یوزنی کوردیکم یوق، ایکی آی هب ایکمك سوت ایله کندیمی اداره ایتمشدم، کنجلکده وار، بر خیال استلا ایتدی. همان جنون علتی ایله آز قالدی مبتلا اولور ایدم. تمام قرق کون‌لك بر یول، هیچ مسلمان یوق کونلر صغوق. تاریغه یقین کلدکچه هوالر صغوق اولدی، عاقبت قارلر یاغدی، بن قار اوستنده چیپلاق آیاق کیتمکده ایدم. آیاقلرم صغوقه تحمل ایده‌مزدی، یوکروب کروان خلقی‌نڭ آلتنه چیقار، آیاقلرمی آستمه باصوب اوتروردم، تا آخرده بولغان صالدات کیلوب یتکانچه. صوڭره تکرار یوکرور ایدوم، تکرار آلغه چیغوب اوترووردم، آیاقلرمنی یلتاردم، بو صورتله‌ده بر نیچه کون زحمت چیکدم، بو زحمتلری تعریف قابل دکل.

سفرمز تاریغه یقلشدی: ایشم، توکالی، قالالرنی کیچدك، صالداتلر قولنده آقچه قالمادی، ریستانلره طوقز کاپك برینه بش کاپك کورماوای ویرمك باشلادیلر. اشته او زمان بعض دائمی ریستانلقده عمر سورمش آدملر، قاعده‌بی بلورلر، صالداتقه یول کوسترلر. بیچاره جاهل صالدات، بو حیدودلر فکرینه اسیر اولور. اکر ریستانلر ایچنده زنکین آدم اولوبده ایشی فنا اولدیغنی حس ایدرلرسه، آڭا انواع دسیسه‌لری قوردقدن صوڭره، تخلیهٔ سبیل هم ایدییورلر. هیچ کناهسز آدملر، بو مجرم قهرنی چیکوب کاتروژنای رابوته‌غه قدر کیدلرمش، صالداتلر رئیسی بیچاره! کندی ریستانلره عائد پاره‌لری تلف ایتمش بولندیغندن بو آدملر هر نه دیرلرسه وهر نه یاپارلرسه، هیچ کورمز بلماز اولییورلر، آنلرده یعنی بر قاچ عاقل آدملر دیدیکمز ذوات، عادتا ریستانلره حاکم اولییور، آمرانه بر طور حرکت کوستریبورلر، هر نه حکم ایدرسه انده، بونلرنڭ کار و کسبلری شو ریستانلری آلوب صاتماق ایمش، (حبسخانه اسراری) نام اثره باق.

بز تاریغه کلدك بنم خالهم زوجی نصرالدین ملا، عم زاده‌مز احمدی اکه

بنی پولیس دائره‌سندن استقبال ایدوب کندیلری بنی برابرلرنده آلوب قالدیلر.

بن کمسه‌نك یوزنه باقه‌میورم، غایت حیا ایدییورم. اقربادن بر نیچه آدملر کلدیلر، بزی تسلی ایدییورلر. فقط اونلرك سوزلری بنم قولاغمه هیچ کیرمیور، اورامغه چیقه‌میورم، هیچ بر یره کیده‌میورم. بر کون شول حالده پریشان اوتورمقده ایدم. بکا آوول سمان ملا مرحوم کلدی. بنی وصیه چاغردی. وواصده بنم حقمده بر مکتوب وارمش، بکا کوسترمدی. صوکره کوزل بر نصیحت سویلادی، رحمه الله علیه حقیقی احراردن ایمش (قلوب الاحرار قبور الاسرار) مضمونی موجبی، بو مکتوبی کیمسه‌یه سویلامه‌مش، مکتوب ایسه یالکز بنم شخصمه عائد ایدی. قیشقاردن بر نیچه قات مبالغه ایله قارادوان ملاسی یازمش. شو مکتوب داخلنده بزم پاسپورتمزده وار.

ایشته بنم شورایه قدر چکدیکم بنده هب استاذ داملا اسمعیل علیه الرحمة حضرتلرینك جهالتی ثمره‌سی والا استاد بنی صقلاسه‌یدی. بو حضرتك رجالی پاشپورت صوراسه‌لر بولمه: بو بنم شاکردم. اصلی نسبی پاشپورتنده کورلییور، دیکی پاشپورت کلنجه بن کفیل اولاجقم دیرسه، کافی ایدی. وهیچ بر شی لازم کلمزدی. قانون دونی بلمك برنجی درجه‌ده علما لازمدر، شول سببدن روس لسانی ملالره تکلیف اولنمشدر.

بن تاریخه کیندم بر هفته ظرفنده (تیر) اصمه خسته‌لغنه دچار اولدم. بر آی بتاقده یهوتش قالمشم. بعض تونلر تمامیله لبی اولدیغمی صوکره خبر سویلاردی، رحمة الله علیها چوق تربیه ایدردی. بر آی صوکره بو خسته‌لکدن اسب عافیت اتدك. فقط اسکی خسته‌لغمزی هیچ خاطردن چیقارمیورم. کمسه‌که باقه‌میورم اوتانییورم. کیجه کوندز دوشنیورم. یارب نیده نه ایده‌جکمدم هیچ بلمیورم. او اثناده تجارلر بارلار ایشم یارغلمسنم [illegible] عبد الوهاب بای آیدیلین هم کلدییورمش. بنده کیدوب [illegible] بنی ارشادله قدر آلوب کیدوکنی دیب. آنده [illegible]
[illegible]

شول تاریدن کیتسام بویله مقصد شول، شونڭ چاره‌سی بولندی کیمه‌ده
قرار ویردك.

حالمه کلدم سویلادم: بن کیدییورم، اوقورغه کیده‌جکم. دده، رحمة الله علیها آغلادی دعا ایتدی، زوجی دخی مناسب کوردی، بزه فائده بیردیلار. عبد الوهاب بای مرحوم کوزلاسینه اوتروب ایشمکه کیمك اورره تاریدن چیقدق، قش قیامت صغوق، بزم البسه‌لرده خفیف، یرمزده وزلاده. مدد الله مدد! کیجه‌لری اویقو یوق، نیسه ایشمکه کلدك، بر ایکی کون ایشمده قالدق، پاره یوق، هیچ بر طرفه کیده‌جك چاره‌ده یوق، هر نه فکر ایدرسام کندم کندیمه فکر ایدییورم، عقل ویره‌جك آدم یوق. عاقبت ایشم یارمنکه‌سندن کیتمك اوزره قرار ویردم. اما نره‌یه؟ بنده بلمیورم. جیب همایونده مجموعی آلطی تنکه آقچه وار. شهردن چیقدم (پیاده) یایاو کیدییورم، بر تیلغرافلی یول توتدم، تابانه مدد کیدییورم، اما یول نره‌یه کیدیور؟ هیچ بلمیورم اخشام اولدی، بن کیدییورم، کیجه اولدی کیدییورم. تون اورتاسی بولدی همان کیدییورم، ماهتاب کوزل کیجه کوندز کبی. هم بیاض قار اوستنده الله ایله بندن ماعدا کمسه‌لر یوق، بعضا کند کندیمه آغلایورم، قاچ آول‌لر کیچدم، قاچ آدملره راست کلدم، لکن بو یول نره‌یه کیدیور دیه کمسه‌دنده صورمیورم. دیرکن صباحه قدر کیتدم، صباح اولدی، تمام یکرمی ساعت یول یوردم، بر روس قریه‌سینه کلدم، بر اویکه کیردم، چای ایچیورلردی، بکاده چای ویردیلار، چای ایچدم، بردن بره بر اویقو غلبه ایتدی، صیجاق اوده یاتدم اویودم. تمام بش ساعت اویقو اویومشم، قالقدم. خانه صاحبنه چای پاره‌سی یکرمی کاپك ویردم، یوله دوام ایتدم، آرتق آخشام اولمشدی، بن قریه‌دن تکرار تیلغرافلی یول ایله حرکت ایتدم، ماهتاب غایت کوزل، یالکز کیدییورم بش ساعت قدرده کیتمشدم، آرقه‌دن بر قاچ آدم کلدی، هر بری برر چانه‌ده، یوکلاری یوق، بو آدملردن بری بڭا روسچه صوردی: سن کیم سن؟ دیه. بن بر مسلمان اولدیغمی سویلادم. صوڭره تاتارجه نره‌دن کلمکده اولدیغمی صوردی. او اثناده بنده کندیلرینڭ نره‌ده

کیتمکده اولدیغنی صوردم. دیدیلر: (پتروپاول) قزلیارغه بارامز. بونڭ اوزرینه بنده بر غریب طلبه اولدیغمی سویلادم، ایچلرندن بری مرحمت ایتدی، بزی چانه‌سینه آلدی. برر ساعت کیتدکدنصوڭره بر روس قریه‌سنده چای ایچدك، ایرته‌سی کون صباحدن پتروپالغه کلدك. شول آدم خانه‌سینه مسافر اولدم. چای ایچدم. اویله نمازی چالا قازاق محله‌سنده قیلدق، اویله‌دن صوڭره‌ده یمك شولوق آدم خانه‌سنده ییدك. بزه چوق اکرام ایتدیلر. صوڭره بز مدرسه‌یه کیتمك اوزره بو آدمله وداع ایدوب مفارقت ایدك ایسه، بزه تکرار رجا ایتدیکه: بزم شهرمزده بولندقچه دائما بزه کلوکز، مونچه‌غه کیرورکه جمعه کیجه‌لری کلورسه‌کز بیك شاد بولورمز دیدیلر.

بزده انشأ الله دیدك اما، فقط اوآدملر ایله تکرار کورشمك نصیب اولمدی. مدرسه‌لره کیتدم ایسه‌ده، بعض بزی بلن آدملر بولندیغی جهتله، کندی باشمزدن کیچمش وقعهٔ تاریخیه‌یی ملاحظه ایتدکده، کندمزی هیچ کمسه بلمکان بر طرفه کیتمکی ترجیح ایلدك: فقط کیتمك ایچون بر جهتده بوله‌میورم، مع ما فیه بر چوق تفکر بعدنده تکرار «مجهول مطلق»غه توجهی *) اختیار ایدرك، تیلغراف یولنی تعقیب ایده‌رك شهردن چیقدم. مزارستان خذا سینه کلدکده بر خیلی استمداد ایتدم، بر نیجه آیت تلاوت بعدنده یولمه دوام ایلدم. دوم دوز قار صحراسی، هیچ بر شیلر یوق. یولده او قدر واسع دکل، مرور ایدن آز اولدیغی مشاهده اولنمقده ایدی: فقط تیلغراف اولدیغندن ظن ایتدملر، بو یول مطلقا بر شهره واره‌چقدر. ایکی اوچ ساعت کیتدم، نه قریه وار؟ نه شهر وار؟ نه‌ده آدم راست کلدی، هیچ بر شیلر یوق. کیجه اولدی، ماهتاب او قدر دکل، هواده بولوت وار.

تلغرام (باغانه)دیرکلرینڭ حسابنه قاراغانده بر استانسه کیچمش کبی کوزکیور، زیرا (١٤٤) رقمی وار، لکن هیچ بر قریه فلان کیچمدك، اما بر آراده کوپك صداسی کلمشدی، لکن او، خانه، یاخود انسان مسکنی کبی بر شیلر کورمه‌دم. کیدوب کیدوب تلغرام باغانه‌سنده بولنان رقملری دقت

*) بو قاعده‌نی بزم طالب افندیلر مدرسه‌لرده همیشه بو جمله‌نی دیرلردی.

ايله باقمايه باشلادم، بو حسابدن تقريبا اون بش چاقرم تكرار كيتدم، لكن همان هيچ بر شيلر يوق. اوهام خيال و قورقوده استلا ايتمكه باشلادى، او اثناده اوزاقدن بر قارا كوزكدى، فقط نه‌در بله‌مييورم، بعضا حركت ايدر كبى اوليبور، بوده تقرب ايتدكچه بزم حيرتمز آرتييور ايدى. همان يقين كلدك حركت ايديور حيواندر. فقط بويله بر حيوانده هيچ كورمامشم: صغر دكل آت دكل، عجبانه اوله بلور؟ رسملى الف با اوقومدمكه، نه اولديغنى بله‌يم، بزم عواملرده انموذجلرده بويله بر حيوان رسمى بولنميوردى، رسملى كاغده باقمق مدرسه‌لرده قطعيا ممنوع ايدى، چار ناچار بويله بر زمانده انسان حيرتده قالورمش......

برده حيوان اوزرنده انسان تاوشى هم بار، لكن تلنى آكلايه‌ميورم، اوى، واى دير كبى اوليبوردى، كيچه‌ده قارانلق، قورقوده وار، مدرسه‌ده وقت جن شيطانلر انسانه هر تورلى قيافتده كورنه باور ديه استادلرده قولاغمزنى دولديرمش، بويله مخلوق اولسه اولسه شيطان اوله بلور ديه ذهنلرمى قارمه قارشيق ايدر آغلايه‌جقلرم كلوردى. نيسه عاقبت تكرار تكرار سويلركن بر درجه آكلانمغه باشلايدى، بعض آكلايه‌مديغم شيلرى روسچه صوردم، روسچه افاده ايلدى. ياريم ساعت قدر بزى استنطاق بعدنده آستداغى حيوان (دوه) اولوب كنديسى نكده (قرغز) قازاق اولديغنى آكلاتدى. بولندقلرى موقعلرده صحرا اولوب، آول شهر بولنماز، هر يكرمى بش اوتوز (وتيروست) چاقرمده، كيت تعبير اولنور بر خانه‌دن عبارت برر (محطه) استانسه بولنوب و اوده اكثريتله قار ايله مستور اولوب كيچه‌لرى بيك تفريق اولنمز بر حالده اولديغنى و بو بيكيتلر صاحبى روسلردن اولوب كوزل و امين آدملر اولديغنى سويلادى. بونك اوزرينه انسيت كسب ايتدك، اليمزده اولان بيكيت قاچ چاقرم اولدبغنى صوردم و نره‌لرده نه كبى شهرلر اولدبغنى صوردم. بيكيت دها بدى چاقرم بر مسافه اولوب، آلتمده كوكچه طاو. آطبازار شهرلرى اولديغنى سويلاينجه، بنده صوك درجه‌ده ممنون اولدم، آرتق بوندنصكره قاف طاوى‌لك آرتنه كيدر كبى انتماده كم و همده كيده‌جكم بر هيچ بيلمديكم ايستيوردم.

ایشتدیکم بر مملکت اوراده بزی بنه‌جك آدم دخی بولنمایه‌جغنه نسبت ساعت ایتدم، بو خوش کوزل حوادثی ویرن قازاغه رحمتلر اوقودم، خوش آمان بول دیه آیرلدق، بزده یولمزه دوام ایدییورز، برر ساعت کیتدم، کوپك صدالری کلمکه باشلادی، اما اورتالقده بر شیلر کوزکمیور، صوڭ درجه‌ده یورلمش حالم تمشی آیاقلارمده یورومز اولمشدی، کوپك صداسینه دقت ایدییورم قولاق ویرییورم، اما تلغراف بولندن کنارده بر خیلی چتده کبی کلیور، یولی دخی براقمق استه‌میورم، شولای بولسه‌ده بر انسان صورتی کورمك، بو ساعتده بنم ایچون بر بختیارلق ایدی. یولی براقمغه مجبور اولدم، صدایه دوغری یوردوم، همان همان یقین کلدم، بر آتش کوزکدی، آرتق بوراده بر بنی آدم مسکنی اولدیغنه شبهم قالمدی. دیرکن انسان صداسی هم ایشدلدی، لکن قریه فلان دکل یالغز بر او خانه وار، اوده قار ایچنده قالمش کیچه‌ده قارانلق لایقیله کوزکمیوردی، دوغری آتش شعله‌سینه کلدم، او آراده حضرت موسی قصه‌سنی‌ده درخاطر ایتدم. دیرکن اللده فنار، بر آدم بنکا دوغری کلیور، بنده کندمی بلدرمك ایچون یوتکردم تاماغمنی فردم، اوده باغردی کیم اول دینجه، غریب مسافر دیدم. بزی قارشیلادی اوه کوتردی، اوه کیردم باقدم، بر چوق آدم وار قیافت وسیمالری روسلردر و خانونلرینك ابسه‌لریده روسچه‌در، اما کندیلری تاتارچه تکلم ایدییورلر. مع ما فید بن روسچه سلاملادم (دراستی) دیدم. بنم حالمی و کیم اولدیغمی و نره‌یه کیتمکده اولدیغمی صوردیلار، او ایچنده بر چوق آدملر ایدنده سرلمش یاتیورلر، او ساعت پوچوده کلمشده، بعضلری پوسته ایچون قالمشلر ایمش، بزه دخی یر کوستردیلار. همان باشم یره توقانر توقانمز اویومشم، زیرا یورغونلق حدودی تجاوز ایتمش ایدی.

صباح اولدی، هر کس قالقدی، بنی دخی قالدیردیلار، الن اعضالوم قرلمش، قالقدیغم کبی صوردم: قزلیار نیچه چاقروم دیه، اللی چاقرمه یقین بر یول یورومش اولدیغمی سویلامشلر ایدیلر. دوغریسی خاطرمده قالمدی، شول قدری وار، قزلیاردن ایکنچی بیکیت ایمش.

قش کونده و یالکز هیچ بلمدکم بر یولده، ایکی استانسه چوق یولدر، حیوان ایله دخی او قدر بر مسافه آنچق یورولە بلنور.

صباح قالقدم، طاڭ آتمشدر ظن ایتمشدم؛ حالبوکه طشاری چیقدم باقدم ایسه دها قارانلق شفق علامتلری کوزکمیور، تکرار اوه کیردم، صوردمکه نه ایچون بو قدر ایرکن قالقیورلر؟ دیدیلر: ایش آدملری هپ ایشه کیدەجکلر حیوانلری باقەچقلر، کیجەلر چوق اوزوندر. او آراده همان صموار حاضر اولدی، هپ توپلاندیلار، چای باشینه کلدیلر، بنده بونلره هپ دقت ایتدم: سفرەیه کلورکن کمسەده عادات دینیەدن بر حرکت کورەمدم، یالکز اختیارجه بر آدم بسمله سویلادی، آرتق مسلمان اولدیغی آڭلاشلدی، اما تکلملری هپ تاتارجه قازاق تلی. نه ملت اولدقلرنی صوردم، اصل خانه صاحبلری پوستەجیلر دون قازاقلری اولدیغنی سویلادی، خدمەلر ایسه یرلی قرغز تعبیر اولنور اسلام قزاقلرندن ایمش. اورالرده هر طرفده دون قازاقلری بك چوقمش، بونلره اوراجه (قازاق اورص) تسمیه اولنورمش، یرلی اسلاملره ایسه مطلقا (قازاق) دیرلرمش، بو قازاق اورصلر هر نه قدر عموما خرسیان ایسەده، (الحکم لمن غلب) قازاقلرده کثرت اولدیغندن قازاق اورصلر هم قازاقلره تقلیده مجبور اولمشلر، دکل یالکز لسان جهتندن، عادات و اخلاق البسەلرینه وارانجه تمام قازاق اولمشلر، یالکز خاتونلر البسەلرنی تبدیل اتمامشلر دیانت جهتیده آنچق خاتونلرده قالمش، ایرکاکلری اکثریتله آیین روحانیلرنی دخی اونوتمشلر، بوده بر حکمیات طبیعیەدندرکه: بر ملتدن دیانت زائل اولورسەده، خاتونلرده بعض اثرلری قالییور، شیمدی لهستان پالاك، لیتوه مسلمانلری کبی، آنلرده دخی دین اثری بالغز خاتونلرده قالمشدر.

بزکه دخی چای ویردیلر؛ سفرەده یاغلی بر شیلر واردی، بنده بمك اشتهاسی هم یوقدی. خانه صاحبی یاغلی اکمکی بنم آلنمه قویدی و سویلادی: آشا قورقمه، دیدی. ذاتا بنم خاطرمده اویله برشی یوقدی، فقط چوق ایرکن اولدیغندن یمکه اشتها کلمزدی. چای ایچدك صفره اوزرنده کوزل صحبت ایتدك، دقت ایتدکچه لسانلری دخی آڭلامغه باشلادی. اصل بزم لسانمزدن

چوق فرقلی دکل، یالکز شیوه بشقه. برده (ڭ) حرفی یوق، بلکه (ش) یرینه هپ مهمله (س) استعمال ایدییورلر،

قازاق لسانی تاتار لسانینه نسبة دها واسع و دها معنالی بر لساندر، بو لسانده امثال و مقال‌لر پك چوقدر، و قازاق ملتی اهل بادیه‌دن اولدقلری ایچون، طبیعت شعریه‌لری دخی واردر، کندی لسانده شعر سویلامیان آدم نادر اولور، مشهور شعرالری‌ده آز دکلدر. عادی سوزده بویله حاضر جواب آدملردر (تفصیلی کلور) چایدن صوکره بر کنارده بن آز دها اویودم، بر وقت قالقدم ایسه، آرتق صباحده اولمش کنش‌ده دوغمش. طشاری چیقدم، هر طرفه دقت ایتدم بر کوزمی کیزدیردم: اللهڭ واسع بم بیاض بر صحراسی، بعض طرفلرده سوری سوری حیوانلری کوزکییور، اما شو بز خانه‌دن بشقه مسکن خانه او نامنه بر شیلر یوق. بن ایسه دنیاده بویله بر موقعلر اولدیغنی نه‌ده کورمشم و نه‌ده ایشتمشم، بنم ایچون حیرتده قالمامق ممکن دکل ایدی، جغرافیا اوقومدمکه، هیچ اولمازسه بویله بر مملکتڭ دنیاده وجودندن خبرم اولسون. نیسه خانه صاحبی یانینه کیتدم، کندیلرینه بر تشکر ایتدم، وداع ایده‌جکی یرده بزه دیدیکه: خدای مسافر آش آشاب کیدنکز. بزده تکرار تشکر ایدوب یولمزه دوام ایدك، آرتق کوندز کیتمك استیورم، شیمدی قورقو فلان قالمدی، یالکزلغه دخی کسب انسیت ایتدك، یالکز کیدییورم، اطرافه دقت ایله باقیورم، برده بیك اوزاقده آت اوزرنده بر آدم کلیور، دوغری بزه کلیور بنده شبهه‌لندم، عجبا قطاع طریق‌می؟ (قطاع طریق) نه اولدیغنی بلماسامده، مختصرده کورکانم بار. اما سارق اولمایه‌جق قضیهٔ کلیه سارق کیجه کیزه‌جکدی. .. نیسه کلدی، باشینه کیکانی قولاقلرنی قاپاتمش عجایب بر شی: بوروك دکل، قالپاق دکل، اوزون ایتدروب صوزوب بر سلام بیردی. همان بزم نره‌دن کلدیکمزو نره‌یه کتدیکمز اصل نره‌لی اولدیغمزی و نه‌لر کوردیکمزی صورماغه باشلادی، یاریم ساعتدن زیاده بزه آرقاداشلق ایتدی، هب بنم ایله برابر صوره‌رق کلیوردی، صوکره بردن بره آمان بول دیدی، اوز یولینه کیتدی، آڭلاشیلدیغنه کوره، بوده

قازان حلقنه مخصوص رویتر تلغراف شعبه‌سی ایمش. بو ملتده حوادث بویله هر راست کلن مسافردن تلقی اولنورمش، بوندن‌صوکره دخی قاچ آدملر کلدیسه، بونلره صوروب صوروب کیدییورلر، آخشامه قدر هیچ اولمزسه بیلرمی آدم دکیشمش. بویله صورمشدر. بو آدملر ایسه، یلقچی تعبیر اولنور، حیوان چوبانلری ایمش. بونلرڭ بر وظیفه‌لری‌ده، بو صورتله هر راست کلن آدمدن حوادث تلقی ایدوب، آخشام اوینه کیتدکده قارتلره سویلامك ایمش. بعض یول کنارنده حیوان سوریلری بولنیور، بیڭ ایکی اوچ بیڭ حیوان قار اوزرنده کزییورلر. حیوانلر قارنی آیاقلریله تیپوب قار آستنده بولنان اوتلرنی جوسری بولوب ییارلرمش. بنم ایچون بو بر عجایباتدن ایدی، بونی دخی اوکرنامشم، آت حیوانی بو قدر چوق اولورده ظن ایتمزدم. اول کونی دخی آخشامه قدر یول یورودم، یولده آدم بیڭ نادر راست کلورمش. ایکی ییلقیده مسافه کیتدم، کینه شول هر پیکیتده بر اودن بشقه بر شیلر یوق، آخشام بیلرار پیلینته کردم. آرتق شیمدی مأنوس اولدی. هر یرده مسافر قبول ایدریمش، معلوم اولدی، لسانلری همیشه تاتار لسانی، آخشام بزر ساعت صحبت ایتدك، یمك سفره‌سی قورولدی، یمك کتوردیلر، بزی دخی سفره‌یه دعوت ایتدیلر یمکلری: آت اتی (لحم الفرس) غایت کوزل پشمش. صولره بیوك کاسه ایله چوربا کتوردیلر، اونی عادتا صو کبی قاندیردو ایچدك. یمك نهایتنده صوردم بو آت اتی سزجه ممنوع دکلمی؟ دیدم. اوزون یللر کورمکانده بارایدی، جوابنی ویردی. چوق تعجب ایتدم. از ابجد جوق شیلره مطلع اولدم، چوق شیلر کوردم، کیجه اوراده قالدم،

صباح عادتلری اوزره ایرکن قالقدیلر، بن دخی ایرکن قالقدم، چای بورالی ایچمه‌دن، آز ماهتاب واردی یولمه دوام ایتدم. صباحه قدر بر بیکیت یول یورودم، صباح اولدی، پیلیته کلدم، چای ایچدم. اول آراده کوکچه طاودن کلمش بر یمشیك بنی کوترمك اولدی، یلرمی بش تین‌که بازارلق ایتدك. یمشیك قزان ایدی، اوچ آت. بزنی آلدی یورودی، اوبله نمازینه (کوکچه طاو) شهرینه کلدك. شهر غایت اوفاق اولوب، بر کلیسه بر مسجدی وار،

هر ایکسی آغاج بنا ایدی. مدرسه‌ده وارمش، بن دوغری مدرسه‌یه کلدم، مدرسه‌ده بر ایکی کنج آدملر واردی، بشقه کمسه‌لر یوق. اویله نمازندن صوکره ایکی اوچ بالا کلدی، حضرت هم کندی بزکه اعتبار ایتدیلر، حضرت بنم احوالمزدن بر آز صوردقدنصوکره، بالالرغه درس بویله ویرمدی، ایده قوناق بزکه بارایق دیب، بزی کندی خانه‌سینه دعوت ایتدی.

بن شو معامله‌دن حضرتنڭ علمی نه درجه‌ده اولدیغنی حس ایتدم. بزده عموما مدرسلر، درس اثناسنده غریب بر آدم کلورسه، درسلرنی ترك ایدرلرسه، مسافر پرورلکلری مدرسلکلرینه غلبه ایدر. مدرس افندینڭ بو صورتله تسنیر ایتمه‌سی، قاعدهٔ احتیاطه رعایه اولدیغنی چوق آدملر تفریق ایتمزردی. اما بو زمانده طلبه بوندن دخی اینجه قاعده‌لری آڭلادیلر. نیسه‌بز مدرسه‌ده مسافر اولدق، مدرس اصل استرلی باش طلبه‌لرندن ایمشس، بوراده نائب امامت وظیفه‌سنده بولنورمش. نظاما قازاق طائفه‌لرینه مخصوص مسجدلرده، تاتار بالاسینڭ امام اولمه‌سی جائز دکلدر، شو سببدن اصالة امام اوله‌میورمش. بو نظامده قازاقلردن موسی چورمانوف و امثالی بر طاقم سفها رجاسینه بنأ ١٨٦٤ سنه‌سندن اعتبارا وضع اولنمشدر. مدرس افندی بزه چوق اکرام ایتدی، مدرسه‌لرده دخی بر کیجه قالدق، ایرته‌سی کون مدرس بزی بر دخی کندی خانه‌سینه دعوت ایتدی، صباح چاینی ایچدك. او زمان بزه دیدیلر: اکر آررو ایدرسه‌کز، بورادن بیك اوزاق دکل، آزنابای ملا بای دیکان کشی ایرده، سزنڭ تارلق رحمة الله ملا بار، اول کشی قازاق ایچنده معتبر کشی. اکر شول کشی سزنی بله تورغان بولسه، سزکه بر چاق بولنور دیدیلر. بن هر نه قدر آدیلرنی بله‌مدم ایسه‌ده، تارلق اولورسه، بزم آتا آنالارمزی بلور دیدکده، شول طرفه کیتمککه قرار ویردك، صوکره مدرس بزه بر یوکچی قازاق بولدی. شول قازاق ایله برابر اویله‌دن صوکره کوکچه طاودن حرکت ایتدك، قنراق حیوان اوزرنده، بنده آرقه‌سنده باغلامش اوفاق بر چانه اوزرنده‌یم، قازاق‌نڭ قولاقلری قاپانمش، اکر بر قاقلقمه‌ده بن توشب قالاجق اولورسام، قازاق‌نڭ هیچ خبری اولمز، نسه اولدقچه کندی کندیمه

دوف ایده‌جکم، ده شهر ایچنده یز. بزم آرقاداشنك اسمی (بیسمبه) پنجشنبه کندی کبی قاراقدن و قازاق اورصدن هر کیم راست کلورسه، مطلق توقیف ایده‌رك، حال احوال صورمه‌دن کیچمیور.

شهری کیچدك، یولده دخی راست کلن آز دکل، بوندن ماعدا اوراقدن بشعه یولدن کیتمکده اولان برنی کورورسه، اونك دخی آرقه‌سندن کیدییور، هیچ اولمزسه او آدمنڭ کیم اولدیغنی نره‌دن کلوب نره‌یه کیتدیکنی بلمداجه براقمیور. نیسه یولمزده دوام ایدییورز، بیسمبه آراصره قازاقچه اولانڭ شعری سویلاییور، لکن مع التأسف بر شیلر آڭلایه‌میورم. کیچه اولدی قارانلق کوزده صغوق، نره‌یه کیتدکدن خبرم یوق مدد الله! دیرکن قولاغمه بردن بعض انسان صداسی طاوش کلمه‌که باشلادی. بیسمبه‌یه بر ایکی دفعه صوردم: آول بارمه؟ دیه هیچ بر جواب آلامادم. برده کوپکلر حاوله‌دی آلتمزدن چیقدی، بیسمبه بر قار تیه‌سنه کلدی دوردی، کندیسی همان حیواندن ایندی. دیرکن بر دیشکدن آدملر چیقدی، آرتق بنده چانه‌دن ایندم. بزه بیورك اشارتی اولنچه تیشکه‌که دوغری یورودم. کیچه‌ده قارانلق اولدیغندن او خانه فلان اولدیغی هیچ کوزکمیور، یالغز بر قار تپه‌سی وار. نیسه بزم بیسمبه یول باشلادی، دیشکه‌که کیردی، بنده آرقه‌سندن کلیورم، آرتق بونڭ ایچنده بتون بتون قارانلق اولدی، بر آستنده‌می کیتدك، هیچ بله‌میورم، دیرکن اوزاقده دها بر قاپو آچلدی، بر آتش شعله‌سی کوزکدی، شعله‌یه دوغری یورودك، ایچرو کردك بر عجایب، توپراقدن معمول اوفاق بر خانه یاخود (اویا) بر قاچ آدم وار، سلام ویردك، آلیکم سلام دیدیلر، بر کناره اوتوردق، بزه بربر: آمان‌سزمه آمان‌سزمه دیدیلر. بیسمبه‌دن بنم کیم اولدیغمی صوردیلر. او آراده بر خاتون بنم یانمه کلدی، بزم بر توربا واردی اونی آچدی، یاقمغه باشلادی، ایچنده اکمك پارچه‌لری واردی، برنی چیقاردی: نوغای بالاسینڭ نانی بار ایکان، دیدی، یمکه باشلادی. دیکرلرینی ده اورادە بولنانلره تقسیم ایتدی. صوکره توبانڭ آغزنی باغلادی ویردی. بزده بر شی دیمدك. بزدن صوکره دها بر چوق آدملر

كلدی، مجموعی یکرمی آدم واردر. بر ساعت اوتوردقدنصوكره بر آدم كلدی، بر النده ابریق، بر النده تاس، دوغری بزه كلدی، آرتق ال ییقانەجق اولدیغنی آكلادم، المی ییقادم، هر كسه وارديسه، هپ اللرنی ییقەدیلر، برده سفره سرلدی، هر كس صفره اطرافینه توپلاندی اوتوردیلر، بعضلری اللرینه پچاقلرنی آلدیلر، خانه صاحبی طرفندن دخی ایكی پچاق سفرەیه قونلدی. بر بیش دقیقه كیچردكدنصوكره قاپو آچلدی، بر آدم آرقەسیله قاپودن كیریبوردی، بنده دقت ایتدم، النده بر شی وار، باقدم (آشلاو) تاغاراوڭ بر باشنی قالدیرمش كیردی، دیكر باشنی باشقه بر آدم قالدرمش، اوزون تاغاراق، ایچی طولو ایت ایدی. بو تاغاراغی كتوردیلر، دوغری سفرەنڭ تام اورتا یرینه قویدیلار، تاغاراق اوزونلغی بر آرشون اوچ چیروك واردی، تمام اورته یرنده بر قوی باشی واردی، بن او قدر دقت ایتدمكه، بوراده اقل بش پوط ایت وار، بو قدر اتی بو آدملر نصل ییەجكلر دیه تفكر ایتمكده ایدم.

تورده اوتورمش بر اختیار آدم، النده بچاق، قوی باشنی النه آلدی، صاغ قولاغنی كسدی همان بوغاز ایچنه كوندردی. صوكره بای بیچەكه بیرنڭ در دیب، باشنی بر تاباقه قویدی، اوراده خدمت ایتمكده اولان یكتلرڭ برینه ویردی. اوده قاپویه یقین اوترمقده اولان بر خاتونغه كوتردی بیردی. اوچ تورت آدم تاغاراو اطرافنده ایتنی هم توریلر هم آشـایلر، بزه هم بیورنڭ اشارتنی ویردیلر. بزده آزآز یمكده ایدوك، ایت او قدر یاغلی اوقدر سیمز كنديده عایت كورل پشمش لذتلی، هر كسنڭ بارمقلرندن مایلار آقیوردی. هم آت ایتی هم قوی ایی آرالاشدی، صفرەیه یقین اولانلر یمكده ایدیلر وبر چوق آدمده كنارده باقەرق اوتورولردی. بن كمال حیرتله بونلره دقت ایتمكده ایدوم. بر آرالق اختیار آدم النه تورالمش ایتلردن طولدردی، تقریبا بر (فونت) قاداق اولوردی، بیسمه كیلدی، بزم آرقەداش كلدی، آغزنی آچدی، شو بر فونت ایتی بردن صالوب یباردی، بوغاز ایچنه كیتدی، آرتق تعجب ایتدم. هر نوع تفكر ایتدم بو بوغازدن نصل كچیور؟ بنده بویله

بر شی هیچ کورمامشم، ایلنچیسی کلدی اوچونچیسی کلدی او دکارده اوتورانلر هپ برر برر کلدیلر، برده باقدم تاغارقده ایتده قالمادی، بونلردن هر بری بر دفعه‌ده یوتدقلری ایت، بنم ایچون ایکی کونلك بر غدا ایدی.

صوگره ایت بوتدی، هر کس بارمقلرنی یالادیلر. برده سفره‌نك تام اورته یرینه بر حیوان تاقمی کمورديلار قويديلار، بن شاشدم! دیرکن بو ایکر یوکانکه اللرينك ماینی سورمکه باشلادیلر، بعضلری آیاق قابلرینه سوردیلار، بنم ایچون بوده شایان تعجب ایدی، برده باقدم بری آیاغنی اوزاتمش، دیکرلریده هجوم ایتمشلر. هپ اللرنی حریف‌نك آیاغنه سلمکده ایدیلر. صوگره‌ده بیوك بر تاباق ایلان اختیار مسافرکه چوربا کتوردیلر، اوده یاواش یاواش ایچدی، همان یاریمنی ایچدکدن صوگره بزه ویردی، بنده بر ایکی اورتلادم یانمده بولنان برآدمغه ویردم، شول طریقه علی سبیل المناوبة هر کس شورپا ایچدیلار، بعده سفره‌لر توپلاندی. ابریق تاس کلدی صابونسز صوایله اللرمزی ییقادق. آرادن یاریم ساعت کیتدی، اینجه آغلار کبی خاتون یاخود چوجق طاوشی کلدی، بعضا بر شیلر سویلر کبی کلیور، بنده بو حالدن تعجب ایتدم، فقط کمسه‌ده طور حرکتنی تبدیل ایتمیور، دیرکن قاپو آچلدی، بر سوری خاتون قز کلدی، اول باول قاپودن کلن، آغلابور، هم بر شیلر سویلایوردی، دوغری کلدی، اولده بزم بولندیغمز خانه‌ده‌کی بر حاتونی قوچاغنه صارلدی، دها بوکسك صدا ایله بر شیلر سویلایه‌رك آغلامغه باشلادی. قز توقف ایدنجه خاتون سویلادی آغلادی، بوده بر (تیاکوا) خاطره‌سی اولدی، قز اول صارلدیغی حاتونی براقدی، یانده بولنان ایرکاکه صارله‌رق آغلادی، دیرکن قز صره‌سیله هر کس‌نك موینته صارلدی آغلادی، نوبت بزه‌ده کلدی، بزی دها قوچاقلادی آغلادی. قز غایت کوزل، اورته بویلی، سم سیاه اوزون ساچلی. باشنده کامچات بوروك. اوسنده بخار امتعه‌سندن غایت گوزل کوروك ایدی. بنم وجودلرم بتون تیر ایچنده قالدی، سنج زمانلرم. فقط اصول و قاعده‌لرنی بلمکان نه اوله‌جغنی و نصل معامله ایده‌جکمی فکر ایدردم. بر حطا ایدرسام نه اولور؟ دیه دوشنمکده ایدم.

برده او آرالق اوده بولنان اختيارلر ياواش ياواش چيقدى كيتدى، آغلامق تمام اولدى، قزلر يكتلر هپ اوتورديلر.

اويونچيلر كلدى، اويون باشلاندى. قزلر يكتلر بر آرا توپلانديلر، قزلرڭ برى كلدى. بنيده اويون اورته‌سينه آلاجق اولدى، بو ايسه چوق حيرتى موجب اولدى. نيسه بر بهانه ايله اورادن اصوله‌جق قاچدم. توربامى ده المه آلدم چيقدم. لكن نره‌يه كيده‌جكم، كيچه قارانلق يول بلميورم، بشقه او فلان هيچ شيلر كوزكميور. صاعه صوله باقدم، كلديكم طرفڭ تخمينا عكسنى آلدم، يولى كوردم، همان اول يول ايله كيتدم. نره‌يه كيده‌جكمى بلميورم، اما يول ايله دوام ايدييورم. بر ساعت قدر كيتدكدن صوڭره بر آدمه راست كلدم، اوده بنم حالمزى آڭلادقدنصوڭره مرحمت ايتدى، اوراده يقين كندى خانه‌سى وارمش، بنى كندى خانه‌سينه كوتردى. صغوقدن قورقودن هر شيدن يورولمشم، همان ياتدم اويودم، هيچ بر شيلر بلميورم. كيچه بر زمان كوزمى آچدم ايسه يانمده بر آدم وار، النى ده بنم اوزريمه قويمش، غايتده اينجه اللر، ايركك النه بڭزه‌ميور. الهى ياربى كيم اوله‌جق! باشمى بوقلادم، خاتون ساچى. غايت كنج بر قز اولديغنى آڭلادم. كندى كنديمه اوزون اوزون تفكر ايتدم. كنديمى بر قورقو استلا ايتدى وجودم تيتر ايچنده قالدى.

صباحه قدر اويويه‌مدم. خانه‌ده يالكز دگلز، هر كس خور خور اويقوده بتون كيجه راحتسز اولدم. صوڭره آڭلاشلدى، بو بزه خصوصى بر اكرام ايمش، قازاق طائفه‌سنده بويله عادت وارمش. لكن جهالت بزى بويله بر اكرامدن دخى محروم ايتدى.

هر ملت و طائفه‌ده انواع عادات و مسافر پرورلكلر وارمش، بنده اويله سياحت نامه كورمه‌دم. اهل باديه اخلاقنه دائر هيچ بر شى اوقومه‌دم. قاچ دفعه‌لر محجوب اولدم، قازاق طائفه‌سى مسافرى بو صورتله حرمت ايدرمش، مسافرڭ هر خدمتنى خانه صاحبنڭ قزى كورورمش، كيجه‌سى دخى مسافرڭ اياق اوچنده بولنورمش كه مسافر بر شى استرسه حاضر اولسون،

بو عادت طاغستان چرکس اهالی‌لرنده دخی وارمش، بن صوکره بو احوالی اوراده دخی مشاهده ایتدم، بونك ایله عرض وناموس جهتی اتهام اولنه‌مز، قازاق طائفه‌سنده دخی اصحاب ناموس واردر.

نیسه صباح اولدی قالقدم، ابدست آلدم، قزده بکا صو صالدی سولکی بیردی، نماز قیلدم. نمازدن صوکره خانه ایچنده بندن بشقه کمسه قالمادی، کمسه‌دن بکا بر شیده سویلمدی. یالغز اوتورمقده ایدم، قز بر ایکی کره کیلوب بکا ملایم کوله‌رك باقوب کیتدی. بر ساعت کیچدکدن صوکره خانه صاحبی کلدی و اهل عیال‌لریده کلدیلر، برابر اوتردق، خواجه بزکه حیوانلرینه باقدیغنی، هر کون صباح آخشام حیوان بسلمه‌سیله مشغول اولدقلرنی سویله‌دی. صوکره چای ایچدك، بر خیلی وقت کیچدی، خانه صاحبی بزه دخی بر ایکی کون مسافر اولوکز دیه، نازکانه تکلیفده بولندی. بنده ممکن اولورسه بزی تشییع ایتمه‌لرنی اوزانمه‌لری رجا ایتدم. بونك اوزرینه بزه حیوان حاضرلادیلر، کیتمك اوزره وداع ایتدك، خانه‌دن چیقدیغمز زمان، کریمه‌لری خانم قز دخی بزم ایله برابر چیقدیلر، بزدن اول کیده‌رك، بزم ایچون حاضرلنمش حیوانی باشندن توتوب بزه تقدیم ایتدی و حیوانه بندیکمز زمان قولتغمزدن معاونت ایتدیلر.

بو صورتله اکرام واحتراملرینه مقابل کندیلرینه دعا ایتدم، صاغ اولوکز دیه حرکت ایتدیکمز زمان، قز تبسمانه برطور ایله: « بولکز توشسه قوناق بولکز » دیدی.

بو قریه‌دن دخی مفارقت ایتدك، بنم رفاقتمه بر کنج آدم ویرمشلردی، یولده بارغانده بو آدم بکا بر خیلی هم‌ایاتده بولندی، قازاق طائفه‌سی‌نك عاداتنی بیکنوب بیکنمدیکمی صوردی. راحت یوقلاد کزمه دیدی. بنده دیدیمکه: هر مسافره بو صورتله اکرام ایدرلرمی؟ دیدیلر: بزلك قازاق خلقی غریبلره دها زیاده حرمت ایدرلر، فقط سز بر آز وقتسز کیلدکز، کورشی آولده طوی بار ایدی، اولکان قزلرمز طویده قالدیلار، منهاو بالاغوی قوناق قدرنی بلمیدی. بالالق قیلغان بولسه کیراك، دخی بر قونغان بولسه‌کز، جاقسی بولور ایدی اولکان قزلرده بو کون کیچکه طویدن قایتورلر ایدی.

دنجه بن صوردم: طوی قنغی آواده دیه، صوکره بو بکت بزه طویدن معلومات ویردی. اول بزم بیسمبه ایله کلدیکمز خانه تمام طوی خانه‌سی ایمش، اوراده کوردکمز شیلر همه‌سی طوی قاعده‌لریدن ایمش، لکن بتم جهالتم بنی بویله بر یخشی فرصتلردن دخی محروم ایتدی.

نیسه صوکره بز بونلرڭ همه‌سینه مطلع اولدق، قازاق طائفه‌سینڭ هر نوع (رانڭ) عادات‌لرنی کوردك بلدك، انشاء الله تعالی مقامنده درج اولنه‌جقدر.

ایرنه‌سی کون آزنابای توره آونه کیتدك. تارلق رحمة الله ملانی صوردی، بزه خانه‌لرنی کوستردیلر. بوراده بن بر خیلی کوزل خانه‌لر کوریبورم، مع ما فیه غیر منتظم بر مسکن اولدیغی ظاهر ایدی، هر کس نره‌ده کیفی استه‌مش، اوراده مسکن توتمش. رحمة الله ملا خانه‌سینه کلدك، خبر ویردیلر، اورته بوبلی همان اللی یاشلرنده بر آدم چیقدی، سیماسندن تارلق اولدیغی آکلانردی، فقط لسان تمام قازاق لسانی ایدی. بزم کیم اولدیغمزی، پدر والده‌مزی صوردقدنصوکره، خانه‌لرینه تکلیف ایتدیلر، اوه کیردك، بیورڭ دیدیلر، صاحبة البیت آیاغه قالقدی، بزه یر کوستردیلر، اوتوردق خوش بش‌دن صوکره چای حاضر ایتدیلر، چای اسبابی سفره‌یه کلدکدنصوکره ملا افندی اوتوردیغی مندر آستندن بر توربا چیقاردی، توربانڭ ایچنده یاغلی بر شی اولدیغی طشندن دخی معلوم ایدی، توربانڭ آغزنی دقت ایله باقه‌رق چیچدی، بسمله ایله ملا افندی صاغ النی توربایه صوقدی، یاغلی اوفاق باورصاقلردن بر آوچ بنم آلدمه قویدی، بر آوچده کندینه. ایکیمز کوزل صحبت ایله چای ایچدك، تاری جماعتلرینڭ احوالنی صوردی، اقربالری و برادرلرنی صوردی، چای تمام اولدقده بالاترغه دخی برر کاسه چای ویردی.

بن بوراده برنجی دفعه اولدرق خاتون البسه‌سینه دقت ایتدم: خصوصا باشلارنی ستر ایتدکلری بیاض اورتی، بکا غایت موافق شرع کورندی، ساچلرنی کاملا ستر ایتمشدی، یوزی ایسه کاملا آچقدی و کوملك کبی البسه‌لریده زیاده اوزون دکل، غایت مناسب ایدی و اقتصاد نقطهٔ

نظرندن دخی موافق ایدی، فقط تقریبا اون آلتی یاشلرنده اولان قیزك باشی بتون آچیقدی. بوندن ماعدا خانه داخلنده زینت نامنه بر شیلر یوقدی. مفروشات بیك عادی ضرورت مقدارنی ایفا ایتمشدی، اما مسموعاتمه کوره ملا اون مك تنکه‌لك قوهٔ مالیه صاحبی ایمش.

آخشام اولدی یمك یدك. یمك ایسه غایت کوزل ایت و چوربادن عبارت ایدی. شو اثناده رحمة الله افندی بزه قزاق ایچنده بولندیغی یکرمی بش سنه‌لك بر مدت ظرفنده تجربه ایتدیکی عادات واخلاقدن هر نه وار ایسه تعلیم ایتمکده ایدی، بزه رحمة الله افندی بیوك التفات ایتدی، اوراده بولنان بعض اکابره بزی تقدیم ایلدی. ملا بای بالالرندن بری کوزل معلوماتلی و غایت زکی یکت ایمش، بر قاچ دفعه‌لر خانه‌لرینه مسافر اولدق، کوزل صحبتلر اولدی. بن بوراده بر هفته ظرفنده قزاقلرك لسانلرینی دخی لایقیله اکلادم، و زانكلارینه‌ده کسب معارفه ایتدم، رحمة الله افندی بزه بر هفته ظرفنده معلومات اولیه‌دن لازم قدرینی تعمیم ایلدی. معلملر وظیفه‌سنی ده بلدیردی، و هر طرفه خبر کوندردی. بزم ایچون بزه بر آراندی. آز وقت آطبازار اوبازنده. بوکی قاراول دیکلی ایلده. اورده‌بای حاجی نام بر معروف آدم خانه‌سنده معلملك ایچون یر بولدی.

بنم بویله بر زمان ضرورتمده رحمة الله افندینك بو قدر معاونت ایتمه‌سی، البته بنم ایچون بیوك بر مدار تأمین استقبال ایدی. شو حالده دائما رحمة الله ملا افندی‌یه منتدار اوله‌جغم شبهه‌سزدر.

بزکه اورده‌بای حاجی‌دن خبر کلدیکی کبی همان رحمة الله افندیدن استیذان ایتدکده، دوغری اورده بای حاجی قریه‌سینه کیتدك، بوراده ایکی کون قونوب حاجی‌نك آولنه واردق، بر حکمیت انهیه‌دیدرکه: ایلنجی بلدیرینه قیماملده، اون یدنجی عصر میلادی نهایتنده، عموما قزاق طائفه‌لرینه دین مبین اسلامی تعلیم ایتمك اوزره قزان تاتارلرندن خصوصی معلملر کوندرلمشدر. اسکیدن بری نه قدر بو قیرغز حلمی انغا اولندیسه‌ده، قزاق اغنیا واکابری همنده معلملر الدن ایلمامش. حتی دوقوز سنه‌لرده ۱۸ نجی عصر نهایتنده

او قدر ترقی ایتمشکه، جزئی ثروته مالك اولن بر قازاق، کندی اوز بالالرینه خصوصی بر معلم توتەرق تربیه ایدرمش. فقط مع التأسف، اوزمانلرده معلم وظیفەسنده بولنانلر، هپ عجزه کروهی وفراریلردن بولنمش، بش آلطی سنەده آنجق بر بالاغه اوقومق یازمق درجەسنی تعلیم ایده بلورمشلر.

ایشته کنه او زمرەدن اولەرق بن دخی، اوردەبای حاجی خانەسنده معلم اولدم. اورالرده اولدقچه شان شهرتی معروف بو ذات محترم، قازاق طائفەلری ایچنده بر آیاقلی تاریخ ایدی، هر دائم صفرده قازاق ملتی احوال تاریخیەسندن بحث ایدردی. فقط نه چاره، بنده استفاده ایدەجك بر استعداد یوقدی. بزی غایت احترام ایله معلملکه قبول ایلدی، کندسنده اوقویەجق بر اوغل ایکی قز واردی، برده عبد الله نام برادرینك اوغلی، شو تورت نورسیدەلره بز معلم اولدق. بو کون نه قدر تأسف ایدرسامچه فائده، لایقیله بر شی تعلیم ایدەمدم، بر قش معلملك وظیفەسنی ایفا ایتدم. حاجی مرحومده بزدن غایت ممنون ایدی، بز هم امام هم معلم اولارق، اورالرده بر درجه شهرت هم قازاندق. زیرا بزدن مقدم معلم اولنلر دها اجهل ایمشلر. آرادن ایکی اوچ ماه کیچدی، بزم ایچون تعیین اولنمش بر معاش یوق. رمضان کلەجکده، حاجی مالندن زکات ویرەجك. یاخود بر کشی وفات ایدەجك، بزه فدیەسندن محسوبا بر شی حصه ویرلەجك و امثالی صدقه فلان، بزم اجرات تعلیمەمزه بدل اولەجق ایمش. ذاتا بویله اولەجغنی رحمة الله افندیدن اوکرانمشدم. بتون قش معلملك ایتدك، یاز کلدی، کمسەلرده اولمیور، رمضانده کلمیور، نوافلدن فلاندن کلن ایکی اوچ روبله ایله قناعت ایدییورم. هر نه قدر مصارف هپ حاجی ذمەسنده، یمك ایچمك حاضر ایسەده، مقامنه مناسب البسه آرزو اولنیور. کنجلکم بار، هپ بر برده یاتمق ایله جان صقندیسی ملال کلیور، یقین قریەلره کیزمك ایچون البسه یوق.

نیسه قیشی کیچردك، قازاقلرنك عادات وزانلرینی بلدك، یاز کلدی، حاجیلر قشلق خانەلرندن (صیفیه) یایلاوکه کوچمك تدارکنه باشلادیلر،

شو مناسبتله بر قاچ کون درسلری تعطیل ایتمك لازم.

بنده شو فرصتدن استفاده نیتیله شهره کیدوب کلمك استیورم، حاجی‌دن استیذان ایتدم. حاجی بر قاچ کون صبر ایدوکز دیدی، چارناچار صبر ایتدم. قشلق خانه‌دن کوچدك. بو کوچ دخی، بروجه معتاد بر چوق شیلره محتاج ایمش. قازاق کوچدکی زمان، اول جمیع اشیاسنی آرابه‌لره دوه‌لره یوکلدتر، خدمتچی‌لر، خاتونلر، آرابه‌لر ایله برابر کیدر، خانه صاحبی کندیسی بر طائفه ایله حیوان‌لری سورمه‌یه کیدر. اوده و قومشوده اولان (بوز بالا) کنج یکت‌لر، قزلر آیروجه بخشی حیوان‌لره بنه‌رك، بتون یول، بری آخرله انواع لطیفه‌لر سویلایه‌رك (اولانك) شعرلر سویلایه‌رك کیدییورلرمش، بزده بونلره قاتلدق. یایلاوه کلنجه‌یه قدرده خیلی غریب حاللرینه مطلع اولدق. قازاقلر احوالی تام رساله‌مزه نظر اولنه.

یایلاوه کلدکصوکره حاجی‌دن مساعده استحصال ایدوب (آط بازار) شهرینه کیتدم. یولنده اثنأ سفرده قازاق اکابرندن بر چوق آدملر ایله کسب معارفه ایتدك، آراده ایکی کون قونب آطبازاره کلدم. اوراده بزم تارلق‌لردن بر قاچ آدم‌لر وارمش، آنلار ایله ملاقات ایدوب کسب معارفه ایلدوك، از جمله عبد الغنی مرحوم اوراده ایدی. بو ذات عالی قدر عن اصل بزم تاربدن اوتوز بش چاقروم مسافه‌ده اوبا قریه‌سنده کنازوفلر نسلندن اولوب، علمادن واغنیادن هر قنغسی‌نه انتساب ایدرسه حقی واردی، آخر عمرنده فلك زده اولوب، هر ایکیسندن محروم اولمشدی. روسچه دخی مکمل بلور، ارباب ذکادن ایدی. بزه چوق نصیحت‌لرده بولنوردی: دائما دیردی: بن کفران نعمت ایتدم. الله تعالی‌نك ویردیکی نعمته شکر ایتمادم، بویله ذلته مستحق اولدم، بوندن صوکره الله‌دن یالکز بر شی استه‌رم: بنم مزارمی دیار غربتده قیلسون (من مات غریبا مات شهیدا) دیردی. حقیقة دعاسی مقبول اولدی رحمة الله علیه یدی صو ولایتنده وفات ایتدی. آطبازارده بر هفته قدر مسافر اولوب، اوردبای حاجی قریه‌سینه عودت ایتدك، وظیفه‌مزه دوام قیلدییورز. قازاق آراسنده ایام صیفده کیچنمك کوزل، هر کون یول ایت

دیوب قمز ایچیورز، صباح اخشام کوزل بنلک حیوان ایله سیر و تماشا قیلمق ممکن. قزاق طائفه‌سنده صحت وجود، جسیم الاعضا اوله‌جغی طبیعی اولدیغی کبی، عدم عفت دخی طبیعی‌در. نسا طائفه‌سنده عفت هیچ بولنماز دیرسام جائزدر، بولنورسه‌ده اتفاقی‌در. قزاقلر بتون یاز بهار حیوان اوزرنده وقت کیچرورلر، خاتون قز همه‌سی حیوانه بنار. یکتلر بوز بالالر بتون یاز یایلاودن یایلاوه مسافر اوله‌رق کیزرلر، بعض بای بچه‌لر النده بر قارچغه بازی ولاچن اولور، اورداکه قاز آولادقلری کبی، بعض قزده آولارلر، بو ابسه مذموم بر شی دکلدر. یکتلر بوز بالالر بری آخرله افتخار مقامنده بن بو قدر قزنك ناموسنی اخلال ایتدم دیر. اشته شو سببه‌مبنی قازاق طائفه‌سنده وجود نه قدر جسیم اولسه‌ده، قوت آز اولور، قوهٔ باطنیه هیچ اولماز دیرسام جائزدر. قوهٔ شهوانیه‌سینه خدمت ایدن ملتلرده: ضعفیت اعتقاد، ضعفیت حواس باطنه، حتی قوهٔ ظاهره‌لریده وجودلرینه نسبة ضعیف اولدیغی مثبت طبیعی‌در.

ایام صیفی اوردا بای حاجی تحت حمایه‌سنده کیچردم، هر نه قدر استراحتم تام ایسه‌ده، مادی استفاده آز اولدی، کیمسه وفات ایتمدکندن پاره حاصل اولمدی. آرتق اکنچی بر آدمه معلملکی اختیار ایتدم. حاجی‌دن دوغریدن دوغری مساعده استحصالی ممکن اولمدی ایسه‌ده، انواع دسیسه‌لر ایله مساعده الدم و الا یالکز بر یخشی حیوانم وار، آنی هم حاجی کندنه مال ایده‌جك دیدی. اویدن خط کیلدی چاقرغانلر فلان دیه‌رك آطبازاره کیندم، صوکره آطبازاردن ۱۸۷۸ نجی سنه اوغوست ایچنده آقمولا ولایتنده عمر وولص دیدکلری بر آدمه امام اولدم. بو ذات عن اصل تاتار اولادندن قازاق اولارق بازلمش، یعقوب ملا بالالرندن ایمش، پدری ابراهیم تورا قازاقلره آغا سلطان اولوب نیچه یللر حاکملك ایتمش، پنربورغه وارمش، قازاقلر بو آدمنی عادتا خان یرنده کورورلرمش. عمر وولص کندسی دخی غایت مشهور، حکومت عندنده هم معروف اولوب، اکثری عمرنی وولص مأموریتنده کیچرمش نفوذ صاحبی آدم ایکن، بر بیوك برادری عموم اوباز اهالیسنه اوکازنای ملا، بر کوچك برادری اوبازنای نچالنیك معینی اولوب،

جملەسی معروف آدملرمش. بز بو آدمده دخی بر قش بلکه تمام بر سنه امامت وظیفەسنده بولوب مادة خیلی استفاده ایتدك. بونك بالالری کوب ایدی فقط اکثری شول زمانده هم بندن معلوماتلی ایدیلر. زیرا وقتده کوزل معلملر توتمش. بزدن اوقی تورغان ایکی کوچك ایر بالا وبر قز بالاسی بار ایدی. بز بونلری المزدن کلدیکی قدر تعلیم ایتدك، مکمل قازاق عادتنی بیلمشدك، مناسبتی کلدکچه بوز بالالقده ایدردك. اطرافده کیزردك، هر قایده بارسام قاپو آچیق ایدی. فقط نه چاره یاشلك تربیەسزلك شول وقتلرده ذهنمزنی خیره هیچ صرف ایتمدك یوقسه غایت کوزل فرصتلرالە کیچمش ایدی بتون قازاق یکتلری هر نه دیرایسەك حاضر ایدیلر. خصوصا او زمانلرده سیاسی تعلیماته میدان آچیقدی. حکومت قازاقلرنی اوول بولوب اوتورمغه تکلیف ایدردی. فقط بزنك ذهنمز اورالره کیتمدی بز نفسمزه اسیر اولدق.

بو آدمنك آطبازار اوبازنده مایرام اسمنده بر بای قازاق اوغلنه کوچك یاشنده وعدەلنمش بر قزی وار ایدی. بو قزنك کیاوی تمام بلاغته ایردکده وفات ایدوب، قزنی قازاق (زانك) قاعدەسی اوزره، یکتنك کوچك برادرینه عقد یاخود تعیین ایتمشلر. البته کمالاتکه یتشکان قز، ١٢ یاشنده چوجغه منتظر اولماسی طبعا آغر اولوب، قزی بر خیلی خلیالره اجبار ایتمش. بر کون قز بنم یانمه کلەرك، بر فرصتدن استفاده ایدەرك بکا حالنی شکایه ایلدی. قزنك حالی حقیقة تأسف اولنور بر حال اولدیغندن، بز دخی بو خیالە اشتراك ایدەرك، قز ایله بر چوق دفعەلر صحبت و استشاره بعدنده فراره قدر قرار ویرمشدك. تمام آلطی آی قز برلان ایکی آرامزده اطرافلی صحبتلر اولدی، استقبالرمزی دخی مذاکره ایلدك، نهایت ایشنی تمام قراره کتوردكدن صوکره نصل کیتمك نرەیه کیتمك لزومنی کیجەلری تکرار مذاکره ایتمشدك. بز ظن ایدەردك که: بزم سرمزه کیمسە مطلع دکل دیه، حالبوکه عمر وَولص کندیسی بزم حرکتمزه دقت ایدرمش.

بن هر زمان عمر وَولص جنابلرینه کندي جهالتمدن بحث ایدەرك،

اکمال تحصیل ایچون مدینهٔ منورهیه کیتمك آرزوسنده بولندیغمی سویلاردم، آراده صرده چوق پاره لازم اولورمی دیه صوروردی. بنده یوز روبله پاره لازم اولاجغنی سویلاردم (بن یوز روبلهیی چوق پاره ظن ایدردم)

بر کون صباح ایرکن عمر ۆولص بنی حضورینه چاغروب، یوز روبله پاره چیقاردی ویردی، بالالرنی توبلادی، آنلره دخی امر ایتدی، سزده صدقهکزی ویروکز دیب. بر اللی روبله تکرار پاره توپلاندی، بونڭ اوزرینه بر یخشی آت حاضر ایبارلنمش (بزم بنوب قاچهجق آتلارڭ بری شو ایدی) بڭا دیدی: بو ساعت مدینهٔ منورهیه کیدکز. بن دعا فلان بعدنده برکون بولوب احبا ایله وداع ایدهجکمی سویلادم. عمر ۆولص بزه برکون مساعده ویردیسهده، قز ایله ملاقات ممکن اولمدی، قزی تحت محاصرهیه آلدیلار. بر کیمبر واسطهسیله مکاتبه ممکن اولوب، قز بر کون صوکره بنم آرقامدن کلهجککنی یازمشس، بیلکیتده حاضر منتظر اول دیمشس. بنده اوراده نه قدر منتظر اولدم ایسهده بر خبر آلامادم، آڭلاشلدیغنه کوره قز یقایی قورتارامادی. بزده قطع امید ایدهرك یولمزه دوام ایلدك.

استطراد

قزاق ملتی عموما مسلماندر، فقط جهالت استیلا ایتمش، بعضا آبا واجدادلرندن باقی عادتلرنی شریعته ترجیح ایدرلر.

روسیه حکومتی بونلرنڭ اسلامیتلرنی ایکنجی یکاترینه دورنده تصدیق ایدهرك، عموم قزاقلری اورنبورغ محکمه شرعیهسی نظارتنه ویرمشس، حتی قزاقلره دین تعلیمی ایچون معلملر کوندرلمهسی خصوصنده ومعلملرگده تاتاردن اولوب کندلرینه معاش تعیین اولنمهسی ایچون فرمانلر اولمشدر.

صوڭره آقمولا اویازنده بر چوق تاتار امامرنڭ ظلمنه تحمل ایدهمیوب، قزاق اکابرندن موسی چورمانف کبی آدملر میدانه چیغوب، هر نصل ایسه صابرانیهنڭ ظلمندن قورتلمهنڭ چارهسنی آرامشلر. قزاقلرنڭ صابرانیه ادارهسندن کیتمهسینه مشهور آطبازار یوسف ملا سبب اولمشدر.

وسائر شو طروده بولغان تاتار ملالرینڭ هپ زیانلری طوقنمشدر بو خصوصلر آیروجه مفصل یازلەجقدر.

بنمش اولدیغم حیوان ایله کوکچه طاو آرقلی قزلیاره کلدم، اوراده حیوانی صاتدم، بر تماناك ایله برابر قزلیاردن تماتکه کلدم، بو ایسه ۱۸۷۹ سنەسی اییول ایچنده ایدی اوراده ایسکی استاذمز اولان جلال الدین ملا حضرتلرینه بر هفته خدمت ایتدم، پچان چاپدم، صوڭره فاتحه آلوب تکرار یولمزه دوام ایلدك، پیاده اولەرق یکا اورنبورغ شهرینه کلدم، اوردن تکرار پیاده پیرمی یه کیتمك اوزره قرار ویرمشدم، بر آرالق زوقاقده بر آدم راست کلوب بنم حالمزی صوردی، تماميله سویلەدم، بو آدم یکاترنبورغ امامی حکیم ملا ایمش، بزه مرحمت ایدوب، پیرمی که تیمور یول ایله کیتمەمزی توصیه ایلدی. او زمان بنم تیمور یولدن خبرم بویله یوقدی. حکیم ملا بزی خانەلرنده مسافر ایدوب، تیمور یول ڤاکزالنه قدر اوزاتدی. واکزاله کلدك، همان نظیرنی کورمامشم مکمل بربنا ایمش، حکیم ملا بزه چوق اکرام ایدوب تیمور یول بیلاتلرنی آلوب ویردی، واغون تعبیر ایلدکلری اوه بندك، پیرمی یه دوغری حرکت ایتدك. ایرتەسی اون صباح پیرمی یه کلدم، دوغری کامنسکی پراخوتنه ایندم. پراخوت صباح ساعت اون قرارلرنده حرکت ایتدی، اوچ کیجەده (نیژنی) مکاریه بازارنه کلدم، مکاریەده ایکی اون مسجدده قالدم، یارمنکه زمانی ایدی، بنم تاریدن عبد الفتاح ایدیکین اوراده اولدیغی سویلادیلار، ایسەده یانینه کیتمکه بر جهتدن حیا ایتدم، بر جهتدن عارلندم، منفعتی اولمایەجغنی دخی حس ایدردم. مع ما فیه مکاریه امامی سمرقند آخون بزی بر کون زور ایله عبد الفتاح بای یانینه کوندردی، قیلقاشنڭ عبد الحکیم آغای بای خدمتنده ایدی، آخوند جنابلری حالمی بیان ایتدیسەده، عبد الفتاح بای بزه یاردم ایتمك دکل، تحقیرایله سوزلر سویلادی. بنده واردیغمه پشیمان اولدم. نیسه بز یارمنکەده خدمت ایله هر کون ایکی اوچ روبله پاره قازانردق، او زمانلرده سیمی پولاتدن حاجیلر کلدی ابراهیم آخون، تلاو بای حاجی، معیتلرنده اون آدم وار ایدی.

بزده بو حاجی‌لر ایله برابر ئینمه‌که فرار ویردك، آوغوست ۲۲ نجی کونی نیتزنی‌دن حرکت ایتدك، مسکاو آرقلی، ۲٦ آوغوستده آدیسه‌یه کلدك.

آدیسه‌یه کلدکم زمان اوتوز قاچ روبله آقچه‌مز قالمشدی، آدیسه واکزالنده ابراهیم ملا آدکایف جنابلری سیمی حاجیلرنی استقبال ایلدی، آنلر آرقه‌سنده بز هم ابراهیم ملا خانه‌سنده مسافر اولدق اوراده بزدن باشقه دخی طلبه و افندیلر واردی. از جمله مسقوه خیرالدین ملا اقرباسنده احمد نرمی و پتروپاول خبیر ملا مخدومی عبد الله و سائرلر واردی، بونلر دخی بنم کبی فراری‌لردن ایدی. فراریدن مرکب بر جمع عظیم ابراهیم ملا خانه‌سنده مسافرزیالکز سیمی‌دن ایکی آدم‌نڭ پاسپورطی وار.

ابراهیم ملا اولا اغنیالری هر آدمدن اوچ یوز روبله آلارق اون ایکی آدمی یوله قویدی. نرمی عبد الله بن مسافرز، بعضا حاجی‌لره حماللق ایدییورز. بزم المزده نه وار ایسه، هب آدکایف جنابلرینه تسلیم ایلان، پاره ایده‌جاك قدر البسه‌لرمزی دخی ویردك. (رمضان، سیمون نام یهودی ابراهیم ملا موکل‌لرندن ایدی). بزی ها بو کون ها یارین اوزاته‌جغز دیه تمام بر آی صاقلادیلر، اول آراده یوزلرجه حاجی کلدی، هب پاسپورتسز کیتدیلار، اما بزه نوبت کلمیور.

بر کون کاء ی نرمی افندی دخی کیتدی. عبد الله ایله بو قالدق، بر پاره‌لر یوق هیچ بر شیئه چاره‌لرده یوق، هیچ عقلمزده کلمیورکه: ابراهیم ملایه بو قدر آدم قاچردیغی ایچون بر شیلار سویلارسڭ، احتمال ابراهیم ملاده قورقاردی. نیسه برکت ویرسون، بر کون سیمون بزی دخی قاچرمق اوزره وعد ایتدی. بر قاچ کون صوڭره، اوزرمزدد بر کوملك بر اشطان بر ایسکی فس اولدیغی حالده ایتالیا واپورینه کوتردی. بزه دیرکه: سز کندی البسه‌کز ایله کیدرسه‌کز، همان روسلر بلورلر، سزنڭ البسه‌لرکز قالسون، صوڭره بز یوللارز، بویله اولورسه، سز ترکلره بڭزییورسز، روسلر کورسه‌ده هیچ نرسه دیمزلر دیه‌رك بزی اقناع ایدردی بزده بو سوزلری هب صحیح ظن ایدردك. حالبوکه آنلرنڭ مقصدلری، بزم پاره‌مز آز اولدیغندن، البسه‌لرمزی

دخی آلمق‌مش. ایتالیا واپورینه بندك، واپوریارین کیده‌جك، بر قهوه‌جی عرب بزی کوتره‌جك. اما آدیسه‌دن واپور حرکت ایدنچه‌یه قدر، بز کیمسه‌یه کوزکمیه‌جکز. بزی ایکیمزی. بر (مرمر بانیو) مرامرنای واننای ایچنه یاتوردیلار (ایکی آدم نصل صغدق بلمیورم) اوزرمزی بر شی ایله ستر ایتدیلار، بزه دیدیلارکه: واپور حرکت ایدنجه‌یه قدر، سز هیچ بونك ایچنده حرکت ایتمایه‌جکسز. تمام یکرمی تورت ساعت مرامر بانیو ایچنده قالدق، یکرمی تورت ساعت بر کوملك ایله مرمر اوزرنده یاتمه‌لی ملاحظه اولنورمی؟ نیسه الحمد الله یکرمی تورت ساعت کیچدی، واپورده حرکت ایتدی، عرب‌ده بزی بانیودن چیقاره‌جق، بانیو اورتوسنی آچدی، بزده حرکت ایده‌جك هیچ حال قالمامش. زواللی عرب بزه باقدی کوزلری آغلاردی، بر شیلر سویلادی فقط بز آکلایه‌مدق. یمك ایچمك ویردی، یولده بزه احترام ایلدی. بزده بر کولمك اشطان، باشمزده برده ایسکی فس، بشقه هیچ نوسه‌مز یوق. ایرته‌سی کونی کیجه یاریسی استانبول بوغازینه کیردك، اطرافده خوروزلر اوتمکده ایدی، واپوریاکیر اوزرنده صباحه قدر قالاجغنی سویلادیلر. بزده یاتوب اویودق.

بر وقت غایت کورولدیلی بر طاوش اولدی، هیچ بویله بر طاوش عمرده ایشتدیکمز یوقدی، غایت قورقب اویاندق، اطرافه باقدق، واپور اوزرنده اولان روسلر دیدیلر: «پوشکه بایرام» بزده تعجب ایتدك او کونی بایرام ایمش، توپ آتارلرمش. (٢١) عدد توپ آتدیلر، بر طرفدن اذان محمدی اوقورلر، بر طرفدن توپلر، آتارلر بزه غایت خوش کلمکده ایدی، فقط واپور اوزرنده اولدیغمز ایچون یالکز طاوشدن بشقه بر نرسه بیلمازدك. صباح اولدی واپوریاکیری آلدی تکرار حرکت ایتدك، واپورده بعض روسلر واردی، باصفور باصفور دیه بر شیلر سویلاردی بزم هیچ شیدن خبرمز یوق، بر اون دقیقه کلدکدن صوکره واپور تکرار دوردی، قایقلر توشدی، کاپیتان معینی قایق ایله بر طرفه کیتدی. بو نره‌یه کیتدی دیه صوردیغمزده، بری دیدی: استانبوله دخولیه رخصتی آلاجقلر. چوق کیچمدی بر ترك

افیسـری کلدی، انبارده اولان حیوان‌لره باقدی. صوکره بزنڭ واپور حرکت ایتدی اورته دکز، ایکی طرف ساحلده انواع سرایلر، بعض خرابه‌لر، جامع‌لر، گونا کون منظرهٔ غریبه تمام بر ساعت صوکره اسـتانبول، اسـتانبول دیدیلر.

بر وقت بزنڭ واپور اوزرنده آدم تولب کیتدی، بر مده یانمزه‌کیلندی‌لر، حاجی قایق ایکنچی اوچونچی قایق قایق دیلر. بز حیران بولدق، همه‌سینه دیمز، بزده آقچه یوق. بری: «صوروك کاپیك» دیدی هر نصل ایسه بوکا راضی اولدق بزی کوچ ایله واپوردن ایندردی. بر طرفدنده اشـیا نرده دیه‌رك جانمزی آلییور. دیدك اشـیا یوقدر. هر نه ایسـه، بزی قایغه ایندردی. واپوردن بر قاریش آیرلدق، قایقچی دیدی: پاصپورت وارمه؟ دیدك: وار. قایقچی‌لر اوزلری ایکی آدم. بری کوراك چیکیور، بریـده بزم یانمزده پاره صورییور. بنده بر آقچه یوقدی، آرقاداشـم اولان عبد الله مخدومده بر آز وارمش، قرق کاپیك ویردی، قایقچی راضی اولمدی تـکرار صوردی، عبد الله مخدومده هر صوردقچه یکرمی کاپیك آرتـدردی، دیرکن قایقچی اوچ صوم آلتمش تین آقچه آلدی.

بزدن تـکرار صوردی پاصاپورت وارمه؟ تـکرار دیدك وار، اما اوزمز قورقیورز، صوکره قایقچی‌لر اوز آرا بر شـیلر سـویلادیلر، بز آڭلامادق، سرکاجی سرکاجی! دیدیلر. دیرکده قایق کناره یاناشدی. بزده شهرکه چیقاریز، اما نره‌یه کیده‌جکز بیلمایمز. قایقچی‌دن صوردق محمد رحیم افندینی بیلورمی‌سز؟ دیدی: بیلورم. دیدك بزه کوسـتر. دیدی اولور اولور. قایقچی بزم ایله برابر قارایه چیقدی، بر یکرمی ادیم کیتدکدنصوکره دیدی، کوسـتره‌جکم محمد افندی یرنی، پاره ویروکز؟ بزم آرقاداش قالغـان آقچه‌سـنی بر صوم قرق تین همه‌سـنی بیردی. قایقچی بزی کوتردی. بر یر کورسـاتدی، دیدی سز بورده اوتوروکز، بن محمد افندینی کـتوره‌یم. بزنی بر یرکه اوتورتب کیتدی. بو یر نره‌سیدر، بزنڭ خبرمز یوق. چوق کـیچمدی بری کلدی «ساده قهوه» دیدی کیتدی. اوراده آدملر چوق اوتورمقده ایدی. همه‌سی تاماکی تارتارلر، بعض آدم‌لرنڭ آلتنده بر شیشـه‌لی صو بار، شـونی تارتالر،

بوقو بوئر قاینای، تارتقان کشی‌نڭ آغزیدن نوئی چیغه. چوق تعجب شیی بر وقت بزنڭ یانمزغه بر آدم کالدی. صول قولنده پادنوص ایچنده بیك کوب واق چنایق ککبك نرسه‌لر وار. برنی بکا ویردی برنی آرقاداشمه ویردی. «ساده» دیدی کیتدی. اوراده بولغان کشی‌لرنڭ قولنده همه‌سنده بویله برر چنایق بار. بعض‌لرنڭ چنایق‌لری آیاق استنده یاته، بهمه حال ایچرکه بیرکانن بیلدك، بزنڭ یانمزده بولغان‌لرغه هم بیردی آلارده آقرین ایچه‌لر ایدی،

بزده ایچدك، ایسسی بر نرسه، اوزی بیك آجی. عبد الله مخدوم دیدی. ایتاش آیو بوغنی صوغه قاینـاتقـان‌لر. دیدم: آحماق بولمه، آفیون بولورغه کیراك، بخاراده بنم آرقادشم وار، اول بکا بر وقت مکتوب یازمشدی: آفیون ایچه‌لر دیب، بو شول بولورغه کیراك. عبد الله مخدوم دیدی بن ایچمایمن توکام. دیدم کشی‌لر قارای اویات بولور. بکا سوکشدی‌ده، توکدی. بنده کوب اوتوردم، هیچ ایچرکه ممکن دکل، صوکره یرکه قویدم، شول آراده آیاغم تیوب کیتـدی‌ده توکلدی. بز همـان اوتوره‌مز بیك کوب اوتوردق هیچ کیم کیلمدی. بر زمان بری کلدی، بزنڭ آیاق آستمزده‌غی چنایق‌لرنی آلدی. پاره ویر دیدی؟ دیدك پاره یوق قایقچی آلدی. دیدی: نه! دیدك: پاره یوق، محمد رحیم افندینڭ اوی نرده؟ بو آدم آچولانـدی بزنی قودی بزده غایت منکسر اوله‌رق کیتدك. هیچ تل بیلمایمز، کوب آدم‌لردن صورادق، هیچ کیم هیچ نرسه بیلمایدر. بعض آغلایمز بعض کوله‌مز، اورامده آدم‌نڭ کوبلکی عجب، بر بازار یری بولسه کیراك دیب سویلاشه‌مز. همیشه بزنڭ یوزمزکه قاراغان کشی‌دن بوراسی نره‌سی؟ محمد رحیم افندینی بیلمای‌سزمه دیمز صورایمز. هیچ سوز ایتمای‌لر، ایکی ایڭ باشنی کوتره‌ده آوزینی بوراده کیته. بعضا بیك آچومز کیله، بو آدملر مسلمان بولمسه کیراك دیمز.

شول آراده بر کشی کوزمزکه توشدی، اوزمزنڭ مسلمانلرغه بیك اوخشای. آرقه‌سندن باروب توقتاتدق، محمد رحیم افندینی صوردق. اول هم بیلمام دیدی. بز دیدك: افندی سن بیلورسن، سن بیت بزنڭ کشی بولورغه کیراك. بو آدم آچولاندی، شولای هم بولسه‌ده، بزی چیتکه چیغاردی،

سویلارکه باشلادی. دیدی: بوراده محمد رحیمنی هیچ کیم بیلماز، هم بوراده محمد رحیم دیکن کشی بولمای. دیدك زنهار آبزی بزکه بر یول کورسات‌کز، بیك قارنمز آج، هیچ نرسه آشاغانمز یوق، هیچ نرسه بیلمایمز، زنهار محروم قیلماکز عید شریف حرمتنه. شول وقت بر طاوش بولدی توب طاوشی، افندی ساعتنی باقدی دیدی: «اویلن اولمش» بیك کوب توب آتدی، بونی نرسه دیب صورادق، دیدی: بیرامدر هر نماز وقتنده شولای توب آته‌لر. بوراسی دیار اسلامدر. دیدی.

صوکره بزه شو بولندیغمز یرده ترامووی یولنی کوستردی، دیدی بو یولنی کوره‌سز! دیدك کوره‌مز. دیدی بو یول بوی کیدرسز. بابالی‌یه کلورسز، صوکره اوراده صورکز بشریه تکیه‌سی نرده‌در. دیه اوراده بر ایکمکچی وار، او ایکمکچی‌یه صورکز: قازانلی محمد افندی نرده‌در دیه. اشته اوسزه کوسترر، دیه‌رك کیتدی.

بزده او تعریف ایله یاریم ساعت قدر آرادقدن صوکره، قزانلی محمد افندینی بولدق. غایت کوزل آچیق یوزلی بر آدم ایمش، بزی اوز بالالری کلمش کبی استقبال ایتدی. بیرام دخی اولدیغی ایچون قارنمزی یخشی طویدیردی. بزی چوق مدح ثنا ایتدی. اوزریمزه حاضر برر جبه، برر کوملك آیاق‌لرمزه شیبلیت، باشلارمزه عمامه ویردی. بز آرتق نه درجه ممنون اولدیغمزی الله بیلسون. بو ذات محترم حضورنده، بن استانبولده برآی یکرمه کون خدمت ایتدم. شو وقتلر ایچنده استانبولغه کلوب کیچن حاجی‌لرنڭ حسابنی الله بیلسون.

قزان اسحاق حاجی آپانایف کلدی، استانبولده نورعثمانیه قربنده بر تکیه آلدی. شهاب الدین المرجانی، جنابلری کلدی. سیبریه‌دن: نعمت‌الله حاجی سیدوکوف، نصرالدین حاجی ایدیکین، صادق حاجی موسین وبشقه‌لری کلدیلر. بز بونلرنڭ همه‌سینه فقر حالمزی عرض ایدوب لازم اولورسه مکه‌یه قدر خدمت‌لرنده بولنمق ایچون رجالر ایتدك، کیمسه‌ده قبول ایتمدی. عاقبت استانبولده قالماغه قرار ویردم. بتون استانبول مدرسه‌لرنی

کیزدك . جامع‌لری کیزدم ، بعض آدملر، خدمهٔ شاهانه خدمتنی دخی تکلیف ایتدیلر، لکن هیچ بر تورلی قلبم راضی اولمدی.

بر کون سرکه‌جی نام موقعده ایدم ، روسیه آدیسه واپورندن ایکی آدم چیقدی . یانلرینه کیتدم ، حاجی بابا ، قای غوبیرنادن دیه صوردم . ایرکوتسکی دیدی . صوڭره فاتیر صوردیلر، فاتیرکه کوتردم . فاتیرکه کیلکاچ ایرکوتسکی‌نك حسام الدین بابای دیدی: اوغلوم بر اوتوز بش تنکه زکاتم بار، شونی بیرورکه مستحق بر شاکرد یوقمه؟ دیدم: بابا من هم شاکرد من، اوقور ایچون مدینهٔ منوره‌که بارورغه نیت قیلغان ایدوم ، فقیرلك‌دن باروب بولمادی. دیدی اوتوز بش تنکه یتارمه؟ دیدم: یتار. ایرته‌که جده‌که واپور بار، حاجی‌لرنی اوچ آلتونغه اوتورده ، مونده میڭا احرام‌لق آقچه هم قالا دیکاچ. بابای اوتوز بش تنکه‌نی بیردی. بنده همان کیتدم بیلات آلدم قایتدم. شول وقت حسام الدین بابای بڭا دیدی: بالام بیلات نی حق؟ سن جده‌که قدر بڭا خدمت قیلوب بارورسنمه، بن سنڭ بیلات‌نڭ آقچه‌سنی بیرایم. دیدم: باش اوستنده بای بن سڭا خدمت ایدرم ، سن بنم بیلاتم آقچه‌سنی بیرمه، بوراده بر دخی غریب شاکرد بار. سن شول شاکردکه بر بیلات آلوب بیر، اول هم بزنڭ ایله بارسون. من سزکه خدمت ایدرم. (بو شاکرد استرلی باشندن ظریف اسملی بر یکت ایدی، الان مدینه قارا باش ظریف دیرلر) بزنڭ بابای بوڭا راضی اولدی، شول کونی بز بیلات‌لر آلوب عثمانلی «شریف رسان» اسملی واپوره بندك. آخشامدن صوڭره جده‌یه دوغری حرکت ایتدك.

سفرمز غایت یخشی اولدی: چناق قلعه، ازمیر، اسکندرون، بیروت صعید، کنالدن کیچوب سویس‌دن دوغری تمام یدی کونده ذی الحجه‌نڭ برنجی کونی جدهٔ مبارکه‌یه چیقدق.

بو آرالرده یول‌لرده کوزیمی جهالت قاپلامش، دڭزدن بشقه هیچ بر شی کورمدم. حتی احرام‌نه اولدیغنی دخی ملاحظه ایتمدم. شول کونی اویله وقت‌لرنده بزنڭ بولندیغمز خانه‌گه، تماشالك نعمت الله حاجی نصر الدین

حاجی‌لر کلدی. بونلر استانبولدن مصر طریقی ایله کیدمشلردی، روس قومپانیه‌سی جده‌یه قدر بیلات ویرمش، فقط سویش‌دن اوز واپورلری اولمدیغندن، مصر رحمانیه واپورینه قبول اولنمیوب، نمسه ماغنیت واپوریله سویسدن جده‌که دورت کونده کلمش‌لر. جده‌ده بزی کوروب، همان قوچاق‌لرینه آلدیلر. حسام الدین باباپده بکا فاتحه بیردی. بز شول کونی آخشام جدهٔ مبارکه‌دن حرکت ایدوب، ۳ نچی ذوالحجه‌ده مکه مکرمه‌که کیردك صباح بیك ایرکن ایدی. مکه‌یه یقین کلدکمزده بر ایکی یوز آدم قارشی کلدی: نعمت الله حاجی، نعمت الله حاجی! دیه باغران‌لر چوقدی. بونلر هپ دلیل‌لر سقی‌لر ایمش. حاجی‌لری بو صورتله استقبال ایدرلرمش.

حاجی نره‌لی حاجی نره‌لی دیه همیشه باغرمق دوام ایتمکده. حجاج مسلمین همه دوه‌لردن اینمش پیاده یایان کلمکده ایدیلر. لبیك اللهم لبیك صداسی کوکلره قدر آشماقده ایدی.

شیخ محمود نام وقعده بعض حاجی‌لر ابدست آلدیلر. بعده دلیل‌لر مجاورلر حاجی‌لرنك دوه‌لرنی و اشیالرنی کوزته‌رك واره‌جق مسافر خانه‌لرنی تعیین ایده‌رك، اوزمزنی دلیل افندی باشی اولوب دوغری حرم شریفکه کوتردیلر. باب السلامدن کیروب اللرمزی قالدیروب دلیل افندی آرقه‌سندن مأثور دعالری اوقویه‌رق کعبة الله‌غه متوجه اولدق. دوغریجه حجراسوده کلوب طوافی نیت بعدنده حجر مبارکنی اوبوب طوافه شروع ایتدك. احراملرمزی قولتق آستندن کیچروب اضطباع ایده‌رك هر واه اوزره یوکره یوکره دورت مرتبه کعبة الله اطرافنده یوروب صوکره اوچ مرتبه احراملرمزی اوموزغه آلوب، آقرون آقرون یورویه‌رك تمام یدی مرتبه‌ده طوافی اکمال ایدرك حجراسودی تقبیل بعدنده ملتزم شریفده قیام ایدوب دعا و نیازلرمزی درکاه رب العالمین که ایصال ایلدك. بعده مقام ابراهیم ده ایکی رکعت طواف و شکر نمازی قیلدق، شول آراده سقی‌لر ماءزمزم تقدیم ایتدیلر، قانا قانا ایچدکدن صوکره باب صفادن چیقوب عسکری قاراغول خانه بانندن کیچوب صفا اوزرینه چیقدق. بزنك اول زمانده صفا طاوی

دیرلردی، بوراده طاغ فلان یوق صفا اورام پوچماغنده بر مقام اسمی اولدیغنی دلیل افندی سویلادی. بوراده سعی نیت ایده‌رك اورام بویلاب مروه که دوغری کیتدی. اورام اورزنده میلین اخضرین دیکان ایکی علامت آراسنده بر آز یوکورکان کبک ایتدك مروه کلدك. مروه‌دن تکرار صفاغه صفادن مروه‌که یدی کره یوروب سعی تمام اولدقدن صوڭره بابلار فاتیرکه دلیل افندی خانه‌سینه کیتدیلر. بز ایسه، اورام اورته‌سنده سکز کاپیك ایله صاچلرمزنی طراش ایتدیردك، صاچ طراش بربر اعوذ بسمله و دعالر ایله باشلادی. بزده همان کوزلرمزدن یاشلر دوکمکده ایدوك. بعده صاچلرمزنی آیاق آستنه طاشلادی. بو حال کوب خوشمزه کیتمدی.

بعده مکه مکرمه‌ده ایکی اوچ کون اقامت ایتدك خیلی احواله مطلع اولدق کبی. مسجدکه کندمز کیدوب کله بیلیورز، هر کس کیجه کوندز حرم شریفده طواف طاعت و عبادت ایله مشغول نماز وقتلرنده مسجد داخلنده یوز بڭ قدر آدم بولنور. اوراملرده دخی کاوب کیتمکده اولانلرنڭ حسابی یوق دنیاده بویله بر کوبچیلك ازدحام تصور اولنه‌مز.

بنم کوزمه هیچ بر شیلر کوزکمیور علی العمیا بای‌لر خدمتنده دوام ایدرم کوب وقتلر نمازغه بارورغه هم وقت یوق.

ذوالحجه‌نڭ سکزنچی کونی دلیل افندی کلدی همه‌یه دیدی: بارین عرفاته کیدجکز بو کون احرام کیمك لازم.

ایکندی وقفلرنده همه برابر احرام کیه‌رك حرم شریفکه باردق. نی کوز بزلان قارایمز، حرم شریفنڭ ایچنده قار باوغان کبك حجاج مسلمین کافه‌سی احرامده. ایکی رکعت نفل نماز قیله‌جقدق، دیدیلر: خطبه اوقیور. ایکندی نمازنده خطبه اوقندیغنی هیچ کورمامشدم و ایشتمامشدم، چوق تعجب ایده‌رك دیدم: نرده؟ دیدیلر منبرده. دیدم منبر نرده؟ دیدیلر کعبة اللهنڭ او بر طرفنده. منبری آرابه‌رق کیتدم. حقیقة بیك اوزاق ایکن منبری کوره بیلدم ایسه‌ده، یاننه کیتمك ممکن اولمدی. فقط منبر اولمه بزنڭ بیلدکمز منبرلر کبی دکل غایت جسیم و بیوك مناره کبی یوکسك، ایکی طرفنده، ایکی

علم طوغ دکلمش، امامده همان مناره‌دن اذان اوقور کبی باغرمقده ایدی. سس غایت مکمل سوزلری هم ایشدیلور، فقط بن آکلامزدم.

هرچه آخشامه یقین دوه‌لر کلدی، تار اوراملرده آدم کیزه‌جك یر یوق. هر کس اشیالرنی یوکلاتوب، دوه‌لره بنوب، مکهٔ مکرمه‌دن عرفاته دوغری کیتمکده ایدی. یول اوزرنده آدم چوقلغی حساب ایله دکل. بز پایان اوله‌رق بابلارنڭ اشیالرینه و اوزلرینه کوزاتچی اولوب کیتمکده یز. یول اوزرنده هر ایکی طرفده قهوه‌لر. عربلر توضاء صلی! توضاء صلی! دیه باغرورلر. برینه کیتدم صوردم: نه باغرورسن؟ چوملکده صوبی کوستردی، دیدی: ابدست صوکره نماز. آکلاشلدیغنه کوره: لازم اولورسه، ابدست آلوکز نماز قیلوکز دیمك استردی. دیرکن بر قریه کبی موقعه کلدك، دیدیلر: مینی‌در. اوراده همیشه اورام اوزرنده آشلار بشمش، عربلر انواع نغمات ایله باغرمقده ایدی‌لر. بوراده آخشام نمازی قیلدیق، تکرار توجه ایتدك، کیجه قارانلق اولدی اوزاقدن آتش‌لر کوزکمکده، عادتا بر ایللوماناسیه ایدی. ساعت اوچ قرارلرنده عرفاته کلدك، چادرلر دکلدی، کوز ایله کورمدکچه تعریفی ممکن دکل محشر مثیل بر منظرهٔ غریبه ایدی. بر طرفدن صموارلر قاینا تلدی، آشلار حاضرلندی، بتون کیجه چایلر ایچلدی. عادتا بر کیف صفا ایچون کلنمشدی. کیچه‌سی چادرلرده راحت اویودق ایرته برلان نمازه قالقدقدن صوکره صباح نمازنی قیلور قیلماز، همان صموارلر، چایلر، یمك‌لر، کانه دیمشلرکه «کلوا و اشربوا هنیاء بما اسلفتم فی الایام الخالیه» قویاش چیقدی دلیل‌لر کلدی اوشاخلری کلدی همه دیرلر: حاجی! عرفات سلامت! مملکت سلامت! الله سلامت! سقالر کلدی تکرار حاجی! عرفات سلامت! مملکت سلامت! الله سلامت! فقیر فقرا کلور، همه‌سی شو جمله‌لری سوبلارلر. بن چوق تعجب ایدرم، عجبا بو سوزلرنڭ معناسی نه‌در؟

عرفاتده بابلار چادرنده بتون کون صموار، بری کلور بری کیدر، طلبه‌لر کلور عمره استرلر، صدقه استرلر، بابلار یاننده تمانلك ملا شیف هیبة الله بابای واردی. بزه دیر: بن موندده خدای‌غه قوانچلق قیلورغه کیله‌لرمه

دیسام، موندەدە شول اوسی بزنڭ سامای شیکللی آشاب ایچودن بشقە نرسە یوق ایگان.

حقیقتة عرفه کونی بتون کون بزنڭ تاتارلر آشار ایچر، بشقه هیچ نرسه یوق. عرفات عجایب بر صحرادر جبل رحمت اطرافنی احاطه ایتمش حجاج مسلمین حسابنی بر الله بیلور. تمام ایکندی وقتی، امام جبل رحمته کلدی، بیاض دوه اوزرنده جبل رحمتنڭ کنارنده بر موقع مخصوصه توقف ایتدی، خطبهغه باشلادی. هر کس امامنڭ اطرافنی احاطه ایتدیلر، لبیك اللهم لبیك صدالری کوکلره قدر چیقماقده ایدی. بزنڭ تاتارلر چادرلرنده همیشه چای ایچهلر. کانه عمرلرنده ایچلمای قالغان چایلرنی ایچرکه کیلگانلر. آخشام یقین اولدی همیشه چای ایچرلر. عموم چادرلر یقلدی، هر کس اشیالرنی چایلرنی توپلادیلر، شریف کیچهچك دیدیلر یوللار آچلدی، شول وقتده بن اطرافه کوزمی صالدم هیچ کیمده چای ایچهجك حال قالمامشدی فقط مدینهٔ منوره شیخلرندن بری: شیخ عبد الستار افندی دیرلر، بو آدم بر النده کاسه، بر النده چایجوش، دوهلر آراسنده همان چای ایچمکده ایدی. هر کس دوهلره بندیلر، جبل رحمته یقین کلدیلر، کیمی یایان کیمی آتلی، کیمی دوهلی کیمی ایشاکلی هر کس غروبی منتظر ایدیلر. بزم حاجیلر، مینا بولینه دوغری حرکت ایتدیلر، کیمی دیر: جانم مغرب اولسون، کیمی دیر آیده یور، بز حدودکه بارغانچه مغرب اولور. عربلر دوهلری چیکدیلر، بوله دغری یورودك. اون دقیقه قدر کیتدك، برده توپلر آتلمهیه باشلادی.

بو سفرلری تعریف هیچ قابل دکل، بوراده اولان عرصات یالکز کورلمك ایله بیلنور. بونلری تعریفدن قلم عاجزدر. نیچه یوز بڭ آدم وقت معلومده بر آراده بولنورلر: دنیانڭ مغربندن مشرقندن آدم وار، قطایدن وار، آفریقهدن وار عجایب بر منظره. بنم خاطرمه یالکز شو کلوردی: عجب نیچوك بو قدر خلق، هیچ پالیتسه یوق، بو قدر اجناس مختلفه بری آخرنڭ تلنی بیلماز، شولای بولسهده غوغا هم قیلماسزلر.

ایکی ساعت صوڭره مزدلفه‌یه کلدك، بوراده آخشام ایله یسیغ‌نڭ ایکسنی برابر قیلورلرمش. حاجیلر همیشه بری برندن صورورلردی، قایسنی اول قیله‌مز دیرلردی. بعض ملالر یسیغ‌نی اول قیله‌مز دیر و بعضلری آخشامنی هرچه بزده اوراده بولغان ملالرغه ایاردیك قیلدیق.

ایرته‌سی کون شیطانغه آتارمز دیب بتون کیچه واق طاش توپلادق. چای ایچدك فلان دیرکن هر طرفدن شنلك‌لر باشلادی فشانك‌لر آتیلور. صباحده اولدی‌دیدیلر، هر طرفدن اذان محمدی اوقونمغه باشلاندی. بدوی‌لرده همان یا الله یا حاج خلاص اربع دیه‌رك دوه‌لرنی تکرار یوکلاتمکه باشلادیلر. هر دوه‌جی مینایه دوغری قطارنی چیکیور. تمام کنش چیقدیغی زمان مینایه کلدك. بوراسی عرفات کبی صحرا دکل عادتا بر شهر، خصوصی منزل‌لر وار، منزله ایندك اشیالری یرلشدیردكدن صوڭره قربان کسمه‌که کیتدك. نعمة الله حاجی مرحوم خسته ایدی آنڭ ایچونده بن کیسدم. بزم رفقامز مجموعی بر یکرمی قدر قوی کسدك. بوراده بر شی بنم دقتمی جلب ایتدیسه، اوده قربان کیسه‌جك آدم‌نڭ کوبلکی، قربان فیئاتی‌نڭ اوچوزلغی. بز بر سورو قوی ایچندن یکرمنی توندق کیسدك ایکی مجیدی‌دن ویردك، هر کس کلور چوغی بازارلقده ایتمز همان توتار کیسر صوڭره حقنی صورر، بوبله آدم‌لرده کوزمه توشدی. بزم آرقداشلر ایشلرنی تمام ایتدکدنصوڭره منزلکه کیتدیلر. بن اوراده بر ساعت قدر قالدم. یوزلر قربان کیسکان آدملری کوردم. قربان کیسوچیلر حسابسز کوب، قوی‌نڭ حقی بیك آرزان. حالبوکه قوی‌نڭ حقی اون تنکه دیکانده الله اعلم بر سوز دیه‌جك آدم بولنمازدی. برده شو خاطرمه کلوردی: عجبا قوی یتشه‌جکمی؟ بر ساعتدن صوڭره بن دخی منزله کلدم ایسه. بزم آرقاداشلر صموار یاننه توپلانمشلر چای باشلانمش، هر کس صاچنی قردرمش احرامدن چیقمش اوز البسه‌سنی کیمش. چایدن صوڭره ایشا کلره بنوب، مکه‌یه کیتدك طواف زیارت ایچون، مکهٔ مکرمه‌ده کلوب زیارتی اکمال ایدکدن صوڭره، بزه دلیل افندی دیدی: شیمدی تمام حاجی اولدڭز. مملکت سلامتز. بعده تکرار مینایه کلدی،

اوچ کون آشاب ایچوب یاتدق، شیطانلره طاش آتدق. صوکره حجاج کافهسی مکهٔ مکرمهکه عودت ایتدیلر. سلامتلك بر کمال ایدی. بر ایکی کون زمزم مبایعهسیله مشغول اولدیلر.

شیمدی بعض حجدن مقدم مدینهٔ منورهکه زیارت ایتمش آدملر، دوغری جدهٔ مبارکه و اورادن مملکتلرینه عودت ایدهجکلر. بزم رفقامزده، بر قاچ کون صوکره کاروان ایله مدینه منورهیه کیدهجکز. بو آراده اوچ بش کون بعض آدملردن آلدیغمز عمره حجلرنی ادا ایتمکله مشغول ایدوك.

عمره حجی مکهدن نهایت بر ساعتلك تنعیم نام موقعکه باروب احرام نیت ایدوب کلور، طواف سعی بعدنده باشنی طراش ایدر. صاچ اولسون اولماسون هر دفعهسنده مطلقا باشنی طراش معاملهسی لازمدر. بن اوچ کونده سکز مرتبه عمره قیلدم. بونك ایچون اون ایکی آلتون آقچه آلدوم. آقچهلر الدن کیتدیکی کبی خاطرنده کیتدی، اما باش آجیسی حالا باقیدر.

ماه ذوالحجهنك ۱۸ نچی کونی بزده مکهٔ مکرمهدن مدینه منورهکه دوغری حرکت ایتدك. غایت بیوك قافله نعمة الله حاجی نصر الدین حاجی صادق حاجی بونلر هپ مطنطن شوردوفلر ایله، بزده بونلرنك خدمتنده (ع‍.ص‍.م) یوك دوهسی اوزرنده اون بر کون کیدهجکز. مکهٔ مکرمهدن مفارقت بعدنده آلطی ساعت سیر ایدوب «وادی فاطمه» نام منزله کلدك. حاجیلرنك بابالاری دوهده، بزم کبیلر ایسه یوك دوهسنده، بعض حاجیلر پیاده یایان آیروجه بر قافله دخی تشکیل ایتمشلر.

وادی فاطمهکه کلدکده بزم (جمال) دوهچی بزه دیر: حاجی! حرامی کتیر مشمش مافیش. چوق تعجب ایتدم، بو نه دیمك استر. حاجیلرنك برینه صورمشدم، دیدی، قاراقچی کوب یوقلامه دیب ایته.

صموارلر یاقدق چایلر ایچدك آشلار آشادق، بعده یاتوب یوقلادق. بلمام چوق کیچمدی، بر طاوش بولدی، دیرکن ریوواویرلر آتلدی. حرامی حرامی دیب باغرشدیلر. او آراده بر حاجی افندینی اورمشلر، آقچهسنیده آلمشلر. صوکره یوقیلر قاچدی. صباحه بقین قافله تکرار یوکلاری آرتدی، حرکت

ایتدك، اون دورت ساعت سیر ایده‌رك اخشام وقتنده «عصفان» نام منزله کلدك. بورایه قدر دوه سفری‌نڭ آغرلغی تمام آڭلاندی، مبارك انساننڭ وجودلرنی اوقدر صارصدییورکه، الله صبر ویرسون. صوڭره «خلص» نام منزله کلدك. بورادن حرکت ایدوب بر ساعت قدر کیتدکدن صوڭره، بر چوجق کوزمه دوشدی. چوجق بوکوردی قافله‌نڭ آلت طرفنه کیتدی اما چوق اوفاق، بر آز کلدم چوجق اوتورمش آغلایور. دوه‌دن ایندم، چوجغڭ یاننه واردم، صوردم، چوجقده هیچ جواب یوق بر قاچ تل اوله: تاتارچه، عربجه، ترکجه، روسچه کیم‌سن آناڭ نرده دیه صوردم. چوجقده سس یوق. چوجقنی قوچاغمه آلدم کوتروب کندی دوه‌م اوزرینه آتدم همان دوه‌جی کلدی دیر: اولماز، بن ایکی آدم بنمله بازارلق ایتمدم. انزل. چوجقده همان اوبودی، نه چاره بن دوه‌دن ایندم، پیاده کیتمه‌که مجبور اولدم. چار ناچار «رابغ» نام منزله قدر تمام اون یدی ساعت پیاده کیتدم. چوجق بر کره باشنی قالدرمدی. بنم‌ده آیاقلارم قاباردی، کوزلارم قراردی. حالمرم قالمدی، هر شیکه تحمل ایتدم چوجغی «رابغ» منزلنه قدر کتوردم. رابغده چوجغی دوه اوستندن آلدم. کوزلرنی آچوب بوینمه بر قوچاقلاندی آغلادی، بنده آغلادم، چوجقدن هر شیلر صوردم لکن هیچ شیلر سویله‌مدی فقط کوزلری آغلار. صموار یاقدق چای حاضر اولدی. چوجغه چای ویردم. بواش یواش زور ایله چای ایچردم. کندمده غایت یورلمشم. یاتدیغم کبی اویودم اوراده چوجقده اویودی. صباح اولدی، نمازدن صوڭره تکرار چوجغی قالدردم، اوراده سوت صاتوچی کلدی، چوجغه سوت ایچردم. چوق وقت کیچمدی چوجوقڭ تلی آچلدی سویله‌مکه باشلادی. او کون رابغده بتون کون قالدق، چوجقنی تربیه ایتدم، اویله وقتلری مکمل سویله‌دی ایسه‌ده، اوزینڭ کیم بالاسی و نره‌لی اولدیغنی سویله‌یه‌مدی چوق صوردم ایسه‌ده بیلمدی ایکندی وقتلری بالانی کوتاروب چیغوب بتون کاروان خلقنه تشهیر ایتدم. ...ارتلردن بر چوق آدملر کوروب نمنکانلی اولمه‌لی دیدیلر. والدی واطمه‌ده بدری ایله برابر بولندیغنی کوردك دیه سویلدیلر. بهمه حال چوجغه

صاحب چیقمادی تربیه‌سی بزم ذمه‌مزده قالدی. چوجق ایچون تکرار دوه تونمق ایجاب ایتدی هم نعمة الله حاجی مرحوم دوه پاره‌سنی ویردی، بو طریقه چوجغی مدینهٔ منوره‌یه قدر کوتردم هم اوراده مکتبه ویردم دلیل نظارتی تحتنده محله مکتبنه قبول ایتمشلردی. ذاتا کندم دخی بر چوجق ایدم. بنم المدن چوجق حقنده بو قدر بر شی کلدی آرتق هیچ نرسه ممکن اولمدی. ایشته بزده الحمد لله مطلوب اولان مرکزه کلدك. مدینهٔ منوره نور الله الی یوم القیامه زیارتی بزم کبی بر عاجز بنده‌که نصیب اولدی. بنم بختیار اولدیغم بر ساعت وار ایسه ایشته بو ساعتدر. مدینهٔ منوره‌یه کلدیکمز زمان نعمة الله حاجی غایت خسته ایدی. بشقه رفقالرمز همه‌سی سلامتلر. دوغری حرم نبوی‌که باروب، قبر سعادتی زیارت ایتدك. بعد الزیارة فاتیرکه کیلوب استراحت ایلدك. چای‌لر آشلار یمك‌لر. او کیچه بای‌لر یاننده صوڭ دفعه اوله‌رق مسافر ایدوم. ایرته‌سی کونی همشهری‌لرمزی آرادم. عبدالستار افندینی بولدم. مدینه منوره‌ده قزان فقراسینه مخصوص اوچ دورت تکیه وارمش. عبد الستار افندی شو تکیه‌لردن برننڭ شیخی ایمش. شیخ افندی بزه تکیه‌دن یر ویردی، برده ایسکی اوصقی یتاق‌لرمزی اورایه کوتردك. بزم ارقداشلردن بزی خصوصا مدینهٔ منوره‌ده بزم ایله برابر قالاجق شاکر، عبد الحق افندی واردی. فقط اول چوق زنکین. هم اولدن مدینهٔ منوره‌ده پدری ایله برابر اقامت ایتمش، آقچه‌سی وار اوراسی آنڭ ایچون عادتا اوز خانه‌سی کبیدر. بنم دخی شکرلر اولسون آقچه آز بولسه‌ده وار. فقط بر اوتوز بش روبله آقچه قشقارغه بیارورکه کیراك شریف آبزی‌نڭ آتی ایچون شونڭ چاره‌سنی بوله‌میورم قشقار تیره‌سندن آدمه یوق بزنڭ شوندن بشقه غم کدر قالمامشدی. رفقالرمز همه‌سی کیتدیلر، بز مدینهٔ منوره‌ده قالدق.

شو مبارك بلدهٔ طیبه‌ده اولان، قزانلی نامنی حامل روسیه‌لی مسلمانلرڭ همه‌سیله کسب معارفه ایتدك. ایسکی‌دن اوراده بزدن برر سنه مقدم کلمش متأهل اوله‌رق دورت آدم وارمش. طلبه صفتنده سکز آدم وارمش. شو سنه مبارکه‌ده دخی آلتی آدم ایدوک. مدینهٔ منوره‌ده طلبه صفتیله قالدق. بونلردن

بورجان باشقوردلرندن حسان افندی چیلابی ناحیه‌سندن عبد الله مخدوم بو آدملر هر ایکسی هند طریقی ایله بخارادن کلدیلر. تمانلک عبد الحق افندی آلان سیمی پالات امامی. بن عبد الستار افندی تکیه‌سنده بر حجره‌که کیردم. عبد الحق افندی بر قاچ کون بنم ایله برابر ایدی صوکره محمودیه مدرسه‌سینه کیردی.

مدینه منوره‌ده اول کونلری کیفم ده یوق عبد الحق افندیله برابر بر حجره‌ده بولنوردق بر کون صباح ایرکن عبد الحق افندی حرم شریفه کیتدی. بنده فالقدم ابدست آلدم همان بر شیلری قالدیروب یوقارو قویماقده ایکن صول الم اورته بارمق اوچوندن بر اینه سانچدی کبی بر شی اولدی امانه اولدی بیلمادم کندم کیف سزم. یواش یواش بو سانچی یوراکیمه کلدی، بتو وجودم تتره‌مکه باشلادی. یاتمده کیمسه یوق نه اولدیغمی بیلمیوم. اوراده بریب کوزیمه دوشدی، ییی آلدم بارمغی توبندن بوغدیم باغلادم. چوق تعجب ایتدم یوراکده اولان چاپندی قالمادی فقط بارمق آتشه یانمش کبی سم سیاه اولدی. حرم شریفه کیده‌جك حالم اولمدی صباح نمازنی اوده قیلدم، چوق آغلادم، مدینهٔ منوره‌یه‌ده کلوب، حرم شریف جماعت نمازندن محروم اولدیغمه تأسف ایدییورم.

بر ساعت صوکره عبد الحق افندی کلدی، وقعه‌یی اوکا سویلامشدم. دیدی: سنی عقرب اورمش. دیدم اونه‌در؟ دیدی چایان دیمزلرمه، شول کشینی چاغا. دیدم اویله بر حیوان کوزیمه آلشمدی کورمه‌دم. اوراده محمودیه طلبه‌سندن هادی افندی کلدی. اوده حال کیفیتی صوردقدن صوکره دیدی: اویله ایسه او حالا شورده‌در. همان شورلکه قصقاچ اوزاتدی، همان اشته اشته دیدی اورمغه باشلادی عقربی اوراده اولدیردیلر، همان بنم بارمقلرنی بز ایله یشوب، شو عقربی یاندیروب، کولنی بنم بارمغمه یابدی. او آراده عبد الستار افندی کلدی. بو آدم دیدی: یوق جانم هیچ دواکار قیلماز آنك دواسی تمام یکرمی دورت ساعت صبر ایتمکدر، (٢٤) ساعت ایچنده اولمز ایسه صوکره هیچ بر شی اولمز، بزه بو آدمنك سوزی چوق تأثیر ایتدی.

هم حقیقة تمام یكرمی دورت ساعت آجیسنی چیكدم ایرتەسی توبی صباح نمازنده كوزلرم اچلدی همان راحت ایتدم. هم چوق كیچمەدی اویودم استراحت ایتدم. مدینهٔ منورەده بویله بر اجل ساعتی دخی كیچردم.

بر قاچ ایام استراحت بعدنده بزه تحصیل غمی كیردی، اما نرەدن باشلایەجغز، نه كبی درسه شروع ایدەجكز، بونی تفكر ایتمكده ایدم. بر نیچه كشی كه حالمی سویلادم ایسه، هر كس بر فكر سویلادی. عاقبت هیچ بر دكونا چاره بولەمیوب شورادە بولنان اوچ بش طلبه ایله برلشدك، اوزمزنڭ ایسكی شرح ملانی اوقورغه باشلادق. مدرس دخی اوز جنسمزدن احمد ضیا افندی اصلی سمبرغوبرناسی تارخان قریەسی اولسه كیراك ابتدا بووا عبد الناصر حضرتده تحصیل ایتمش، صوڭره استانبولده و عربستانده اكمال ایتمش اصحاب اقتداردن بر آدم ایدی. بر سنەیه قدر بویله تكیه نشین اولەرق درسلرمزه دوام و ثبات ایتدك، بعض وقتلر حالمی احمد ضیا افندیكه سویلار و مملكته كیتمك فكرم اولمدیغنی اعاده ایدردم. رحمه الله علیه بو فكرمی چوق تصدیق ایدردی، فقط دیردی: «سن عجله ایتمه، فلك بر كون چرخنی چوردكده، دنیانی آستن اوستنه كتورور، سنڭ قلب جكرڭنڭ نه اولور. بو سوزلری بو كون سویلاب، بش سنه صوڭره عكسی معامله ایدرسڭ ثباتسزلغه مأنوس اولورسن. اما تصور تفكر ایله، هیچ برینه قطعی قرار ویرمه، آنی دخی قدركه حواله ایله، سنڭ ایچون بوندن صاغلام یول اولەمز»

مدینهٔ منورەده تمام قارلشدق، بو مبارك شهرده نه پوسته وار، نه تلغراف وار و نەده كلن كیدن وار. انسان عادتا بشقه بر عالمده بولنیورمش. حتی مكه مكرمەدن بویله خبر ایكی ایده بر كره شیخ الحرم چانطەسی عنوانلی بر پوسته كبی شی كلورمش، اوده بعض وقتلر بش آی كلمزمش. مدینهٔ منورەدن پوسته كیدرسه دخی، ماركه فلان یوق، شول مبارك چانطه ایله كیدرمش. بن احوالمی قردشمه بیلدیرمك استرم. بر توی خط یازدم، ادریسنی هم اورسچه هم عربچه یازوب، شو مبارك چانطەغه بیردم. تمام

سکز آی صوکره شو مبارك چاتطه ایله بزکه تا سیبریه تاری قلعه‌سندن مکتوب کلدی. بر کون حرم شریفده اوتورمقده ایدم. صفلر آراسنده بر آدم «تارلق عبد الرشید افندی! تارلق عبد الرشید افندی» دیه کیزمکده ایدی. قالقدم دیدم بن. دیدی سزی شیخ الحرم پاشا استیور بنم ایله حرم شریفده، آغالر محلی دیکن یرده بر آدم یانینه کوتردی، سلام ویردم اوتوردم، اللی اوپدم. دیدی: اوغلوم سن نره‌لی‌سن؟ دیدم: روسیه‌لی‌یم. دیدی نره‌سندن؟ دیدم سیبریه ولایتندن. اوو! چوق اوزاقدن ماشاء الله. الده بر کاغد واردی. بکا ویردی، دیدی: بو مکتوب سنك ایچونمه؟ باقدم بزم برادرنك یازیسی، آغلادم کوزمدن یاشلر کلدی. دیدی باق آچ اوقو، مکتوبی آچدم اوقودم ایچنده اویله بر شیلر یوق. قردشمه یازمشدم بنی وفات ایتدی دیه‌رك دفتردن چغارکز، بن آرتق بر دها تاریغه کلمه‌م دیمشدم. شوکا جوابا برادر بازییور؛ بای‌لر رضا بولمای‌لر دیب. بوراسنی شیخ الحرم افندیکه سویلامکدن حیا ایتمشدم. او آراده شیخ الحرم افندی: مکتوبی بکا ویرورمی سن؟ بن اوقویم دیدی. ویردم. اوقودی، دیدی. اوغلوم نه یازمشدرك؟ یوقسه کندنکی وفات ایتدم دیه یازمش‌می ایدك؟ دیه‌رك کولدی. دیدی: اوغلوم سن بر اسلام یاوریسی سن، سنك ایچون بویله سوز یاقشماز. هم بوراده قالوب نه یاپاچق سن، سن او قدر بر اوزاق مملکتدن کلمش سن، سن بوراده علم تحصیل ایتدکدن صوکره، هیچ بر کون قالمه، همان مملکته کیتمه‌لی، اشته بوراده حدیث تفسیر درسلری کورمه‌لی اوغلوم. دیه آرقامدن سوبدی، اللی اوپوب کیتدم. هرچه بر سنه‌که یقین، مدینهٔ منوره‌ده تکرار طلبه زمره‌سینه کیردم؛ حقیقة چالشدم سعی و غیرت ایتدم. فقر و ضرورنه دخی نحمل ایلدم. قشقار شریف آغای نك حیوانی ایچون کیچن سنه اوتوز بش روبله حاضر ایتمشدم، لکن کوندرمك ایچون امین آدم بولنمیوب قالمشدی. شول آقچه‌نی نه قدر فقیرلکه دوچار اولسامده آشامادم صرف ایتمادم. رمضان شریف کلدی مدینه منوره‌ده رمضان مبارك چوق عجب اولورمش هر کس بتون رمضان ختم و تلاوة ایله

مشــغول اولورلرمش. اهل مدینه و مجاورین کرام کافه‌سی کیجه کوندز عبادتده اکثری ختم ایله مشغول، حتی عمر زاهد اسملی بر امام (رحمة الله علیه) بر کیجه‌ده ختم ایتدی. بونلرنك همه‌سی بکـا تأثیر ایده‌رك بن قرآن حفظنه چالشمایه قرار ویردم. بر کون استشاره ایچون مشایخ کبارادن شیخ احمد افندی یاننه وارم. دیدی: چوق کوزلدر، فقط ثبات لازم. قرآنی حفظ ایتمك آساندر اما محافظه‌سی کوچدر. استرسه‌کز بر واچ کره استخاره ایدوکز. هرچه بز حفظه باشلامق اوزره قرار ویرمشدك، شیخ افندی بزه دیدی: عجله ایتمه حج موسمی کیچسون. بونك اوزرینه درسـلریمزه دوام و ثبات ایتدك. حج موسمنه دخی منتظر ایدك. ذوالقعده باشـنده حاجیلر کلدی. بزم تارلقلردن قزاقاش طیب حاجی ایله اوبا حسین حاجی مرحوملر کلدیلر. بزه تارلق عبد الفتاح بایدن بر خط ایله اللی تنکه آقچه کتورمشلر. عبد الفتاح بای یازه: یخشی اوقوب کامل کشی بولورغه اجتهاد قیلساڭ، تاریغه بر کشی کیراك. کشی بولورغه حالڭ کلماسه قایتمه.

بنم ایچون بو بیوك بر شادلق ایدی فقط تاریغه قایتوغه هیچ کوڭلومده یوق ایدی. شول آراده تماندن ذوالقرنین خواجه هم حجازه کلمش ایدی. بونلر بڭا بر بدل حج ویردیلرده، بنی مدینه منوره‌دن برابر حجکه آلوب باردیلر، مکهٔ مکرمه‌ده کلدم بوراده حرم شـریفده بر کون طواف اثناسـنده قزانلی عبید الله حاجی اوغلی عبد الرحمن افندی راسـت کلدی. بو آدم بزم ایله برابر قشقارده دخی بولنمش ایدی، مدینهٔ منورده ده بر سـنه قالماق ایچون بعد الحج واراجغنی سویلدی. بر چوق صحبتدن صوکره عبد الرحمن افندی دیدی: قاسـم آبزیغه کتابلر آلامن دیب. بنده دیدم: سـزکه بن اوتوز بش تنکه آقچه بیرایم، سز شونڭ برلان قاسم آبزیغه کتابلر آلوکز، اما یازگز، اول کشی بو آقچه‌نی قشقارده شریف آغایه تولاسن، بز عبد الرحمن افندیکه اوتوز بش تنکه آقچه بیردك، اول کشی حاجیلر ایلان قاسـم آبزیغه بازدی، بزده شریف آغای حقندن قوتلدق، قلبمز استراحت ایلدی.

بو سنه حجازده امنیت بر کمال اولدی، حجدن مقدم وبا باشلاندی،

شول طریقه‌که: میناده چوق ادملر اورامده وارراثن اولدیلر، حاجی‌لره بیوك فلاکت اولدی یومیه قاچ یوز آدم دفن اولنمقده ایدی، بز بهمه حال صاغ وسلامت مدینهٔ منوره‌که عودت ایتدك، مدینهٔ منوره‌ده بر سـنه تحصیل‌مزنك ثمره‌سی کورلمشدی کندیمه بر تحصیل شوقی کلمشدی، شو غیرت ایله هم درسلرمه دوام ایده‌جکم هم حفظه چالشاجغم دیه‌رك، هیچ بر شـیه قولاق ویرمیوب امین آغا مدرسه‌سندن حجره آلدم. حجریه کیتدم، حجره غایت رطوبتلی اولسه بوبله تکیه‌دن یخشی اوله‌جغنی ملاحظه ایده‌رك مدرسه‌ده مسکنی اختیار ایتدم، همان شیخ افندی یانه کیدوب حفظه باشلایه جغمی سویلادم، اوده وقت کیچرمیوب برآن اول باشلای‌کز دیدی.

بسـم الله الرحمن الرحیم ۱۲۹۸ نجی سـنه هجریه برنچی محرم الحرام حفظ باشلادم، بن اعوذ بالله من الشیطان الرجیم، دیمشدم خواجه بنکا دیدی: اوغلوم سـن بونی نه ایچون اوقودك؟ بن هیچ بر شی آکلایه‌مدم، چوق تعجب ایتدم، خواجه: نه سکوت ایدییورسـن سویله؟ نه ایچون اعوذ اوقورسن، آه اوغلوم انسان هر نه زمان دوداقلرینی حرکت‌ایندرسه ملاحظه ایتمه‌لی، شو دوداقلرندن چیقه‌جق سـوزلر نه‌در؟ دیدم: خواجه افندی! بز حفظه چالشه‌جغز، درس اوقومیه‌جغز. خواجه: آ اویله اولمز، سن بنکا قولاق ویر، سـن کلام اوقورکن ملاحظه ایتمه‌لی سـن، بو سـوزلر کیم سوزی‌در. شیطان سنی آلدار، سن کوزل چالشمه‌لی سن، اما بنم دیدکم کبی چالشمه‌لی سن.

حکمت شودرکه وسـوسهٔ شیطانیه انسانی هر زمان افعال خیریه‌دن منع ایدر، خیرلرنك اساسی قرآن‌ده‌در، اشته شو سببدن سن قرآن اوقورکن شیطان علیه اللعنه جمیع قوتنی صرف ایدر، بو اوقوسنده آکلاماسـون دیه، شونك ایچون هر دفعه‌ده استعاذه سنت اولمشدر. آه بو قرانی آکلامق استه‌مدیکمزدن نه حاله کلدك. نیسه اوقو بقایم.

بن استعاذه و بسمله بعدنده سـورهٔ فاتحه اوقودم، خواجه بر دها اوقو بقایم. بر دها اوقودم تجوید جهتندن بر قاچ کره تصحیح بعدنده دیدی:

اوغلوم سن بو مبارك سورهٔ فاتحه‌نی اوقودیغڭ زمان، دكل سن بن دخی معناسنی لایقیله ملاحظه ایده ایدیم، خصوصا نمازده اوقورکن کیم حضورنده بو سوزلری سویلامكده اولدیغمی تخطر ایده ایدیم هیچ اولمزسه حیا ایدردم. عادی بر مأمور حضورنده، کندی لسانمز ایله مقصدمزی افاده اتمكدن عاجز قالییور قورقودن بتون وجودمز تتره‌ر بر پولیس مأموری حضورنده او قدر قورقدیغمز حالده، جمیع عالمڭ خالقی و روز جزاك مالكی اولان معبودبی زوالڭ حضورنده، لا ابالی آغزمزدن چیقان سوزلردن بی خبر بولنه‌مز جریمه‌در اوغلوم! آه بن سنكا چوق شیلر دیه‌جكم. سن انشاء الله ازبرلایه‌جك سن فقط بن دیدیکم کبی حافظ اولمه‌لی سن. یوقسه: «و لا تكونوا كالذین قالوا سمعنا و هم لا یسمعون». نص جلیل قرآندر. یالڭز حافظ اولادم دیمك ایسه، نه سنكا فائده اولور، نه‌ده عالمه فائده اولور. ها اوقو بافایم! تكرار سورهٔ فاتحه‌یی باشلادم. خواجه: مربی حقیقی الله‌در، فقط هرکس کندی نفسنی تربیه ایچون و دین قردشلرینی تربیه ایچون الله‌ڭ كلامنه تمسك ایتمه‌لی. پادشاه‌لرڭ پادشاهی بر الله‌در. بن سلطان محمودی کوردم، عبد المجیدی کوردم، عزیزی‌ده کوردم، بونلر هب کیتدی توپراق اولدی، بقالم شیمدی بو نه یاپاجق البته بوده کیده‌جك بر کون کلور دنیاده نامی قالمز مالك یوم الدین اولان پادشاهلر پادشاهی ابد الاباد باقی‌در لم یزل و لا یزال اشته سن شیمدی بو ذات جلیل الصفاتڭ سوزلرینی حفظ ایده‌جك سن، هر نه زمان اوقورسڭ کندی حضورنده اوقویه‌جق سن، عادی بر آدم حضورنده ملاحظه ایتمیوب بر سوز سویلارسڭ، درحال محجوب اولورسن. شیمدی الله‌ڭ باغلی، حضور رب العالمینگه کلمش سن، نه کبی جسارت ایله ملاحظه‌سز فکرسز سوز سویلارسن، بو نی جزئی ملاحظه ایدرسڭ کفایه ایدر. دیرسن‌كه: ایاك نعبد و ایاك نستعین. باق! بر کره قلبلرڭا باق! بو سوزلرڭ طوغریمی؟ ایشته شو قدر بر نظم جلیلی ملاحظه ایله اوقورسڭ، بونلری بو صورتله حفظ ایدرسڭ هیچ بر وقت خاطرکدن چیقماز. هر زمان قرآن سنڭ ایله اولور، سنده قرآن ایله اولورسن اوغلوم، اوقو! اهدنا الصراط

المستقيم. آه! او صراط مستقيم دینجه اویله بر ایکی کلمه‌در اما شو ایکی کلمه آلتنده دنیا و آخرت سعادتی مدفوندر. هر بنده: هر فعلنده، سوزنده، عملنده، حرکات سکناتنده معاملات و عبادتده صراط مستقیمی تعقیب ایتمك لازمدر. حق الله و حق عباد شو ایکی کلمه تحتنده بولنور. شونك ایچون ضعیف بنده بونی اوزی آراب بولمقده عاجزدر، اما آرامقده وظیفه‌سیدر، اشته شو عجزنی اعتراف ایده‌رك، سن یاربی! صراط مستقیمکه اهدا ایله! دیر، بنده اوز حالنی ملاحظه ایدرسه، عجزنی هر زمان اعتراف ایدر.

علما نبوتنك کسبی اولوب اولمدیغنده اختلاف ایتمشلردر جمهور علما وهبی‌در دیرلر اما ولایتك کسبی اولمه‌سنده علما متفق‌در. شونك کبی صراط مستقیمی کسب ایتمکده بنده‌نك وظیفه‌سی اولسه‌ده، بویله بر مقدس امر عظیمنك سببنده بنده اوزینك اصابت ایتمه‌سینه اعتماد ایده‌میوب، «صراط الذین انعمت علیهم» دیه‌رك یاربی سنك انعام ایلدکلك صراطا مستقیمکه اهدا ایله یوقسه بن خطا ایدرم دیه‌رك، تکرار عجزنی و اکتسابده اولان قصورینی اعتراف ایدییور.

اشته اوغلوم صراط مستقیم آسان بر یول دکلدر. نظم قرآنی تلقی ایله برابر اسرارندن دخی بر آز قوقو آلسانك چوق کوزل اولوردی. بقالم همت الرجال تقلع الجبال. سن همت ایدرسك بن شاد اولورم. شویله سورهٔ فاتحه‌یی بر پارچه تکرار ایتمه‌لی اما بر آز ملاحظه ایله تکرار ایتمه‌لی. بز شو طریقه مدینهٔ منوره‌ده حفظه باشلادق بر طرفدن حدیث درسینه دخی حاضر اولمقده ایدوم. بزم قرائت خواجه‌سی سلاطین آل عثمانه خدمت ایتمش و سلطان عبد العزیز وقعه‌سنده متهم شیخ الاسلام خیر الله افندینك قائم‌پدری ایدی، بز بو آدم حضورنده تمام دورت سنه خدمت ایتدك بعض وقتلر برآیت کریمه‌نی ایکیشر کره تکرار ایدردم.

بر طرفدن استاذ الکل احمد ضیا افندی حضورنده فقه درسلرینه حاضر اولوردق و آخون جان افندی جنابلرندن فرایض و خلاصة الحساب اوقوردق. بر سنه قدر امین آغا مدرسه‌سنده قالوب صوکره مدرسهٔ شفایه چیقدم بوراده

حجره‌مز غایت کوزل مدرسه‌ده هم هوادار ایدی بو مدرسه‌ده بزم تاتارلردن بندن ماعدا ایکی اوچ آدم واردی بری اورنبورغ غوبرناسی موسی آولی نعمة الله مرحوم ایدی بو آدم دخی حفظه چالیشردی.

بر کون مدرسهٔ شفاده اوتورمقده ایدم بنکا دیدیلر: شیخ الحرام قواصی سنی استیور. قاپویه چیقدم. قواص بر مکتوب ویردی، دیدی: پاشا افندی کوندردی. مکتوبی آلدوم، ظرفنه باقمایوب همان آچدم. برده باقارسام ایچنده اولان مکتوب تاتارجه دکل، روسچه‌ده دکل، چوق تعجب ایتدم. هر نه ایسه مکتوبی جیبمه قویدم، حرم شریفه کیتدم. او زمانده دوقتور قدری بك واردی رحمة الله علیه دوغری آنك یانینه کلدم. بو ذات فرانسه‌ده اکمال تحصیل ایتمش، غایت مشهور بر دوقتور ایدی. بونك ایله برابر غایت خلوق و متدین تصوف ایله متوغل بر ادم ایدی، مکتوبی باقدقدن صوکره دیدی: برادر بویله بر فرنك مکتوبنی بن حضور سعادتده حرم نبویده اوقومقدن تأدب ایده‌رم استرسه‌کز آخشام اوه کلوکز، بن بو مکتوبه چوق مراق ایتمشدم، غایت اوزون بر مکتوب ایدی. آخشامه خانه‌لرینه کیتمکه مجبور اولدم، مکتوبی تقدیم ایتدم رحمة الله علیه مکتوبك آزاجق باشینه باقدی، یره قویدی. بنم ایله سوزه باشلادی: ای رشید افندی بن ذاتا چوقدن سزکله بر اوزون اوزون مصاحبت ایتمك فکرنده ایدم. بر چوق شیلر صوره‌جقدم، سز اصل روسیه‌نك نره‌سندن اولورسز؟ بن روسیه‌یی بیلورم؟ محاربه‌دن مقدم قزانه قدر کیتمشدم.

افندم بنده‌کز سیبریه‌لی‌یم، طبولسق ولایتندن. آ! چوق کوزل! بن اورالری بیلمام اما بزم برادر سلیمان اورالره قدر و دها ایچاری تومسق سیمی پالات یدی صولره قدر کیتمشدی، اورالرك احوالنه دائر عمران غزته‌سنده مکمل اثرلری واردی.

برادر! سزده عسکرلك نه ایچون یوقدر؟ بو قزان مسلمانلرنده عسکرلك وار. فقط مع التأسف بن قزانده بو بابده بر معلومات آلامادم. اسحاق بایدی بلمام نه ایدی بر زنکین آدم واردی. بر تورلی مرامی افاده ایده‌مدم.

ترجمان واسطه‌سیله بر خیلی شیلر سویلانمشدی. اماچه فایده صوڭره بر خواجه کتورمشدی، آنکله خیلی آڭلاشه بیلدك، خواجه‌یی کندی نومره مه‌ده کوتردم، بو آدم چوق درایتلی آدمدی. فقط مع التأسف سیاسی بر فکره مالك دکل ایدی. بالـڭز عسکرلك مسئله‌سنده کندی اصلا راضی اولمدیغی کبی بو عدم رضا مسلمانلرڭ کافه‌سنده اولدیغنی سویلایه بیلدی. بونی‌ده مسلمانلرڭ قرعه عسکرینی آلورکن پك چوق آدملر اسیای وسطی‌یه دوغری قاچدیغی، وبرده بعض افرادڭ کندی اعضالرندن برینی اتلاف ایتمه‌لری کبی شیلر ایله اثبات ایتمك استه‌دی. فقط بونلر بزم ترکیه‌ده دخی واردر. بونلر بعض افراد قلیله اعمالی‌در، آنجق شخصلرینی بر آغر مجبوری یوکدن قورتارمق ایچوندر، یوقسه سیاسی بر فکره مبنی دکلدر. محاربه کوستردی تاتارلر کمال ثبات ایله بزه قارشی محاربه ایتدیلر، ترك سلاح ایدنلر بیگه بر اولمشدر.

شیمدی بو بابده سن نه کبی فکره مالك سن؟ سیبریه‌لیلر نه ایچون عسکر ویرمزلر؟

افندم بنده‌کز! کنجلکمدر بو بابده بر شیی بیلمیورم.

چوق شی! قاچ یاشنده‌سز؟ — دیدم: ٢٣ یاشنده‌یم.

تأسف اولنور، سز بویله مکتوبله کلدکده بن سزی عادتا بر معلومات خزینه‌سی ظهور ایتدی، بونی بوراده براقمیوب همان استانبوله کوندرمه‌لی خلیاسینه دوشمشدم. جانم سن بزم خواجه‌دن علم قرائت تحصیل ایتمزمی‌سن؟

اوت افندم ایدرم.

چوق شی! خوجه، سنکا یالـڭز قرائت‌می تعلیم ایدر؟

اوت افندم! اویله‌در. افندم برده شو مکتوبی آڭلاتسه‌ڭز: جانم سن نه یاپه‌جق‌سن بو مکتوبی؟

افندم، بو مکتوب بزه احتمال اودن کلمشدر.

رحمة الله علیه کولدی، دیدی: عجایب سزڭ اوده بویله فرانسوزجه یازار آدم وارمه؟ خیر افندم اوله‌ماز یوقدر.

آدم سن‌ده، اویله ایسه بویله مکتوبدن سن نه ایچون بر شیئی امید ایدرسن جانم!

افندم پوسته‌دن بنکا کلمشدر. دیدی چوق شی نرده ظرفی؟ دیدم بزم اوداده قالدی. اولمز بو مکتوب سنکا کلمز اوغلوم. کیم ویردی سنکا بو مکتوبی؟

دیدم شیخ الحرم افندی قواص کتوردی.

شاشقن حریفلر. اویله ایسه بو مکتوب شیخ الحرمه کلمش مکتوبدر، اوراده کاتبلر بودالەلق ایتمشلر، هر نصل ایسه، سنکا ظن ایتمشلردر. شاشقن حریفلر.

جانم رشید افندی! سن بر کوزل کنج آدم سن، احتمال سندن استقبالده بر شی چیقار، خواجەنڭ درسینه دوام ایله، بو مکتوبی بن شیخ الحرمه ویرورم. سن بارین حرم شریفه کلورکن ظرفی کتورور بکا ویرورسن.

شیمدی بورادن کیچەلم؛

شیمدی آنکلاشلدی، بزم حسن ظنلر بوشه چیقدی، بقالم بوراده چوق قالاجقمی سن؟

افندم! الی ماشاء الله:

دیدی: یوق بو اولامز افندم. سنڭ کبی بر کنج آدم بورایه کلوبده افنای عمر ایتمك، هیچ بر وقت کار عقل دکلدر. بن، اختیارم اوله ایدی بر کون بوراده قالمزدم، بن عثمانلی‌یم، بزم استانبولده آدم چوقدر، فقط بن اوراده دها زیاده منفعت کتوره بیلورم.

اما سزڭ کبی بر کنج آدم همان ۲۳ نجی یاشنده کلوبده بوراده قالورسه بونکا رسول الله هیچ راضی اولمز.

بن او زمان بو سوزلری چوق دنکلامقده استەمزدم، لکن نه چاره بیوك آدم سوزلریدر دیه او زمان اودایه عودتمده بعبارته قید ایتمشم.

بز بوراده قدری بکدن پیك چوق درس آلدق. لکن نه چاره حهالب

او زمان بزی تمامیله ضبط ایتمکه قویمامشدر.

آرادن بر خیلی وقت کیچدی، بن همان بر طرفدن حفظه چالیشیرم بر طرفدن درسلره چالیشیرم. بزم رفیقلرمزدن بر چوغی، شیخ مشایخ نقشبندیه‌دن امام ربانی مجدد الف ثانی سلاله‌سینه منسوب شیخ مظهر افندی خانقاسینه دوام ایتمکده ایدیلر. بر کون بزی دخی تشویق ایدنلر بولندی. بنده بر قاچ کره خانقه‌لرینه حاضر اولدم بر کون شیخ افندینی تنها بولوب، حالمی عرض ایده‌رك سلوك آرزوسنده بولندیغمی سویلادم ایسه، صوڭره مولانا الشیخ مظهر افندی، ابتدا نره‌لی اولدیغمی صوردی، صوڭره نه ایله مشغول اولدیغمی صوردی. دیدم: حفظه چالشیورم. قدس الله سره دیدی «یا شیخ! شیخك اکبر من کل المشایخ فیلزم ان تجتهد فی هذا الامر فقط لا! لا! لا! ما یکن ابدا».

بن بونك اوزرینه مأیوس اوله‌رق رجعت ایتدك. درسلرمه دوام ایدییورم، حفظه دخی وار قوتمی صرف ایتمکده ایدم.

مدینهٔ منوره‌ده انسان ایچون قش هواسی غایت رطوبتلی‌در، مدرسه اوده‌لری خصوصا رطوبتلی اولور، یاز هواسی اولسه صجاقدر حرارت دائما ۲۸ . ۳۰ قرارلرنده بولنور، شوڭك ایچون اهالی عمرلرینی شو هوالره تطبیق ایده‌رك کیچرمك ایچون یاز بغچه‌لرده اولورلر قش دخی خانه‌لرنك اوست قاتلرنده بولنورلر.

طلبه ایسه، وقتمی اکثریتله حرم شریفده کیچرورلر بن کندم دائما حرم نبوی‌ده بولنوردم. اوراده هر زمان تکرار ایله مشغول اولدیغم کبی بعض درسلره دخی قولاق ویروردم. حرم شریفنك هواسی غایت لطیف مفروشات مکمل هم هیچ بر وقت آدم اکسك اولمز. بوراسی عادتا مدینه منوره‌نك بر مرکزی و اجتماع ایچون مخصوص بر موقعلربدر.

بر کون حرم شریفنك تام آرقه‌سنده باب مجیدی قربنده حفظمی تکرار ایتمکده ایدم، کوزلرمی قاپاتمشم اوقییورم. شو آراده یانمه بر آدم کلدی اوتوردی کوزیمی آچوبده بقارسام، محمودیه مدرسی لاز حسن افندی.

دیدی: آفرین شویله لازم، بن همیشه تکرار ایدرم، بر آز اوتوردقدن صوکره بو ذات محترم دیدی: باق! شونلره باق! کوریرمی سن؟ بوداله حریفلری دیدم نه‌در خواجه افندی؟

دیدی باقسانه، حجرهٔ سعادتده اولان مصحف شریفی چیقارمشلر، صحیح بخاریده ختم ایتمشلر، دعا ایدییورلر. انکلیز عسکری مصری محاصره ایتمش‌مش. بو آدملر دعا ایده‌جکلرده، مصری انکلیزلردن تخلیص ایده‌جکلر، الله عقللر ویرسون! بویله‌جه شاشقن آدملر: الله دیرکه: (و اعدوا لهم ما استطعتم من قوة) بونلرده دعا ایله مدافعه ایده‌جکلر، ای: الله سزه عقل ویرسون.

بن اورادە صباحدن بولنوردم، هیچ خبرم یوق، حالبوکه مدینهٔ منوره امامـلری روضهٔ مطهره‌یه تجمع ایتمشلر، دعا ایدرلرمش. خواجه حسن افندیده بونی بزه سویلامك استر. بن همان تکرارم ایله مشغولم. خواجه افندی دیدی: باق سن دقت ایله بو مصرك تخلیصنه دعا دکلدر، بلکه انکلیز عسکری مصره کیرمشدر، او فلاح اسماعیلك اوغلی بونکله اظهار سرور ایدییوردر. اولور اولور جانم اولور: بو فلاحلر دولت علیه‌نك پنجه‌سندن قورتلدیغی ایچون بویله بایرام یاپارلر. آه: عدالت! حقلریده واریا! آز تحمل ایتدیلرمی؟ بزم قهرمزی آزمی چیکدیلر! حقلری وار: بو کینه بویله‌در. سن کیج آدم سن خاطرك بر کوشه‌سینه یاز بونی. بر زمان کلور لازم اولور. بن ایسه حقیقة بو سوزلری کاغده دخی یازدم اما آکلامقدن عاجزم. خواجه افندی بزه شول آراده خیلی سیاسی نصیحتلرده بولندی. بن قابل خطاب محفوظ دخی اوله‌مدم. فقط بیوك آدم خاطرك بر کوشه سینه یاز دینجه بویله یازمشم. مصر وقعه‌سنی نه اولدیغنی یخشی بیلمزدم. بزم زمانمزده مدینهٔ منوره‌ده نه تیلیغراف وار و نه‌ده پوسته فلان وار. اهالی آراسنده غزته فلان یوق، بزدن بیوك آدملر آراسنده دخی بو سوزلر چوق سویلانمزدی. فقط او کونلرده مصر القاهره‌دن توفیق پاشا خصوصی آدم ایله پاره کوندرمشده بو دعالر او سببدن اوقنورمش. صوکره آرادن چوق کیچمدی مصره انکلیز کیردی

خبری کلدی، همان او کونلرده مصردن سورکنلر کلمکه باشلادی، جملەدن بری شیخ محمد هجرەسی یاخود هسرەجی بو اسمده بر آدم کلمشدی. چوق عجایب بر آدم ایدی. هر کس دیردی مصر اختلالنده اشتراك ایتمشده سورولمش دیه.

استطراد

مدینهٔ منوره نور الله الی یوم القیامة عادتا ترکیه‌نك سیبریه‌سیدر. ترکیه سرایلرنده حرم دائره‌سنده خیانت ایتمش آغا تعبیر اولنور پچلمش حیوانلرنك کانه‌سی مدینهٔ منوره‌گه سورولدیکی کبی سیاسی متهملرنك دخی بر قسمی بلدهٔ طیبه‌گه سورولر. بزم اوراده بولندیغمز زمانده علما و اکابردن استانبولدن هم چوق آدملر سورکن کلمشلردی. از جمله ۱۸۸۲ نچی یلی سلطان حمید سراینده چرکسلر حرکتی اولدیغی زمان، باشلاری طاعستانی شیخ شمویل مرحوم اوغلی غازی محمد پاشا دخی ماهیه ایکی یوز لیره تقاعد ایله مدینه منوره‌گه سورکن کلمشلردی. آغر جزایه کرفتار اولانلری طائفه کتروررلردی. صوکره‌لری مصریلر دخی بلده طیبه‌نی مسفر اتخاذ ایلدیلر، بزم استاذمز الشیخ احمد افندی کندیسی دخی سورکنمش بزم خبرمز یوقدی صوکره‌دن آکلادق او ذات محترم حضوری سعادتی سیاسی متهملر ایچون تجویز ایدرسه‌ده سرای آغالرینك خصوصا بعض ادبسز حسیات انسانیه‌دن بی بهره آدملرنك بلدهٔ طیبه‌گه کوندرلمه‌سنی خوش کورمزدی. بو خصوصده عبد الحمیده دخی اطالهٔ لسان ایدردی. بر زمان بلدهٔ طیبه سیاسی متهملر ایله طولدی. بز همیشه بونلره مجرم نظریله باقاردق.

بزم خواجه رحمة الله علیه قرائتی استماع اثناسنده هر زمان بر آیت کریمه‌دن بر شیی چیقاریر، بر ساعت قدر هیچ عقل ادراك ایتمز بر شیلر سویلاردی. بر کون سورهٔ بقره‌نك باشنده (و اذ اخذنا میثاقکم لاتسفکون دمائکم و لاتخرجون انفسکم من دیارکم) آیت کریمه تلاوة ایتمکده ایدوم. هر نه خاطرینه کلدیسه مدینه منوره‌ده بولنان سیاسی متهملر حقنده

چوق سوز سویلادی، صوڭره دیدی: اوغلوم بونلر مملکتنڭ بهارلریدر. سلطان حمید چوق بیوك یاڭلشلق ایدییور. سلطان عزیز بونلره میدان ویروردی، هر نه اولدیسه عجله ایتدیلر، سلطان عزیز کبی آدمی قتل ایدوب ایشی اللی سنه کیری‌یه براقدیلر. دیدی. انتهی. نیسه بن درسلره دوام ایتمکده‌یم حواجه‌نڭ بویله سوزلرینی زوزیك‌الك ظن ایدردم.

بر طرفدنده حدیث شریف درسینه دوام و ثبات ایدردم. عربلر ایله دخی چوق اختلاط واردی، بروقتلر مالکی امام‌لرندن الشیخ علی موسی نام ذات ایله کسب معارفه ایتدم. بو آدم مدینه خلقی آراسنده معتبراندن ایمش، علم قرائتده مهارت ایله مشهور ایدی. سنه‌ده بر کره نهایت ایکی کره امام اولور محراب عثمانی‌ده صباح نمازینی قیلدیرردی. رحمة الله علیه غایت مؤثر بر صدا ایله اول رکعتنده سورهٔ قتال اوقوردی ایکنجی رکعتده بعضا سورهٔ معارج و بعضا سورهٔ قیمة اوقوردی، آرقاسنده چوق آدملر نماز ایچنده بی هوش اولورلردی، رحمة الله علیه بر کون صباح نمازندن صوڭره بزم اودایه کلمش ایدی، چای ایچرکن سوزه باشلاندی، مصر مسئله‌سی اوزرینه سوز سویلایه‌رك دیدی: محمد علی‌نڭ بوندن تمام یاریم عصر مقدم بلکه دها زیاده‌جه — التمش بش یتمش سنه مقدم ایتمش اولدیغی فساد تخمی بو سنه محصول ویردی، دها دوغریسی فرانسوزلرنڭ دسیسه ملعنت کارانه‌لری نتیجه‌سی بو کره میدانه چیقدی، مصر القاهره اسلام حکومتی الندن کیتدی، مولا حالمزی اصلاح ایلسون. مسلمانلرنڭ بصیرت کوزلرینی آچسون. دیه‌رك کوزلرندن یاش کلدی.

صوڭره (ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم) آیت جلیله‌سنی اوقویه‌رق هب سوء اعمالمز کفران نعمت ایلدك، هیچ بر جهتدن اسلامیته لایق عملمز قالمدی، سلطان مراد رابع زماننده بوندن ایکی یوز اللی سنه مقدم اجدادمز استقبالی تفکر ایده‌رك، ارض حجازده اتحاد اسلام ایچون بر تدبیر لزومنی تصور ایدوب، مکهٔ مکرمه و مدینهٔ منوره‌یه کلان حجاج مسلمینه تأثیر ایتمك ایچون دلیل عنوانیله برر اهل و مستحق رهبر تعیین

ایتمشلردی، بونڭ ایچون مخصوص واردات کوسترلمشدی. ارض مصرده دسوق اوقافنی دلیللره تخصیص ایتمشلر، دلیللرکده وظیفه‌لری حجاج مسلمین ایله کسب انسیت بعدنده بر بهانه بولوب، مملکتلرینه قدر کیدوب، لسانلرینی دخی اوکرانوب، حجاجه ممکن قدر تأثیر ایده‌جکلردی. فقط بو فکرلر هب بر هوا اولدی، بالعکس دلیللر حاجیلری کندیلرینه بر مطمع اتخاذ ایتدیلر، نه یاپه‌لم بو صورتله هم دولته هم ملته و هم دیانته خیانت ایتدیلر. شیمدی دلیللرڭ کافه‌سی بررر یرتجی اولدیلر، حاجیلری حجازه و دین اسلامه تألیف ایده‌جکلری یرده، تنفیر ایتدیلر. نعوذ بالله من شرور انفسنا! دیه‌رك بوندن صوڭره دها بر چوق سوزلر سویلادی. بو سوزلر بنکا صوڭ درجه‌ده تأثیر ایتدی. بن بو سوزلری تکرار تفکر و ملاحظه ایدر اولدم، همه‌سنی بر دفتره قید ایتدم، بوندن صوڭره بویله سوز ایچون خصوصی بر دفتر اتخاذ ایتدم. رحمة الله علیه علی موسی سوزلرینی دانه دانه سویلاردی، بنده اکثریتله حرفا بحرف حفظ ایدردم. فقط فقر و ضرورة بر طرفدنده صوفیلق بنی بو کبی آدملر ایله اختلاطدن منع ایدردی. بر کون حرم النبوی‌ده سورهٔ توبه آخرنده (۱۲۲) آیت کریمه‌نی اوقومقده ایدم بزم خواجه تکرار زوزیك لکه باشلادی: اشته کوردنکمه الله تعالی مراد ایدرسه سنڭ کبی آدملری تا سیبریه‌دن قاچرور ارض حجازه آثار، استر استه‌مز (کوله‌رك) سندن بویله بر آدم یاپار دین مبین احمدی احکامی الی یوم القیامه باقیدر. بو بر بناء جسیمدر بو کون داخلنده اوچ یوز ملیون اهالی مسکن توتمشدر اشته آنلردن بری سن دکلمی سن؟ مادام‌که بو بنانڭ ایچنده ساکن اولمق استرسڭ بونڭ بعض تعمیراتنی ایفا ایتمك وظیفه‌سی‌ده سنڭ ذمه‌نکا دوشر. نه ایله تعمیر ایده‌جك سن، اوسته الده بالطه کیسر فلان اولمق لازم اشته سنڭ دخی آلتڭ قرآن مجید اونورسه کمدنکده دخی بر نوع استعداد اولورسه، برنچی اوسته‌لردن اولورسن دی بقایم. کبی سوزلر سویلادی. صوڭره ایرته‌سی کون بنی خانه‌لرینه یمکه دعوت ایتدیلر. بنده ایلندی نمازی قلدقدن صوڭره باب رحمتدن خواجه ایله برابر چیقدم باب

رحمت قارشونده خواجه‌نڭ خانه‌سی قاپوسینه کلدیکمزده آرقه‌مزدن دوقتور قدری بك کلدی سلام بعدنده قاپودن بزم ایله برابر کیردك ، خواجه افندی غایت ممنون خوش کلدڭز خوش کلدڭز اولادلرم کلمه‌سنی تکرار ایتدی. یمك سفره‌سینه اوتوردق کوزل یمك بعدنده قدری بك توتون چیکدی توتون طاباقاسیله برابر جیبندن بر کاغد چیقاردی. دیدی ای رشید افندی او سنڭ بوندن قاچ آی مقدم بنکا ویرمش اولدیغنڭ فرنڭ مکتوبی‌نڭ ترجمه‌سیدر سنکا اوقویه‌جغم عینی‌ده درسعادته کوندرلمشدر. بقالم مکتوب:

لیپون شهرندن ١٨٨١ سنة میلادی تموز قاچ ایدی خاطرمده قالمدی. مکتوبنڭ تمامنی ضبط ایتمك ممکن اولمدی صوروبده نسخه‌سنی عینا آلمق ایچون بنده مراق ایتمدم. فقط شو سوزلر خاطرمده قالمشدی اودایه عودت ایتدکدن صوکره یازمشدم.

ای محمد! سن او قدر کوزل بر طریق و یول کوستردڭ، بنده‌لرده بر حیات روحانیه و مادیه اساسنی قوردڭ، فقط سندن صوکره بو اساس چوق کیچمیوب سؤ تصرفه اوغرادی، سن بو کون کلور امتڭ حالنه بقار، وبونلرنڭ بو حال پریشانیلرنی کوره ایدڭ البته البته بونلردن نفرت ایدردڭ کبی چوق سوزلر واردی بعض ادبسز سوزلرده واردی. بزم خواجه رحمة الله علیه هپ استعاذه ایدردی.

صوکره قدری بك دیدی: اشته رشید افندی برادر بن اوچ سنه‌در حضور پیغمبریده فقرا خادمی‌یم دولت بنکا اللی لیره معاش ویرور فقط بن بش لیره معاش ایله کیدوب استانبولده خدمت ایتمکی ترجیح ایدردم فقط نه چاره اختیار بنم الده دکل کبی سوزلر سویلادی صوکره دیدی: خرستیانلر بزم دینمزنڭ اساسنی بیلمك استرلر، اشته بو مکتوبله دخی خرستیانلرنڭ بری شیخ الحرمه مراجعت ایده‌رك شیخ الحرمدن بر جواب امید ایتمشدر. بوندن ماعدا استانبوله دخی بویله مراجعتلر وقتیله چوق اولمشدر. کیچن سنه عرفات میداننده هوا غایت براق و لطیف ایدی هیچ بولوط یوقدی آلاتورکه ساعت آلطی قرارلرنده دهشتلی بر کورولدی اولدی،

هر کس ظن ایتدك که عسکری جب خانه پاتلادی دیه. چوق کیچمدی دوقتور ارابه‌رق پولیس کلدی. دیدی اوچ حاجی‌یی دوه‌لریله یاشن رعد اوردی. چوق حیرتده قالدم همان حیوان حاضردی بنالك کیتدم، وقعه یرینه کلدك پولیس‌لر ضابطان احاطه ایتمشدی جبل رحمت قربنده اوچ دوه عادتا بری آخرنك اوزرینه دوشمشدی صانکه مخصوص یاترلمش کبی ایدی اوزرنده اولان اوچ حاجی محرم اولدقلری حالده دوه‌ده اولدقلری هیئت ایله یاتمشلردی، همه‌سی میت خالص. حالا بروجه قانون راپور یازلدی، یاتمش اولدیغی رسملر چیقارتلدی، کشف و معاینه اثناسنده موتانك سنت‌سز اولدقلری تحقق ایتدی. ضابطان عموما تعجب و حیرتده قالدق، فرنك اولمه‌لری احتمالی تقرر ایلدی عثمان پاشایه خبر ویردك همان تحقیقات و لاشه‌لرنك محافظه‌سنه امر ویرلدی. لاشه‌لری شیمیریه‌لره قویه‌رق دوغری مینایه کتورلدی تجاریب طبیه‌دن بر چوق معامله بعدنده بونلرنك برنده حیات اثری مشاهده اولندی. بن کندم باش دوقتور اولدیغم مناسبت ایله بتون کیجه یانلرنده قالدم، انواع معالجه‌لری تجربه ایتدم. صباحه یقین حیات اثری اولان حریف کوزنی آچدی. همان صغوقلق ویردم، تکرار صجاق کامپرس قویدم بر طرفدنده کابوس اولنیور. کوزنی بر آچار بر قاپاتور دیرکن خیلی نفس آلمایه باشلادی، بر طرفدن طمرلری کوزتمکده ایدك، دیکر طرفدنده حرارتنی بیکلردك برنچی دفعه اوله‌رق ۲۳ درجه حرارت کلدی بیوردیلر (خاطرمده بویله قالدی).

ایرته‌سی کونی تکرار برآز بایغنلق کلوب عاقبت کبه‌ردی کیتدی. ایشته بونلرنك دخی مقصدلری البته صحیح ونیت‌لری خالص دکل ایدی. اشته بو اوچ آدم حقنده الله سبحانه وتعالی‌نك مراد صمدانی‌سی نه ایدی البته بزچه معلوم اوله‌مز. فقط رشید افندی شو اوزون سوزلردن آلاجغمز حصه بزم مسلمانلر ایچون انتباه لازمدر. جانم اصل انتباه بزنك ترکیه‌ده اولمق لازم ایکن، نه چاره ترك‌لر اولمش بر جسددر دیمکه مجبورز.

شو حالده سزنك کبی بر آدمی تاسیبریه‌دن بورایه سوق ایدن کینه اول

خالق لا یزالڭ بر حکمتیدر (لا تزال طائفة من امتی علی الحق ظاهرین) اشته افندم چالشمه‌لی غیرت ایتمه‌لی آخشام اذانی یقین ایدی بز حرم شریفه چیقدق، صوڭره اودایه کلدم، اڭلایه‌رق ضبط ایده بیلدیکم سوزلری دفتره یازدم.

ایرته‌سی کونی بن چوق فکرده قالدم ذاتا کیجه‌لری چوق آز اویوردم بو کیجه بلکه هیچ اویومام دیرسام جائز ایدی لکن بو آدملرڭ بڭا سویله‌مکده اولدقلری شیلری بزم مملکتده تطبیق قابل دکل. آخشام خواجه بابنه درسه کلدم. خواجه رحمة الله علیه غایت ملایم وخوش طبیعتلی عادتده بن قرآن شریفی اوقومغه باشلادقدن صوڭره آیات بیناتدن بر مناسبت چیقاریر اویله بر شی سویلردی، بو کره درسه دخی باشلامادن دیدی. بن بو کون چوق خسته‌یم، قلبم چوق راحتسز دونن بڭا او مکتوبله او عرفات واقعه‌سی چوق تأثیر ایتدی. اوغلوم بونلر بیوك عبرت درسلریدر. بونلری خاطرڭده حفظ ایتمه‌لی. حقیقة خواجه خسته ایدی. هم بر اوقورکن یالڭز دکلادی هیچ بر شیلر سویله‌مدی.

بلدهٔ طیبه‌نڭ یاز موسمی غایت صجاقدر فقط بغچه‌لر منتظم غایت مکملدر بنم صالح شیغلبیه اسملی بر دوستم واردی، هم قومشی ایدك، بر کون بزه دیدی هایدی بنم باغچه‌یه کیده‌لم. برابر عوالی مدینه‌ده بغچه‌سینه کیتدك بغچه غایت منتظم فواکه‌دن هر شی موجود ایدی چوق کوزل صحبت ایتدك بتون کون بغچه‌ده وقت کیچردك. بن بو آدمدن مدینه منوره‌ده بغچوانلق اصوللرینی صوردم دیدی بلدهٔ طیبه توپراغی غایت منبت وقابل تربیه‌در، بوندن اون بش سنه مقدم بوراده فواکه نامنه هیچ بر شیلر یوق ایدی رمان فلان اولوردی عنبده چوق آزدی. بن بو بابده چوق سعی ایتدم بورده شو بنم بغچه قومشم محمود حماد افندیکه حرم شریف خطیبیدر بز ایکیمز آوروپادن استانبولدن چوق شیلر کتوردك بوراده ایکدك شمدی بوراده چوق شیلر وار بر قاچ سنه صوڭره میوه و سبزه‌دن بوراسی استانبول کبی اوله‌جقدر، شمدیده پك چوق شیلر وار. اخشام اولدی بن کیده‌جکدم براقمادی صباح برابر کیدرز دیدی. صباح درسلرم وار دیسامده براقمادی نیسه بز بوراده

قالدق. آخشام نمازینی قیلدقدن صوکره بغچه‌یه دورت بش مسافر کلدی ایچلرنده بریده ابراهیم برزنجی. خوش پیش همان قهوه‌لر دانك دانك هوان اورولمایه باشلاندی. عربلرده قاعده‌در، مسافر کلورسه هوان اوررلر هم قهوه توییار هم هوان اورور. یعنی بزده مسافر وار سزده قهوه ایچمکه کلوکز دیه قومشیلرینه بیلدیرمکدر.

عرب البسه‌سی عادتا بزم مملکتنده خاتونلر البسه‌سی کبی‌در قش بولسه حریر کییارلر یاز غایت اینجه بر شی استعمال ایدرلر عادتا تنلری کورینر. ابراهیم برزنجی ذاتا بلده طیبه‌ده محبوب بر چوجق ایدی بنم یانمه کلدی اوتوردی تمام تمام قز کبی بر چوجق. ذاتا عربلرده چوجقلره علاقه چوق مشهوردر. چوق آدملرده مبتلادر (الآن بزم سیمی پالات امامی عبدالحق افندی بو چوجقغه مبتلا ایدی) بو چوجقلرده‌ده اویله بر عادت واردرکه کندیلرینی سوه‌ن آدم یانمه هیچ بروقت وارمازلرهم اسلام ویره‌زلرسلامنی دخی المازلر،

صالح افندی بغچه‌سنده چوق صفا اولدی، عربلر بتون کیچه تغنی و ترنم ایتدیلر، قومشیلردن چوق آدملر کلدی، عادتا بر بایرام کیجه‌سی کبی اولدی. عوالی مدینهٔ منوره‌نك غایت هوادار بر قطعه‌سیدر. اکابر اهل مدینه ایام صیفی هب اوراده کیچریرلر. او زمانلرده مدینهٔ منوره خلقی مسکرات فلان بیلمازدی. یالکز بر شو سمك، کوزل سس مراقلیلره حقیقة غایت کوزل سسلی آدملر بولنوردی. صباحه یقین بری قالقار اذان محمدی اوقور. غایت کوزل بر سس ایله تلبیه ایدر. صباح نمازینی قیلمق ایچون ایکی میل قدر بر مسافه‌ده اولان قبا مسجدینه کیده‌رز. بز آرتق مسافرلر خاطره‌سی ایچون بر کون حدیث درسنی براقدق صباح نمازندن صوکره تکرار بغچه‌یه کلدك عربلرنك ذوق وصفاسی بغچه‌لرده ایمش بن برنجی دفعه اوله‌رق بوراده کوردم اویون و ملاعبه‌لری هب ادب دائره‌سنده، ادب خارجنده بر حرکت کورمدم صباح نمازندن صوکره معصوم خواجه اولادینی دخی بورایه دعوت ایتمك ایچون بنم اسمدن آدم کوندردیلر. ابراهیم برزنجی بونلره عاشق‌مش. خاطرمده بخشی قالمدی احمد افندی غالبا. چوق کیچمدی بربر چوجقلر

کندی لاله‌لریله کلدیلر، ابراهیم برزنجی هب بنم یانمده بولنوردی بونلر کلدیکی کبی همان یرندن صچرادی، بونلره یر ویردی. بری صاغمه بر صولمه کلوب اوتوردیلر ایکسنده دخی اینجه تولبنت کوملك اوستلرنده میتان تعبیر ایدرلر بوراده خاتونلر کوفتاسی کبی بر شی ایدی. چوق کوزل صحبتلر تانلی کنایه‌لر ایله چایلر ایچدك. هر کس‌ده بزه چوق احترام ایدرلردی. عربلر بر فنجاندن زیاده چای ایچمزلر فنجانلریده غایت اوفاق اولور ابراهیم برزنجی اوز چاینی آز ایچدی اما چوقچه دوشونمکده ایدی. احمد ایسه، چاینی یارم فنجان ایچدی قالغان یاریمنی اعاده ایتمشدی ابراهم یرندن قالقوب فنجان آرقه‌سندن کیتدی او احمدنڭ سؤری اولان چای ایچدی. ایشته بونلرنڭ کیف و صفالری بوندن عبارت. عشقلربده بونکله تسلی بولییورمشن. صالح شیغلیبه قوی‌لر کیسدی مکمل یمكلر اولدی بتون کون بغچه صفاسی سوردك عربلر اوز آرلرنده هب بویله بری آخره غایت رعایه ایدرلر. اخوت مودت مسافر پرورلك ایله خصوصا اهل مدینه افتخار ایدر.

بر کون علی موسی بزه کلمشدی. دیدی: رشید افندی بزم باشمزه بر فکر کلییور تازه فکر دکل اما فقط احتمال تازه عمل کوستریر، دیدم بیوروکز. دیدی. بو سیبریه خلقنه مخصوص بر دلیل تعیین ایتساك شیمدی‌یه قدر روسیه‌لی‌لرنڭ کافه‌سینه بر قازان دلیلی‌در کیدییور، اوده اصل دلیل صبی اولدیغندن مناسبتسز جاهل آدملر النده قالدی. بزم فکرمز اورالره تازه دلیللك تشکیل ایتساکده سز بزه معاونت ایتسه‌کز بلکه بر خیره موفق اولورز، دیدم بنم المدن نه کلور؟ دیدیلر: سز بزه اوراده مشهور شهرلرنڭ اسمنی ویرورسه‌کز کافیدر، بشقه شی ایستمه‌مز. بن حالا: طبولسکی تومسکی ایرکوتسکی فلان فلان بر قاچ شهرلر اسمنی یازوب ویردم.

اشته شول وقتلر بونلر هر نه طریقه یاپمشلر ایسه، بر سنه صوکره احمد سلیم جداوی نام ذاتی، سیبریه دلیلی اوله‌رق تصدیق ایتدیردیلر. مقصدلری اقصای شرقده بر آمال سیاسیه حسیاتنی ویرمك ایدی. حتی احمد سلیمی ۱۸۸۹ نجی سنه‌لری تا سیبریه‌که قدر کوندردیلر. صوکره علی موسی وفات

ایتدی بر چوق رفقاسنی ترکیه حکومتی نفی ایتدی، بر چوق شیلر اولدی اما نتیجه کوز کمدی.

بن شو طریقه بلدهٔ طیبه‌ده تحصیل‌ده دوام ایدییورم ۱۲۹۹ سنه‌سی حجاج ایله برابر مدینه منوره‌که بر چوق طلبه کلدی هب تاتار طلبه مدرسه‌لره دولدی، همه مدرسه‌ده بر قاچ تاتار طلبه‌سی بولنوردی.

تاتارلرده دخی اوز آرالرنده بری آخره عشق اظهار ایتمك کبی حال‌لر بر آرا ظهور ایتدی، بزم استاذمز احمد ضیا افندی دخی برینه علاقه‌دار اولمش ایدی، مرحوم بو خصوصده بر چوق عربي شعرلر سویلامشدی.

بر کون تاتار طلبه‌سی آراسنده بر سفاهت اجرا ایده‌جك اولدق، عبد الحنان افندی، قارغالی مدرسی خیر الله افندی علیکایف مذاکره ایدرکن خیر الله افندی قارا باش ظریف‌نڭ قورایچی اولدیغنی سویلادی. ذاتا اوز آرایرلاوچی‌لر واردی. بر کون خیر الله مخدوم ایله برابر تنه‌که‌جی دکاننه واردق خیر الله مخدوم اوایچه‌سنی ویردی بر قورای سپارش ایتدك آخشامه حاضر اولور دیمشدی، آخشام کیدوب آلدق. صالی کونی مدینه قربنده جبل سلع دیرلر طاغ تپه‌سینه چیقدق. ظریف افندینڭ خبری یوقدی اورایه کلدکدن صوگره ظریف افندیدن چوق رجا ایتدك اولا قورای یوق نصل اوینارم دیمشدی صوگره بز قورای وار دیدکده، بن توبه ایتمشم بو اصلا وقطعا ممکن دکل کبی سوزلر سویلادی. بز رجا ایتدك خصوصا عبد الحق افندی یالواردی چوق یالواردی، کنچلك. عاقبت ظریف افندی قبول ایتدی اوینامغه باشلادی.

ظریف افندی قورای اوینار، بز یرلارمز اول آراده کیف صفا غایت مکمل ایدی، شو آراده حرم نبوی امام‌لرندن هاشم توفیق کلدی، همه قورای‌لری فلان آتدق، نه قدر یالواردی ایسه، تکرار قورای اوینالمه‌سینه راضی اولمدق، هاشم افندی بزه دیرکه: (بجاه النبی سمعونا) پیغمبر حرمتی ایچون ایشتدیرکز، بز حیا ایتدك، اما نه کبی حیا ایدی بیلمیورم.

بر کون قرائت درسنده سورهٔ حجده ۲۹ — ۳۰ نجی آیت‌لری اوقومقده ایدم بزم حواجه بر غیرته کلدی دیدی: سن مکهٔ مکرمه‌ده بولندڭ؟ دیدم

الحمد الله. دیدی: سوبلا بقایم نه فائده کوردڭ؟ دیدم انشاء الله قیامت کوننده اولاجقدر. دیدی: الله تعالی دیرکه، (یشهدوا منافع لهم ویذکرو اسم الله فی ایام معلومات) سن بورایه هر فج عمیقدن تاسیبریه‌دن کلورسن ابتدا اوز منفعتگی مشاهده ایتمك ایچون، هر نه وقت اوز منفعتگی مشاهده ایدرسن، صوڭره نیسه، مقدس بر مقامه کلدکدن صوڭره، بو قدر بیوك منفعتی کورمیه موفق ایدن جناب واجب الوجودی دخی بر قاچ کون ذکر ایدگز دییور. سن اول اوز منفعت و فائده‌گی ملاحظه ایتمه‌لی سن. یوق طاشلر اوپوب، مزارلر زیارت قیلوب، زمزملر یوکلاتب رجعت ایدرده و بونی فائده حساب ایدرسڭ یوف سنڭ حالکا. یوق جانم سن کوزلرگی قاپاتارق واردڭ قاپاته‌رق عودت ایتدڭ ایسه، کینه یوف سنڭ سفرده مشقت و زحمتلرگه. جانم سن نصل آدم سن! هیچ بر شییلر کورمدکمه؟ چوق یازیق اولسون سنڭ قیلمش اولدیغڭ حجه، چوق یازیق اولسون سنڭ چیکمش اولدیغڭ زحمته. چوق شی سن مکهٔ مکرمه‌که کلدڭ نه ایچون کلدڭ نصل کلدڭ؟ دیه‌رك بزم خوجه چوق طارلمغه باشلادی کوزلری قزاردی. سن ابتدا مکه‌یه نردن کلدڭ؟ استانبولدنمه؟ احرامه نردن کیردڭ؟ جانم اولادم!

دیدم: بن سویسدن جده‌یه کلورکن واپور اوزرنده احرامه کیردم. دیدی: چوق کوزل واپورده هیچ اولمزسه بنڭ آدم اولمشدریا: بونلرنڭ ایچنده زنکینلر وار، میلیونه مالك آدملر وار، اوراده سنده وار اللهنڭ امریله حضور رب العالمین که تقرب ایدر ایتمز همه البسهٔ فاخره‌لری چیقاردی، میلیونه مالك اولانلر دخی سنڭ کبی باشی آچیق یالان آیاق اوله‌رق قالدی. عدالت قاپوسینه کلدی. پاشادر، والیدر، قاضیدر، پادشاه سلطان حمید دخی اوراده بولنه ایدی کینه سنڭ کبی چپلاق اوله‌رق کلوردی. بو حالی کوردڭ هیچ عبرت آلمادکمه؟ کینه اوحریفلرده چپلاق اولسه بویله، بوراکلارنده اولان کبری اظهار ایتمسونلر لسانلریله فقرایی رنجتمه‌سونلر دیه (و لا رفث ولا فسوق و لا جدال فی الحج) بیورمشدر، سن بونلری هیچ خاطره کتورمه‌دکمه؟

اوغلوم سن بو کره نصل ایدرسڭ‌ده تکرار مکه‌یه کیتمه‌لی اوراده مناسك حجی علی وجه السنه ادا ایتمه‌لی سن. صوڭره اورادن بڭا بیوك بر هدیه کتورمه‌لی سن: زمزم استمم ها، تسبیح‌ده استمام، ایڭ بیوك هدیه‌نی بڭا بر آقچه‌سنی کتومه‌لی سن، بنده اختیارلغمده بونی کوروروسام ممنون اولورم. بقالم موسمده یاقلشیور مولا مؤمنلرنڭ بصیرت کوزلرنی آچوب حج مبرور نصیب ایلسون. ها اوقو باقایم بنده سورهٔ حجی آخرینه قدر اوقودم.

صوڭ آیت کریمه‌یی اوقودیغمده رحمة الله علیه دیدی آه مسلمانلر یالکز شو مبارك آیت کریمه ایله عامل اولسه‌لر بو کونکی حاله کلمامش اولورلردی. اشته بونڭ نتیجه فلاحدر (قد افلح المؤمنون) دیه‌رك بوندن صوڭره سویلانمشدر اوغلوم. نیسه چالشمه‌لی. بن کندم چوق چالشدم پادشاهلر حضورنده بولندم سلطان عبد المجید، سلطان عبد العزیز، سلطان مراد وسلطان عبد الحمید حضورنده بولندم. عبد العزیز ایله ایکی کره یمك سفره‌سنده بولندم، عبد الحمید ایله بر سفره‌ده افطار ایتدم، لکن‌چه فائده عاقبت!! الحمد الله کینه چوق تشکرلر اولسون بو کون سلطان السلاطین اولان حضرت پیغمبر ع م حضورنده مجاورة ایله مسعودم، بوندن صوڭره بر کلمهٔ توحید ایله کیچرسام بن بختیارم.

بلدهٔ طیبه خاطره‌لری بنی چوق کره ممنون ایدر، اورانڭ احوالی چوق عجایبدر. بر کون رمضان المبارك افطاری منتظر ایدك، افطار ایچون کتورمش صولرمزی بر وجه معتاد آز اقتداری اولان آدملر حرم شریفکه فقرایه مخصوص صغوق صو قویارلر هوالر صجاق کونلر اوزون افطاره‌ده اوچ نهایت بش دقیقه قالمش، افطاریه‌مز اوکمزده استاذمز احمد ضیا افندی یانمزده ایدی. بر فقرا کلدی بزم صومزی آلدی. دیدم: یا شیخ هذا حقنا لازم انا نحن دستی چوملکی الندن آلدم کندمزنڭ اوکمزه قویدم اوچ آدمه بر اوفاجق زورق. هوا صجاق ١٦ ساعت روج آرا یره شیطانده کیردی فقرا تکرار کلدی بزم چوملکی تکرار آلدی کوتردی. بنده یرمدن قالقدم کیتدم زورغی آلدم تکرار کندی یرمه کلمکده ایدم فلاح عرب کلدی بنی توتدی،

آجی بر شی سویلادی، بنده شیطانه اطاعت ایتدم زورغی قالدریغم کبی فلاحنڭ قفاسینه ایندردم. زورقده بنڭ پارچه اولدی، صوده کیتدی، قفاده یارلدی آخشام اذانیده اوقندی. بزده صوسز قالدق، غریب فلاحده صوسز قالدیغی کبی قفاده یارلدی، همان اطرفمزی آدم احاطه ایتدی قواصلر کلدی، بنی حبس ایتمه‌لی. پولیس دائره‌سینه کوندرمه‌لی کبی سوزلر سویلادیلر. فقط فلاح دیدی یا هو غوغا ایدن بز ایکمز سزنڭ نه ایشڭز وار شیطان مسخره قاپلدق کبی سوز سویلادی او آراده قامت اوقندی. هر کس نمازه دوردی. حریفنڭ باشندن قان کیتمکده، اما نمازی قیلدی. بن شافعی‌لرده قان ابدستی بوزمادیغنی بیلمزدم. صوڭره بنده چوق پیشمان اولدم نه فائده فلاحده پیشمان اولدی. اشته عرب‌لرده انصاف بویله‌در. کرم بویله‌در. بن بو آدمدن صوڭره چوق کره عفولك طلب ایتدم. فقط پاره‌ده ویرمك استه‌دم ایسه قبول ایتمدی.

باقڭز نه قدر انصاف اشته بو عرب‌لره مخصوص بر کرمدر.

١٨٨٣ نچی سنه مدینهٔ منوره‌که رسمی پوسته خانه کلدی، سو سنه‌سی اهالی مکتوب‌لر کوندرمکه راضی اولمدیلر اکثر آدم‌لر مکتوبلرینی همیشه شیخ الحرم چانطه‌سینه ویرورلردی. پوسته‌جیده بر کنج آدمدی برنجی دفعه اوله‌رق بن مکتوب ویردکمده دیدی: بو کون ١٢ کوندر پوسته خانه آچلدیغنه اشته بو برنجی مکتوبدر. بوندن صوڭره چوق کیچمدی، مکه مکرمه‌یه تلغرافده کلدی.

بن درسلرمده دوام ایتمکده‌یم طلبه آراسنده چالشمق ایله کسب امتیاز ایتمش‌دم، همه استادلرنڭ آفرینتی قازانمش‌دم، موسم کلدی، حجاج مسلمین کلمدیه باشلادی. حاجی‌لر بو سنه پك آز کلدی طلبه ایچون بدل فلان کبی شیلر اولمدی، مولود تصدق فلانده اولمدی ذوالقعده آخرلرنده هند جاوا حاجی‌لری کلوب مکه‌یه کیتدی بزم قازان حاجی‌لرندن بر ایکی بدلچی بولماسه، حاجی نامنه آدم قبل الحج همان اولمدی کبی. بنده حجکه وارمه‌سنی چوق آرزو ایدردم فقط پاره یوق بونڭ ایچون چاره‌ده یوق. بر کون چایجی عزت الله افندی یانینه کیتدم. حجازه وارمق آرزو ایتدیکمی قسمت اولمدیغنی

سویلامشدم. دیدی ایرته‌که مدینه قافله‌سی رکب کیدییور، دوه کیراسی قاچ مجیدی عجبا؟ استرسنڭ بن دوه پاره‌سنی ویره‌یم دینجه همان مناخه میدانته چیقدم، دوه‌جی‌لری کوردم، یدی مجیدی‌که کیرا ایدوب صباح شفا مدرسه‌سینه کتورمه‌سنی امر ایتدم. همان عزت الله افندی‌دن یدی مجیدی آلوب، سفر تدارکنه باشلادم، بر کیچه‌ده هر شی حاضر اولدی، بنم ایچون رکب ایله کیتمك بر کورلمامش عالمدر. ذاتا بو سفر او زمانده هر کسه نصیب اولمزدی ایرته‌سی هجین دوه‌سی کلدی بزده مدرسه شفا یاننده هر شیئی حاضر ایتمشدك. همان هیچ بر شیلرمزده بوقدر مع مافیه بر شیلر اولدی همان دوه‌مز اله آلوب اهل بلده عادتی اوزره باب السلام قارشوسینه چیقدم اورادن روضهٔ مطهره و قبر سعادته کوز دیکوب وداع ایدوب باب عنبریه‌که دوغری توجه ایتدم. ایکی طرفدن دکانلره اولا اهالی مسفره! مسفره! یا الله بالسلامه! دیه بزی تشییع ایتمکده ایدیلر. بن باب عنبریه‌که قدر پیاده کلدم اوراده بر آز قرار ایتمشدم، همان اهالی‌دن بش اون دوه کلدی، دیدیلر: رکب‌نڭ اولی کیتمشدر، بیورکز. بزده بندك همان ذو الخلیفه‌که دوغری حرکت ایتدك، بر ساعت‌دن زیاده منزله کلدك بوراده همان اهالی‌نڭ اکثری کلمش، هر کس دوه‌دن اینمش‌لر، کیمی یمك کتورمش، کیف صفا تغنی ترنم بویله بر سرور کورمه‌مشم.

بن بو کره، بزم خواجه‌دن آلمش اولدیغم درس ایله، بورادن دخی ملاحظه‌یه باشلادم: مدینهٔ منوره خلقی ائمه و خطبا و سادات بلکه اکابر سادات بوراده موجود ایدی. اغنیأ کرامدن سید صافی بزم ایله برابردی ایکی اوغلنی دخی برنجی دفعه اوله‌رق حجکه کتوررمش؛ قاضی محکمه‌سی کتبه‌لرندن معتوق خاشوقجی نام بر ذات‌نڭ اوغلی دخی برنجی دفعه اوله‌رق حجکه چیقمش، بونلره صراره تعبیر ایدرلرمش. بو چوجق‌لری و بنمش اولدقلری دوه‌لری آلتون کموش ایله تزیین ایتمشلر. بونلری تشییع ایچون کلمش آدملر دخی چوق ایدی. بتون کیچه من بو بلدهٔ طیبه خلقنه کمال اهتمام ایله نظر ایلدم، بونلرنڭ طور و حرکت‌لرینه اعتبار اولدقده ظاهر و اشکار ایدی‌که: بونلرده هیچ بر کونا جدیت یوق، سفاهته منهمك. غفلت کوزلرنی قاپاتمش،

هب اویون کولکی بتون کیجه تغنی ترنم ایله وقت کیچردیلر. بنده اوراده بر قاچ وقت کیچردکدن صوکره، یاتدم آزاجق اویودم. برده کیجه یاریسی الفلاح! الفلاح! دیه بری باغرمایه باشلادی، هر کس یرندن صچرادی، دوه‌لره یوکلاتدیلر، هرکه حاضر اولمش دوه‌سینه بنمش دوغری توجه ایتمکده ایدی. بر آز کیتدکدن صوکره برده باقدم شیخ الرکب یحی افندی دفتر دار دوه اوزرنده توقف ایتمش: اوقفوا اوقفوا! دیه تورمقده ایدی. هر کس توقف ایلدی. چوق کیچمدی آرقه‌دن بری هونوا هونوا دیه باغردی، همان رکب حرکت ایتدی. آزاجق کیدر گیتمز بری دیدی: یا شیخ عبد الله سمعنا. همان باشلادی: تغنی، صلوات شریفه، غایت‌ده کوزل سس ایله بری آرقه‌سندن بری نهایت درجه‌ده مؤثر ابیات و اشعار اوقودیلر، خصوصا بو حال بکا چوق تأثر ایتدی. بن برنجی دفعه اوله‌رق بویله بر سفرده بولنیورم، بندن بشقه اولاد ترکدن کیمسه‌ده یوق، همه‌سی عرب یا مستعرب، بلکه اکثری مستعربدر. بن بوراده برنجی دفعه اوله‌رق اهل مدینه‌نك مخلص و القابلرینه دقت ایتدم، هر کس دقت ایدرسه ظاهر و معلومدرکه: رکب شیخی افندی یحیی دفتردار، صراره چوجق خاشوقجی، امام‌لردن بری ابراهیم اسکوبی، دیکری فلان ازمیرلی، و امثالی پك چوق لقب‌لر، بونلرنك اصل‌لری ترکی اولدیغنی هیچ شبهه‌سز کوستررر ایدی.

ذو الخلیفه بورایه بئر علی دخی دیرلر، بورادن حرکت بعدنده تقریبا بش ساعت قدر کتمشدك، همان دوه اوزرنده کیدنلر آراسنده بولنان مؤذن‌لر، اذان محمدی اوقومغه باشلادیلر، بلدهٔ طیبه حرم شریف مناره‌لرنده تسلیم و اذان نه کبی اوقنور ایسه، بعینه شول طریقه اوقنه‌رق اذان تمام یاریم ساعت سوردی. بر طرفدن شفق طاڭ ظهور ایتدی، الصلاة الصلاة نداسی اولدی، همان دوه‌لری چوکردیلر، هر کس ابدست آلدی، جماعتله نماز قیلدیلر. بو ایسه بنم چوق خوشمه کیتدی. شول آراده بو یاریم ساعت قدر وقت کیچردی، تکرار کاروان حرکت ایتدی. هوا غایت صاف، کاروان خلقنده هیچ سس صدا یوق، هر کسه دقت ایتدم، تلاوت ایله، اوراد و احزاب ایله

مشغول ایدیلر. کونش طوغدی هوا صجاق اولدی، کاروان تا ضحی وقتنه قدر کیتدی، تمام کونش‌نڭ کوتارولـکان زماننده کاروان کوزل بر خورمالق بدوی قریه‌سینه کلدی، بوراده توقف ایلدی. هر کس آشامق ایچمك ایله مشغول اولدی، بن بر آز اکمك فلان یدم، همان استراحت ایتدم. بش ساعت قدر بر توقف بعدنده کاروان تکرار حرکت ایتدی، ایکندی وقتلر کلدی فقط نه اذان وار، نه‌ده نیمسه‌ده نماز ایچون تدارك بار، صوڭره تحقق ایتدکه بونلر هپ جمع صلاتین قیلورلرمش، ایکندینی منزلده وقت ظهر ایله برابر قیلمشلر. بن ایسه یالکز ظهری قیلمش اویومشدم. علماء حجاز سفرده عموما جمع صلاتین تجویز ایدرلرمش. بنده بر آرالق اوز دوه‌می توقیف ایدك. عجله‌کنه ایکندی قلدم. صوڭره غروبه قدر سیر ایتدك، مغرب اذانی اوقندی، همان کاروان توقتادی، مغرب ایله عشانی برابر جمع ایلدك. هر نه قدر بن فتواسنی بیلمازسامده، اوراده حنفی علمادن بیوك آدملر وار ایدی، بن تقلید ایتدم. شول طریقه تمام ٦٧ ساعتده مکهٔ مکرمه‌که کلدك. عربلر آراسنده احرام کیمشلرکده اکثری باشلارنی اورتمشلر ایدی، هیچ احرام کیمامش آدملر هم وار ایدی. بوده بنم خاطرمی بر آز اشغال ایتدی، زیرا مکه مکرمه‌که بلا احرام دخول جائز اولمدیغنی بیلوردم. مکهٔ مکرمه‌که بشنچی ذوالحجه‌ده صباح کیردك، همه رکب خلقی مسلح ایدی، شهرکه کیره باشلادیغندن هوایه دوغری کیم رووالوبر، کیم تفنك آتمیه باشلادیلر. هم ابیات و قصیده اوقورلردی.

بن مکه مکرمه‌به کیردکدن صوڭره رکبدن آیرلدم، اوز بیلدیکم یوله کیتدم. قزانلی تکیه‌لرندن برینه اشیالرمی ایندردم دوغری حرم شریفکه واروب طواف و سعی ایتدم. صوڭره مملکت طرفندن کلمش بر ایکی حاجی واردی بونلر ایله ملاقات ایلدم. صوڭره همه وقتمی حرم شریفده کیچردم، هندستان وجاوا حاجیلری پك چوق ایدی، بر قاچ دفعه‌لر آنلرنڭ یاننه کیتدم، جبل طارقدن کلمش حاجیلر ایله کورشدم. جبل طارق خلقندن بریله خیلی مذاکره و تعاطی افکارده بولندق، آنلرده خاتون طائفه‌لرنده تستر یوقمش، هم

خلقنده فقرا دخی یوقمش، مکه‌ده فقرا چوقلغندن چوق جانی صقلیوردی دیردیکه: بزم مملکتده «یارب یا کریم» یوق، جبل طارق آدملری انکلیز لسانی بیلورلردی، عربی ده کوزل تکلم ایدرلردی، اوز آرالرنده ایسپانیه لسانی تکلم ایدرلرمش. بکا بری دیردیکه: بن نه قدر تفکر قیلسامده، سیبیریه‌ده مسلمان اولماسنی تصور ایده‌میورم. سنڭ عربی تکلم ایتمه‌ڭ بنم چوق خوشمه کیدیور، فقط سیبیریه‌لی بر آدم نصل اولورده عربی تکلم ایدر؟ سیبریه، ماسقوه، روس، دب ابیض کثیر. بر چوق شیلرده صورمشدی فقط بن بر تورلی آڭلایه‌مدم. هندیلردن بر چوق آدملر ایله کسب معارفه ایلدم. هندیلر اوز آرالرنده اوردی لسانی تکلم ایتسه‌لرده، همه‌سی فارسی بیلورلر. علماسی کوزل عربی تکلم ایدرلر. نادرا انکلیز لسانی بیلانلرده بولنورمش. بونلر غایت متواضع و حلیم آدملردر. دنیالری معمور، اغنیاسی چوق، تجار ملتدر. مکه مکرمه مجاورلرندن اظهار الحق صاحبی رحمة الله افندیڭ دخی بر ایکی کره صحبتلریله مشرف اولدم. بو ذات جلیل الصفات دخی عالی بر افکاره مالك اولوب، زمانه‌مزڭ اعدالری مکایدنه مقابل تدارك و مدافعه لزومنی بزه تکرار سوبلادی. نصرانیت فلسفه‌سنی بیلمك، عهد عتیق عهد جدیدلری مطالعه لزومنی توصیه ایتمك وظیفه‌سی اولدیغنی افاده ایلدی. بن هر نه قدر او زمانده بونلری ملاحظه‌دن عاجز ایدیسامده، قدس الله سره جنابلرینڭ بعض سوزلری قولاغمده قالمشدر. یوم ترویه‌ده ایکندی وقتنده حرم شریفه ایرکنجه کلمشدم، منبر یاننده یر توتدم، امامنڭ خطبه‌یه کلمه‌سینه وخطبه‌سینه کمال اعتبار ایله دقت ایلدم: امامڭ آلتنده مؤذن کلوردی. امام رداسنی عمامه اوستندن باشندن اورتمش ایدی، غایت وقار و تأنی ایله منبره دوغری کلدیلر. تمام منبر یاننه کلدکده مؤذن توقف ایلدی، امامده منبر باصامقلرندن بنمکه باشلادی. اولا برنجی نردبانده ال قالدیروب دعا ایتدی، ایکنجی اوچونجی نردبانلره آیاقلرنی باصماقده وحمدثنا اوقومقده ایدی، تمام منبرڭ یوقاروسینه بندکده دخی برکره ال قالدیروب دعا ایتدی. شول آراده

مؤذن امرى چاغرمقده ایدی. اذان بعدنده امام خطبه‌غه باشلادی. خلاصهٔ مضمونی بورادا عرض ایدرم، امامنڭ صداسی غایت بلند ایدی، خطبه اوقورکن عادتا سویلاردی:

ای مسلمانلر سز ظن ایدرمی! سزکه حضرت ابراهیم سزی بورایه دعوت ایدیسه. شو طاشلری اوبمکه! شو مزارلری تقدیس ایتمکه حاشا ثم حاشا مسلمانلق پت پرستلك دکلدر! مسلمانلقده اللـه‌دن بشقه تعظیمه لایق و مستحق بر ذات یوقدر. ای اخوان دین مبین سزلر (من کل فج عمیق) دنیانڭ مغربندن مشرقندن کلمشسڭز. طوغمه قرندشلرڭزنی آرقاغه قویب، اکوك ایله دینارلر صرف ایدوب، نیچه یوز بڭ زحمت و مشقتلری تحمل ایده‌رك، دین قرندشلرڭز ایله کسب معارفه ایتمك ایچون کلمش سز شیمدی سزنڭ بو حاللردن اعماض ایدوب، قلبلرڭزی طاشلره و چوروماش توپراق اولمش مزارلره، حتی خرافات صرفه اولان بیت ابو جهله تعلیق ایدوب، حقیقتدن بعید اولارق وسوسهٔ شیطانه اطاعت ایده‌رك، بویله فرصتی فوت ایتدرمه‌ڭز بر سؤ حظڭزدر. یا هو کوزلرڭزی آچوڭز! غفلت نقابنی قالدیرڭز! سزلری دعوت ایدن کیمدر! بویله غیر ذی زرع بولغان بر مملکته نه ایچون دعوت ایتشمدر. اول عزیز وطنلرڭزی ترك ایدوب، اهل وعیال واولادلرڭزی فدا قیلوب. سزلری بو غربته مجبور ایدن محبت نرده! بورادن عودت ایڭزده، اورادا قالغان دین قرندشلرڭزه نه کبی هدیه‌لر کتوره‌جكسز! بالکز بر زمزم شریف و تمر عزیز ایله‌می اکتفا ایدرسز، عنویت حضرت ربانیه‌دن بر درس عبرت آلوب، جکرلری یانمش عاشقلره روحانیت قدسیه‌دن بر جرعه اولسون تبلیغ ایتمزمی سز! یا میدان معارفهٔ اخوان اولان عرفاتده، هر کسنڭ و حتی انبیاء عظامنڭ نفسی نفسی دیه‌جکی میدان عرصات ایچون، سرور کائنات حضرت فخر الموجودات افندمزنڭ: امتی! امتی! امتی صداسینه یا رسول اللـه بنده سنڭ عاصی امتلرڭدنم دیه‌جك قدر بر تلبیه تدارکنی ایتمزمی سز!»

و امثالی یك آچی سوزلری سویلاب، خطیب افندی کوزلرندن یاش دوکب منبردن اندی. منبر اطرافنده اولان خلق عظیم همدی جاوی وسائره گور

گور آغلامقده ایدیلر، بزم تاتار حاجی‌لرینڭ نه امامدن خبری وار، و نه خطبه‌دن خبری وار، نه‌ده منبرنڭ نرده اولدیغندن خبری وار. بن اوراده اوزمزنڭ روسیه مسلمانلرینڭ بویله بر خطبه‌دن محروم اولمه‌لرینه چوق تأسف ایتدم. لکن نه چاره بزمکی‌لرنڭ اکثری شو کونی عرفاته کتمك تدارکیله مشغول ایدیلر، بنده ساعت اون راده‌لرنده پیاده اولارق مینا بولینه دوغری چیقدم. کاراوان: شو کتوفلر، تخت روان‌لر، رکب‌لر، راکب‌لر، پیاده‌لر همان آدم آفندیسی، ایکی طاغ آراسنی قاپاتمش کیتمکده ایدی. بز دخی او آفندی‌به قاتلدق مینایه دوغری آقدق، آخشام اذانده مینایه کلدك. مسجد حیف‌ده آخشام و یستو نمازلرنی قیلدق، اوراده یاتمش فقراء مسلمین احوالینه چوق دقت ایتدم، مسجد شریف ایچنده قارا توپراق و طاشلر اوزرنده سرلمش آدم: هندی، بنغالی، یمنی، بر بری. افغانی، بخاری، حضرموتی، جبردی و سائره بتون مسجدی قاپاتمش، ایکی اوچ بڭ آدم اوراده یاتمقده ایدی. بونلرده بر ازاردن بشقه متاع دنیادن بر رصو دستی‌لری بولنوردی، بشقه هیچ بر شی‌لری یوق ایدی. بو خلق عظیم ایچنده دخی بزنڭ روسیه مسلمانلرندن بنم رفیقم نعمة الله افندیله ایکیمزدن بشقه بر کیمسنه یوق ایدی. کیجه‌سی اوراده قالدق، بعض‌لر تلاوت ایله مشغول و بعض اون بش یکرمی آدم حلقه اولمشلر ذکر ایله مشغول، و بعض آخرلرده خور خور اویقوده فقط بونلر پك آز ایدی.

بر آرالق ذکر تمام اولدقدن صوکره تویلانمش بر جماعه‌نڭ مشایخ‌لرندن برینڭ یانینه کلدك، سلام بعدنده اللرینی بوس ایدوب اوتوردق، بر آز سکوت بعدنده بزه التفات بیوردی‌لر: سز نره‌لی اولورسز؟ یا اولاد دیه صوردیلر. دیدك من اهالی قزان، دیدیلر: بخاری؟ دیدك: لا یاسیدی! من اهالی قزان، مسقوف. دیدی الحمد الله علی دین الاسلام، الله ینصرکم ویجمل حالکم، کیف احوال اخواننا المسلمین فی دیارکم. بزه غایت سرور ایله التفات بعدنده: چوق کوزل عربی سویلرسز، بودلالت ایدرکه سزده اسلامیت علی حاله باقی‌در. ما شأ الله ما شأ الله الحمد الله علی دین

الاسلام. بز سزه قوشدقلريكزى كوروب چوق ممنون اولدق، الله تعالى دين اسلامه نصرت ويروب اخوتمزى تأبيد ايلسون ديدى. بعده رفيقلرندن برينه بر شيئى اشارت بيورديلار، بزه همان تاتلى حلوه كبى بر شيئى كتورديلر. فضلوا فضلوا بيورديلر. بزده آشادق. ديدى هذا من طعام حضرموت، ديدم: ياسيدى اين حضرموت؟ (بن او زمانده حضرموت سوزنى ايشتمامشدم بيلمازدم) ديديلر: حضرموت فى اليمن دبار العرب هل تعرفون سد المآرب فى القرآن هذا فى ديارنا.

بز بوراده (حضرموت) خلقندن بر خيلى معلومات آلدق. (حضرموت) خلقى نك اكثرى وهابيلر استيلاسى زماننده ارض حجازدن يمنه هجرت ايتمش، سيدلر ايمش. سيدلره (حبيب) تعبير ايدرلرمش. برى آخره يا حبيب ديه دعوت ايدرلرايدى. بونلرده بيوك تجارة اولمزسه‌ده اهالى عموما اوسط حال ايله معيشت ايدرلر، تسئل ايدر درجه‌ده فقرا بولنمزمش. آرالرنده ادبا وشعرا چوق اولديغى كبى، عالم آدملرده وارمش. هندستانه وغوللانديه‌لره قدر سياحت ايتمش آدملر چوق بولنورمش، فقط اجنبى لسانلرندن هيچ لسان بيلمازلرمش.

بز بونلرنك يانده بر ساعت قدر صحبت ايتدكدن صوكره، وداع ايدوب كيتدك. همه‌سى آياغه قالقه‌رق اهلا وسهلا اهلا وسهلا ديه اظهار تواضع قيلوب آستونا شرفتونا ديه‌رك اغنا قيدوب قالديلار. بزده مسجد داخلنده بر قاچ كيزدك بعض آدملره واروب صحبت ايتمك استه‌دك ايسه‌ده، نه آنلر بزنك لسانمزى آكلاديلر ونه‌ده بز آنلارنك لسانى آكلادق، جدى محبت ايله سلام عليكم وعليكم السلام. بشقه محاوره نصيب اولمدى. خصوصا بر قاچ بنغاليلر بانده چوق سويلاشمك استه‌ديك، فقط آرالرنده عربى بيلان بولنمادى. اشته شوراده چوق خاطرمزه كلدى، عموم مسلمانلر ايچون لسان عرب، بر لسان رسمى صفتنده تلقى اولنورسه، البته معارفه ايچون بيوك وسيله اولوردى. بن شول وقتلرده بو خصوصى چوق ملاحظه ايتدم. نقطه نه چاره مسلمانلرده عمومى بر غفلت انكار اولنه‌مز، بزلرده اولديغى

کبی بشقه‌لرده دخی وارمش. بزده مسجد حیف‌نڭ بر کنارنده ایکی آدم صیغه‌جق تنها یر بولدق، اوراده اوتروب بر آز اکمك فلان ییدکدن صوڭره، یاتدق اویودق. صباح ایرکن اویغاندیغمزده مسجد حیف مناره‌سنده مؤذن‌لر کوزل صدا ایله ترنم ایتمکده ایدی. تیمم قیلدقدن صوڭره مسجد خارجنه چیقدق، قهوه خانه‌که باروب ابدست آلدقدن صوڭره تکرار مسجد شریفه کلدك: کیم تلاوة قرآن ایله مشغول، کیم دلائل الخیرات اوقور، اذکار و اوراد ایله مشغول ایدی. تا صباح اولانجه قدر الله سبحانه و تعالی‌یه زار اینکراب کوز یاشلرنی دوکمده ایدیلر.

بو حال‌لر بنی حقیقة حیران قیلدی، بن بو کره استاذم احمد افندی سوزلرنی حقیقه‌در خاطر ایتمکه باشلادم. نه چاره بلکه دها اول کوزلریمی آچمش اوله ایدوم، دها چوق درسلر آلوردم.

ذو الحجه‌نڭ طوقزنجی کونی صباح نمازنی قیلدقدن صوکره عرفاته دوغری حرکت ایتدك، بز مشعر حرامه کلدکده کونش طوغمش ایدی، بر چوق آدملر اشراق نمازی قیلماقده ایدیلر، بز دخی اوراده یاریم ساعت قدر توقف ایدوب، بعده عرفاته دوغری عزیمت ایتدك، بز عرفاته کلنجه خیلی وقت کیچمش ایدی، هوا غایت صجاق، بزنڭ مبارك تاتارلردن همه‌سی چادرلرنده، بعض‌لری ردالرنی بتونلای آتمش‌لر و بعض‌لری کوکرکلرنی آچمش‌لر شاپرداب تیرلو آغوب چای ایچه‌لر.

ظن ایدرسن‌که، بونلر بورایه صوڭ چایلرنی ایچمك ایچون کلمش‌لردر.

بز شول آراده تاتار قرندشلرمزنڭ چادرلرنی بر دولاشدق، همه چادرده ایکی اوچ صموار، حاجی‌لرنڭ اطرافنی مجاورین احاطه ایتمش‌لر، هر یرده عمره تجارتی باشلانمش، بعض‌لری ایکی عمره بر مجیدیه‌که بواسه بیرام‌دی، بعض حاجی‌لر اوچ عمره یکرمی بش غروش دیلار، بیچاره مجاور من اوچ مجیدیه‌دن کیمکه بواسه بارماین، حاجی افندی اوزگز اوبلاب قاراگز. اون غروشقه نیچوك عمره‌که باروغه کیراك؟ تنعیم‌که باروب قایتوغه ایشاکچی‌که اون بش غروش بیرورکه کیراك، آنده بزکه نی قاله. اول ایکی عمره‌نی بر

مجیدیه‌نه آلوچی کشی هیچ بر وقتده عمره‌گه بارمی، حاجی: آنیسی میکا کیراکمی، انا دیکی صورتلی کغزنی کیتروب بیرسه‌گز بولادر. دیب بور مجیدی‌یه عمره کغزنی صاته‌لر، بعضلر آقچه‌سنی پیشن بیره‌لر ایدی. بعضلر کرنتین نیچوك بولور ایکی دیب صوراشه‌لر، شول طریقه بزنك حاجی‌لر آراسنده عبادته کلمش آدملر همان یوق کبی ایدی. اوگله یقین اولدی، بز مسجد ابراهیمکه کیتدك. بوراسی عادتا بر آدم (سر کیسی) و یستوفکه ایدی، اوگله برلن ایکندی نمازی بر وقتده قیلندی، امام غایت بلیغ و مؤثر خطبه اوقودی، منبره یقین اولوب امام خطبه‌سنی ایشتکان آدملرده، آغلامیان آدم یوق ایدی. صوگره بو جمع عظیم جبل رحمته توغری کیتدیلر، جبل رحمت اوزرنده بر خطیب ترك لساننده مؤثر و بلیغ خطبه اوقومقده ایدی. بوراده خطیب اقل ایکی اوچ ساعت خطابت ایدر، اثنا خطبه‌ده هرگاه امام تلبیه ایدرکن یوزبیك اهالی بر آغزدن: «لبیك! اللهم لبیك!» صدالرنی عرش اعلایه چیقاریرلردی. شول طریقه تا غروب شمسه قدر امام جبل رحمت اوزرنده بولنوردی. بن بوراده دخی بزم تاتارلردن کیمسه‌یی کوره‌مدم، مع التأسف بیچاره تاتارلر عرفاتده چای‌لرنی ایچوب بتمشلرده، همان مزدلفه چاینه شتاب ایتمشلر. الهی یاربی بو نه حالدر! حقیقة نیچه مك چاقروم مسافه‌دن بو آدم‌لر چای ایچمك ایچونمی کلمشلر؟

کیچه عرفاتدن عودت ایدوب (فاذا افضتم من عرفات فاذکروا الله عند المشعر الحرام) نص جلیلنه اتباعا، بوراده بولنان مسجد شریفده عالم توقف ایتمش، ذکر الله ایله صباح‌لره قدر اینکررلردی. بزم حاجی‌لردن صورسه‌گز اکثری مزدلفه‌ده مسجد وجودندن دخی خبرلری یوق. زیرا کیچه کلورلر، صباح ایرکن قارانلق‌ده صباح نمازنی قیلورلر، همان مینایه دوغری کیدرلر. بز مشعر حرامده حنفی ایله صباح نمازنی قیلدق، صوگره تا طلوع شمسه قدر اوراده رفاعی‌لر ذکرنی تماشا قیلدق. صوگره مینایه کلوب نسکی اتمام ایلدك. بوراده بنم دقتی جلب ایدن شی: حرارة اقل اوتوز اوتوز بش درجه. آدم قالابه‌لغی حساب ایله دکل، هر کس

زوقاقلرده اورادە بورادە استدبلی بردە قربان کیسمش، ابدست بورمش، نظافته رعایه ممکن دکل (او زمانده میناده ابدست خانه‌لر بولنمازدی قربان کیسمک ایچون مخصوص مذبح هم یوقدی) اللی طاغ آراسنده غایت تضیق بر یر، مع ما فیه حاجیلرده عموما سلامتلک بر کمال ایدی.

برده شوراسی جالب دقت ایدیکه: قربان ایچون کیلکلن قوی‌نڭ کوللکی عقللره حیرت وبرور. یوز بیڭ حاجی، بونلردن اللی بیڭ آدم مطلقا قربان کیسه‌جک. بعض آدملر یکرمی اوتوز بلکه یوز قربان کیسولر، بونلره اعتبار اولنورسه، اقل یوز بیڭ قربان کینه کیسلسه کیرک. قوی حقی صباح ایرتن ایکی مجیدی نهایت اوچ مجیدی، صوڭره او تلف وقتلری بر مجیدی‌که قدر ویرورلر. بونڭ ایله برابر آخشام بدوی قیونلرنی صحراده دوغری سوردکده باقارسن‌که: قیون سوروسی صحرانی قاپاتمش کیدیور. کانه بازاره کلمش بر قیون صاتلمامش کبی‌در. اورادە بدوی‌نڭ بانقه‌سی دخی کندیسیله برابردر، قاچ بیڭ قیون صاتمش ایسه، هپ میدانده. آلمش اولدیغی آقچه‌ده نقد آلتون توشدر. هیچ بر وقت بونلردن برینه حرامی هجوم ایلدیکی، آقچه‌لرینی آلدیغی روایت اولنمامشدر. بن بونی اورادە چوق صوردم، حتی یتمش یاشنده بر اختیاره صوردیغمده دیدی: قرق آلتی سنه‌در کلیورم، اویله بر وقوعات اولدیغنی کورمادم. بو حقیقة انسانه حیرت ویرور، بدویلره تهمت اولنیور، هر زمان حاجی اوردلر آقچه‌سنی آلالر دیورلر. عجب بورادە نقد آقچه‌یه نه ایچون تجاوز ایتمزلر. بن بو خصوصلری چوق ملاحظه ایتدم، بتون مکه‌ده یکرمی اوتوز نهایت یوز پولیس وار. بن پولیسلری میناده آرادم ایسه‌ده بر دانه‌سنی کورمادم. شو حاللر انصاف ایله موازنه اولنورسه. بزم روسیه‌ده کوندز پتربورغ کبی شهرلرده بانقه‌لردن کیروبده آلیورلر. حالبوکه اطرافنی پولیس احاطه ایتمش. شهر ایچنده، کیمه هیچ بر تورلی چاره‌لر بولنمیور. بن بوراسنی روسیه‌ده بولنان احواله تطبیق ایتسه‌مده، عینی مظالم نهب وغارات فرانسه‌ده آنکلیه‌ده دخی بو صورتده جاریدر. فقط آنلرده اولان بویله وقوعات ایله بالکز شول جریمه‌ده اشتراک

ایدن مجرم‌لر مؤآخذه اولنورلر، روسیه‌ده بولسه ریڤالوسیونیرلر مؤاخذه اولنورلر، همه‌سنی ربوالرسیونیزلره اسناد ایدرلر. اما مکهٔ مکرمه ایله مدینهٔ منوره آراسنده، اللەنڭ طاغلق و طاشلق صحراسنده، یوز بیڭی متجاوز حاجی‌دن برینی بر بدوی اورسه‌ده، بکرمی اوتوز لیره آقچه‌سنی آلسه، بونڭ کناهنی عموم عربلره و دین اسلامه اسناد ایدرلر. بونی هیچ حیا ایتمایه‌رك، بزنڭ روسیه‌دن حجکه باروب قایتقان قالون قورصاق‌لرمزده، هر مجلس‌ده سویلارلر.

میناده حجاج مسلمین ذوالحجه‌نڭ ۱۴ نجی کونینه قدر قالورلر، اما روسیه حاجی‌لری ۱۳ نجی کونی عودت ایدرلر. بو اوچ کون، بو قدر هر فج عمیق‌دن کلمش اخوان دین ایچون سرور و شادلق کونلریدر.

فقط نه چاره، محشر مثیل هر کس نفسی نفسی ایله اوله‌رق عودت ایدرلر. کیمسه‌نڭ کیمسه‌دن خبری یوق. هرچه بن بو کره بر درجه شیخ القرا احمد افندی توصیه‌سینه رعایه ایتدم. بعد الحج مدینهٔ منوره‌که بر خیلی معلومات ایله عودت ایده‌جکم.

مکهٔ مکرمه‌یه کلدك، حجاج مسلمین زمزم و سائره هدیه‌لرنی تدارك ایده‌رك، مملکت‌لرینه عودت ایتدیلر و بعض‌لریده مدینهٔ منوره‌یه کیده‌جکلر.

بزده بونلر ایله برابر قافله برلان کیدرکه حاضرلاندك، مکهٔ مکرمه‌ده خلق آزالدی. بر کون حرم شریفده اوتورمقده ایدم، بنم یانمه مکه مجاورلرندن بری کلدی، ذاتا بو آدمی بر ایکی دفعه کورمشدم: سلام علیکم (پراستیتی یا پو آرابسکی نیزنایو) عفو ایدرسز بن عربچه بیلمیورم دیه‌رك روسچه سویلادی، چوق تعجب ایتدم. دیدم: سز نره‌لی اولورسز؟ دیدی: بن کییف‌لی یم، دین اسلامی قبول ایتمشم، بورایه‌ده کلمشم، شیمدی بنده شاشدم نه یاپاجغمی بیلمیورم، سز روسچه یخشی بیلورسز، بنده سزنڭ ایله براز قونشماق استرم. دیدم: بنده روسچه چوق آز بیلورم. دیدی: «بن سزی آڭلارم بعض مشکل‌لرم وار، شونلری صوراجغم.

«افندم بن مسلمان اولدیغم ایچون اسف ایتمیورم، فقط بوراده اوزوم هیچ بر شی بیلمدیکمه اسف ایدرم. برده بن بو بزم روسیه‌دن کلمش

حاجیلره چوق تعجب ایدیورم. بن هیچ بیلمیورم، بونلر بورایه نه ایچون کلیورلر! بن ایلنچی سنه‌در بوراده‌یم. باقکز بوراسی بر ویستوفکه‌در. بویله ویستوفکه جهانده تصوری ممکن دکلدر. فقط بوراده عثمانلی حکومتینك بر قصورینی بن کورییورم، بلمام بلکه بنمی خطادر. دلیللر بو حاجیلری آیرمشلر، باقکز: بخاری، هندی، ترکی، عرب مغربی فلان فلان. بوینجه بخشی دکل، هرکشی کندی خلقی ایله اولور، هیچ بشقه‌سندن خبری اولمز، اما بویله هر کس راست کلدن یره اوتوره ایدی، بورنیب ملت، همه‌سی بری آخراه کسب معارفه ایذردی. نیسه بشقه‌لرنك حالی دها بخشیدر. باقکز هر ملتنك اوز آراسنده واعظلری وار، خصوصا عثمانلیلرده پك چوقدر. اما بزم روسیه‌لی حاجیلر آراسنده بر دانه واعظ یوقدر. زواللی حاجیلرنك اکثری بورایه نه ایچون کلدکلرندن خبرلری یوق، بونك ایچون چوق تأسف ایدییورم. اما بنمده خبرم یوق، فقط بن چالشاجغم، بن ملطقا بزلری بیله‌جکم. لسان بیلمش اوله ایدوم، بن شیمدی‌یه قدر هیچ شبهه‌سز چوق شیلر بیلمش اولوردم. لساندن چوق عاجز اولییورم»

دیدم: سز نه‌دن بویله اسلامیتی قبول ایتمکه مجبور اولدکز؟ بن سزنك ایچون ملاحظه اوله‌جق بر شی کوره‌میورم، مادام تل بیلمازسز، اسلامیتی دخی لایقیله بیله‌مزسز. شو حالده سزنك اسلامیتی قبول اتمه‌کز اوزی بر ملاحظه‌سزلقدر. دیدی: خیر بن اسلامیتی قبول ایدرکن چوق فکر ایتدم، هر نه قدر بن اسلامیتی بیلمامش ایسامده، خرستیانلغی تمام فلسفه‌سیله بیلوردم. دوغریسی بنی خرستیانلقده اولان معلوماتم، اسلامیته سوق اتمشدر.

دیدم: شیمدی فکرکز نه‌در؟

دیدی: بن چوق آرزو ایدردم، حکمت نه‌درکه بوراده عموم کره‌ٔ ارض مسلمانلری بورایه کلمش ایکن، بری آخراه کسب معارفه ادروب اوز آرالرنده بر اتحاد اساسنی قوره‌ق فکرنده بولنمیورلر. دیدم: اسلامیتنك اساسی کلمهٔ توحیددر. اتحاد اوزی اسلامیت ایله قائمدر، اسلام ملتی دیمك،

نامه توحید ایله بری آخرته باغلانمش بر قوم و جماعت دیمکدر .

دیدی : بن اورالرنی چوق کوزل تقدیر ایدییورم ، دانا بن اساس اسلامینی عقلم ادراک ایدیلی قدر موازنه ایتمشم ، قانون الهیده نرده ایده‌جک بر ماده بوله‌میورم . یالکز بنم قلبمی تخریش ایدن بر شی وار ایسه ، مسلمانلرنک بو طریق مقدسدن غفلتیدر . بو حال مسلمانلره نردن کلمشدر ؟ بن بونی بیله‌میورم . دیه‌رک وداع ایتدی صاوشدی . بن بو آدم کیتدکدن صوکره بتون بتون متحیر اولدم ، بتون شاشدم ، بر روس مسلمانلغی قبول ایتمشده ، صوکره مکه‌یه کلمش ، بر سنه‌در مجاور اولمشده نه‌لر ملاحظه ایدییور ! الهی یاربی ! دیه‌رک اوزر اوزمدن عریض عمیق ملاحظه‌دن صوکره اوز نفسمی تکدیر ایتدم . صوکره بنده ایک عادی شیلری دخی ملاحظه‌یه باشلادم . حقیقة ملاحظه اونه‌جق شیلرینک چوقمش . بر خیلی زمان کیچمشدی ، هرمناره‌دن اذان محمدی اوقونمغه باشلادی ، باشیمی قالدیروب مناره‌لره کوز اوزاندم ، برده کوزیمه توشدی ، همه مناره‌نک باشینه برر قوش کلدی اوتوردی . همان اذان دکلار کبی ، همه‌سی تمام آینک اورته‌سینه اوتورمشلر ایدی . قامت اوقوندی نماز قیلندی بو قوشلر همیشه مناره اوزرنده اوتورمقده ایدیلر . طواف بعدنده حرم محترمنک هر طرفنده درسلر و عظلر تلاوتلر باشلاندی . بن بر کره دولاشدم ، بونلری دخی سیر ایتدم . هندی ، جاوی ، نجاری ، و سائره و سائره همه‌سی بر آراده تجمع ایتمشلر ، اورتالرنده بر ایکی فنار ، کیمی تلاوه ایدر ، کیمی وعظ نصیحت سویلار . صوکره بزم حاجیلرنک اوتره تورغان یرلرینه کلدم ، همه‌سی چای ایچرکه اوز قانیرلرینه نیتمشلر . بوراسی بنم دخی دقتمی جلب ایتدی . بزم نانارلرنک بو حاللری حقیقة شایان تأسفدر . یسع اذانی اوقوندی هر کس نمازی قیلندقدن صوکره قاتیرلرینه کیتدیلر ، بن همیشه حرم شریفده قالدم ، هم بو ایچه صباحه قدر بوراده قالمایه قرار ویردم . بر قاچ کره‌لر طواف ایتدم ، صوکره حجر اسماعیلده اوتورمقده ایدم یانمه بری کلدی اوتوردی ، اللرنی قالدیردی زار زار آغلایه‌رق دعایه باشلادی ، بو آدمنک زارینه قولاق ویردم ، آراده بعض کلمه‌لری روسجه سویلردی ، چوق تعجب ایتدم . بنم ایچون بو

دخی زیاده موجب تعجب ایدی. زیرا بن دنیاده اصلا وان لسانی ایله تکلم ایدر مسلمان وارلغندن خبرم یوق ایدی. بو آدم هیچ اولمزسه، بر ساعت اونوردی آغلادی، بن همیشه منتظر اولدم. عاقبت کندیسینه «سز نره‌لی؟» دیه صوردم. دیدی: آفستریه بوسنه. بن بویله بر ملت ایشتدیکم یوق. دیدم الهی یاربی نه قبیله‌لو وارمش.

اوراده حیران بولوب همان اوتورمقده ایدوم، اویومشم. برده کوزمی آچوب باقدم ایسه، عالم همیشه طوافده. حرم شریف رملەسینه چیقدم، مأ زمزم ایله تجدید وضوء ایتدم، همیشه حرم شریفده تکرار ایله مشغول اولدم، صباح تقرب ایتدی، مؤذنلر مناره‌لره بندی. تمام ایکی ساعت مناره‌ده صلاة و تسلیم بعدنده اذان اوقوب اینديلر. شو طریقه بن صباحه قدر حرم شریفده وقت کیچردم. صباح اولدی مناره‌لره تکرار کوز صالدم، او بزم آخشام اونوردیغنی کوردیکمز قوشلر همیشه مناره اوزرنده ایدی. اوراده بر عربه صوردم، دیدی: هذا طیر الرحمة. صباح کونش طوغدیغی کبی بو قوشلرده اوچدیلر. صوکره ظاهر اولدی، بو بش قوشلر، هر کون غروب دیکانده کلور مناره اوزرنده اوتورورلر، طلوع شمس ایله همان اوچارلرمش. بن بونی دخی فکره آلدوم، بونلر نه ایچون بش دانه اولییور؟ نه ایچون آرتق ویا ناقص دکل دیه خاطرمه کلدی.

ذو الحجه ۲۱ نجی کونی مکه مکرمه‌دن قافله ایله مدینهٔ منوره‌یه دوغری حرکت ایتدك، بن اثنأ سفرده بدویلرنك حاجیلر ایله معامله‌سینه اعتبار ایتدم. بیچاره بدوی، اون بر کونلك مسافه‌یی کوتورمك ایچون. هر دوه‌دن ۲٤ مجیدی‌یه بازارلق ایتمش، بو ۲٤ مجیدی‌نك کناهی بدوی آرقاسینه یوکلاتلمش، بونك مقابلنده حاجیلرنی سلامت مدینهٔ منوره‌که کوتورمك ایچون عهده‌سینه المش، آتاسنی شریف محکمه‌سینه رهن ایتمش، حالبوکه بو آقچه‌دن ایکی مجیدی مکه والیسی آلاجق، ایکی وبعضا اوچ مجیدی مکه شریفی الور، بر مجیدی مخرج آلور، بر مجیدی دلیل آلور، شهرکه کیرکنده دوه باشینه دخولیه آلورلر، کیم بیلور دخی نه قدر مصرفلری وار؟ بیچاره بدویکه

نهایت اون بش مجیدی قالورسه ده خوش. بدوی، حاجی نك سلامتلکنی محافظه ایچون، مکه شریفی حضورنده آتاسنی رهن براقمشدر. بر حاجی وفات ایدرسه، شریف بدوی نك تکرار بر قاچ بوزلیراسین آلورده، صوکره پدرنی تسلیم ایدر. بدوی حجاج ایله غایت حلیمانه معامله ایدر، منزللرده اولورسه بمك ایچون اودون گتورور صو گتورور، حاجی نك استراحتی ایچون هر نه ممکن ایسه بدوی سعی ایدر. بوکا مقابل عادت اولمش، حاجیلرده هر ایکی حاجی اوز جمالی ایچون هر منزلده آشارغه بیرور، هم هر منزلدن حرکت ایدرکن چیروك مجیدی، قرق تین کموش بخششیش ویرور. ۱۸ ساعت یول بوروب ویره جکی ایکی آدمکه قرق تین کموشدر. کوب حاجیلر شول قرق تینی نی بیرمزلر، شونك ایچون بدوی نك خاطری قالور. بدویلرده جهالت بیوك ایسه ده، جبلی بر انسانیت واردر. بدویلر غایت تزیم. بر جمالغه ایکی قاشیق پلاو بیرسانك: یا احمد یا محمد دیه رك یکرمی آدمی جمع ایتمك سربن شول ایکی قاشیق پلاونی یمزلر بر لقمه اکمکی ایکی اوچ آدمکه تقسیم ایدرلر. حاجیلرده فوق العاده حرمت ورعایه ایدرلر. بو جمال صنعتی دوه جیلکی اختیار ایتمش بدویلر اوزلری هیچ بر وقت حاجی جاننه قصد قیلماز، فقط شول قدر وارکه، سول مذکور بش غروش بخشیشنی بیرمکان حاجیلرنه خارجدن بدوی هجوم ایدرسه، کوزی برلان کورسده ده جمال سکوت ایدر. اما بش غروش مقامنده اون غروش بیرکان حاجیکه هیچ بر وقت حرامی ده دیکماز، استراحتی ده فوق المطلوب اولور.

بن بو سفرده بدویلر طبیعتنه کوب دقت ایتدم، بدوی خلقی هیچ تربیه کورمه مش بر وحشی ملت در، فقط بونلرده مدنیته خلقی بر استعداد دخی واردر. بدوی ده یالان سویله مك، بری آخری غیبت ایتمك فلان کبی اخلاق ذمیمه هیچ یوقدر. جسارت غیرت فوق العاده در. مسافر پرورلك هیچ بر ملت ده بونلرده اولدیغی قدر اولاماز. بدوی ملتنه بر مسافر قوناق کلورسه، بو قوناق حرمتنه بدوی جمیع موجودینی صرف ایدر.

عادتدرکه: مسافرکه ابتدا قهوه کتوررلر، بو ایسه بیوك اکرامدر. اگر

شول مسافرنڭ خانه صاحبنده بر خدمتی اولورسه، ابتدا کتورمش قهوه‌سنی ایچماز. خانه صاحبی‌ده شول بر فنجان قهوه‌سنی ایچرمك ایچون جمیع دنیا و ما فیهاسنی صرف ایدر. بدوی ایچون بو ساعت بو قهوه‌نڭ ایچلمای قالماسندن اولومی خیرلیدر. چوق کره‌لر اولمشدرکه، مسافر قهوه‌نی ایچماز. مطلوبنی استر، خانه صاحبی ایچمه‌یه تکلیف ایدر. عاقبت قهوه نیچه کره صونر، تکرار کیدر، ایصیدیرلر تکرار کلور، بو صورتله بر قهوه بر قاچ کره مسافرنڭ آلننه کیدوب کلور. عاقبت هیچ شبهه‌سز مسافرنڭ مطلوبنی یرینه کتورورلر. بدوی‌ده کرم درجه‌سی بونڭ ایله تعیین اولنور. بن کندم بونی بر قاچ کره تجربه ایتدم. ثابت و محکم‌در. بدوی‌لرده وجه مسئله‌سی غایت محکم بر مسئله‌در. بدوی بر نرسه‌نی فی وجهی دیه‌رك التزام ایدرسه، آنی مطلقا ادا ایدر، بو وجه، کوب وقتلر اقوام مدنیه‌ده داکومینت یرنده استعمال اولنور.

محرم بشنچی کونی صاغ سلامت مدینهٔ منوره‌گه کلدکده، دوغری مواجههٔ سعادتکه باروب صلاة و سلامدن صوکره، استاذم شیخ القرا احمد افندی حضورینه واردم. اللرینی بوس ایتدکدن صوکره، ای اوغلوم بقالم بکا مکه‌دن نه کبی هدیه کتوردڭ دیدکده، دیدم: ذات عالی‌کزه، جبل طارق و حضر موت مسلمانلرندن سلام کتوردم. دیه آغزمدن چیقمشدی، بزنڭ خواجه آغلامیه باشلادی، آفرین اوغلوم آفرین، اشته بو کره بن سنی حج مبرور ایله تبریك ایده‌جکم. بقالم دها عجله ایتمه‌یه‌لم صوراجق شیلرم وار:

ای دی بقالم احرامه نرده کیردڭ؟ اوراده نه‌لر خاطرلابه بیلدڭ؟

دیدم خواجه افندی دوغریسی احرام‌غه رابغده کیردم ایسه‌ده، بوراده عربلرنڭ معامله‌سی چوق خوشمه کیتمدی، بعضلری احرامه کیردیلر و بعضلری احرام ایله برابر البسه‌ده کیدیلر، عمامه‌ده کیدیلر، مع ما فیه سید صافی کبی آدملرنڭ بویله عند الله بزدن هیچ فرق و آیرمه‌سی اولمایه‌جغنی بن بو کره مشاهده ایتدم، و باشقه کندم نظرمدن کیچردیکم شیلری خواجه افندی‌یه سویلادم ایسه‌ده، خواجه کینه بزم چوق قصورلرمزی کوستردی.

اعمال حج من اوله الی آخره عبادات سیاسیه‌دن اولدیغنی تکرار ایده‌رك دیردی که: اگر بزم عثمانلی حکومتی شو سیاست شرعیه‌دن استفاده ایده بیلە ایدی، حجازی لایقیله موضوع لهاسینه موافق موقعه قویا ایدی، بو کون دول معظمه اسلامیتی قبول ایدردی. خرستیان دولتلری حکومت اسلامیه‌یه غبطه ایدردی، شمدیکی کبی زوالنی استه‌مزلردی. آه نه چاره: حکمت نه‌در یا ربی: بزم بصیرت کوزلرمزی بو درجه‌ده قاپاتمش‌سن: اوغلوم مالك الملك کینه الله سبحانه و تعالی‌در.

فقط بزم شاشقن سعاوی دیردی: «جانم سن کندی قباحتکی نه ایچون اللهه اسناد ایدرسن». دلی فواد، بر کره سلطان عزیزك آوروپایه سیاحتنده، برنجی دفعه اولارق دول معظمه سفره‌سنده بولندیغی زمان، چاتال بچاق استعمال ایده‌مدیکنی، یمکی ال ایله ییه‌جکنی افاده ایتمك ایچون، بز مسلمانز، بزه الله بویله امر ایتمشدر. دیدکده، دلی فواد ترجمه‌سنده فرنکلره دیر: «بز تورك اوغلی تورکز، بابالرمز بزی محاربه ایچون تربیه ایده‌رك، سلاح شورلغی تعلیم ایتمشلر ایسه‌ده. بویله بوغاز غوغاسی ایچون سلاح استعمالنی تعلیم ایتمامشلردر». دینجه اوراده بولنان دیپلوماتلر بری آخره بر حیرتله باقمشلر.

بزیله‌در اوغلوم عجز اعتراف اولنسه‌ده. قصورك اعترافی کوچدر. دیه‌رك خواجه چوق کولمش ایدی.

بن او زمانلر بو سوزلرك اساسنی ملاحظه ایده‌مدم، فقط شمدی ظاهر و مطالعه‌یه حاجت یوقدر.

خلاصه بزم بو کره مکه‌یه کیدوب کلمه‌مز، خواجه افندی ایچون باریم سنه تقریره بر مدار اولدی. بزم حفظمز و تکرارمزده. بر قاچ آی‌لر کیری‌یه قالماسینه سبب اولدی. بونك ایله برابر خواجه افندی بکاده چوق تربیه ویردی. عالم سیاسیه‌دن چوق معلومات ویردکدن صوکره، بنم: مدینهٔ منوره‌دن کیتمایه‌جکم و تاهل ایده‌جکم کبی، فکرلرمی کلیا عکسنه چوردی. بلکه بنی مدینهٔ منوره‌دن کیتمکه مجبور ایلدی. بر آرا بن مدینهٔ منوره‌ده

مجاورتی اختیار ایدوب، تصوفه سلوك فکرلرنی‌ده تصور ایدوب، بونله اوز اوزمدن بونی تمام قرارلشدرمشم، بو خصوصی استخاره فلان ایله‌ده تأکید ایتمشدم. اقران و امثال آراسنده استعداد ایله‌ده اشتهارم واردی. بعض سیدلر ایله‌ده کسب معارفه ایتمشدم، معیشتمزده تأمین اولنه‌جق کبی ایدی. تأهل ماده‌سیده جدی بر قراره آلنمشدی. بر چوق تصورات ایله واهمه‌ده جمع بولنمش بو خیاللری، بر کون خواجه افندی جنابلرینه عرض ایده‌رك استشاره ایتمشدم، بزم خواجه بوندن صوگره عادتا بزکه مسلط اولدی. هر کون اثنای تکرارده هیچ مناسبتی اولمیان آیات قرأنیه‌دن مناسبت چیقاروب، همان بزی بلدهٔ طیبه‌دن فووار درجه‌سنده، مملکته عودتی توصیه ایتمکه باشلادی. علم قرأتده اولان اجازتمی‌ده تعجیل ایتدی، بیوك جمعیت قبنوب بزه اجازت ویردی ١)

اجازت جمعیتنده شیخ الحرم‌لر، محافظه‌لر، و سادات اهل بلده‌دن بر چوق آدملر واردی، بونلر حضورنده‌دخی بنم مملکته کیده‌جکمی تشهیر ایلدی.

بو وقعه‌لردن صوگره بن خواجه‌نك یاننه چوق کیتمز اولدم. بر آرالق مولانا الشیخ مظهر افندی خانقه‌سینه دوام ایتدم، بعد بر آرالق بو ذات عالی قدرکه حالمی افاده ایتمشدم، بو کشی دخی بزم اوهام و خیاللرمزك تمام تمام عکسنی اشاره بیوردیلر.

شول آراده بزکه تاریدن دعوت نامه‌لرده کلدی، نصر الدین حاجی آیدیکین بزه مکتوب یازمش آقچه‌لر کوندرمش، آرتق بز هر شیدن واز نیچوب مملکته عودتی جزم ایتدك، مدینهٔ منوره‌ده مجاورت فکرندن دخی واز کیچدك. شول آراده، مولانا الشیخ السید علی ظاهر الوتری جنابلریدن دخی علم حدیثدن اجازت آلدق، احمد ضیا افندیدن علم فقه‌دن، و آخونجان افندیدن فرائض و علم حسابدن اجازتلر آلمشدم شول طریقه استاذلرنك همه‌سندن فاتحه آلوب، عودت اسبابنی تدارکه باشلادم. بر کون شیخ القرا احمد افندی حضورینه کیدوب، بویله سفر اسبابنی تدارك ایتمکده اولدیغمی

١) اجازت نامه ترجمه‌نك آخرنده عینا مندرجدر.

سویله‌دم ایسه، رحمة الله عنه چوق آغلادی، صوڭره دیدی: یارین سنڭ ایله بر صحبت ایده‌لم، صباح بنم اوه کل. بنده صباح خانهٔ دولتلرینه واردم، بڭا بر وجه آتی توصیه ایتدی: اوغلوم بن سڭا حقیقة غبطه ایدرم. سن چوق بختیار آدم‌سن، روسیه مملکتنده اولان اسلام قرداشلرمزه حضور سعادة نبویه‌دن مأموریت مخصوصه ایله کیدیبورسن. انشاء الله تعالی مملکتڭه وصولکده، بنم دین قرداشلرمه، بندن سلام تبلیغ ایدرسن، بیلورمی‌سن اوراده اولان مسلمانلر، نه قدر ممنون اولاجقلر. سن آنلره دائما بشارت ایله معامله ایله. «بشر و لا تنفر» بیلورمی‌سن، حضرت پیغمبر عم توصیه ایتمش. روسیه‌لی تاتارلر دورت یوز سنه‌در اسارت ایله جکرلری کباب اولمش بر ملتدر. سن شیمدی ثبات و استقامت ایله سعی ایدر سنڭ، آنلره تازه حیات تازه روح ویرورسن. بر آدم بویله بر بیوك وظیفه‌نی التزام ایلدکده، دائما هر نوع افترا و بهتانلره هدف اولور. هیچ شبهه‌سز، بر چوق موانع و دسائس شیطانیه هر آمال خیریه‌که مقابل ظهور ایدر. اشته بویله زمانلرده آلت مدافعه یالکز صبردر. «الصبر مفتاح الفرج» دائما وقار و تأنی ایله معامله ایدرسنڭ، روحانیة قدسیه سڭا دستگیر اولور.

خصوصا عوام ناسه مقابل غایت حیلمانه اب مشفق کبی اولمه‌لی، اغنیا و اکابر بلده ایله مدارا ایتمه‌لی، مؤمنلر آراسنده تألیف قلوب ایچون وار قوتکی صرف ایتمه‌لی. مسلمانلری حال حاضردن تخلیص ایده‌جك بر شی وار ایسه، اوده اتحاد و اتفاقدر. سنڭ هر آمالڭ شو اساسه بنا اولنمه‌لی. کورمزمی‌سن، حضرت پیغمبر عم نڭ بعد الهجرة برنجی خطوهٔ سیاسیه‌سی «الاخاء بين المهاجر و الانصار» ایدی. سن حضرت پیغمبر عم‌نڭ سیرت سنیه‌سنی کندکا رهبر اتخاذ ایدرسنڭ کفایه ایدر. سنوك نبوی‌ده برنجی مسئله امنیت مسئله‌سیدر. حضرت پیغمبره قبائل عرب حین صباوتنده دخی امنیت ایتمشلردی. بر کره منت سڭا امنیت ایدرسه، صوڭره هر شی آسان اولور. بو صورتده خوجه بڭا بر چوق توصیه‌لرده بولندی. فقط مع التأسف وقتنده یالکز بو قدری ضبط اولنه‌شدی. بعده مدینهٔ منوره اکابرندن علی

موسی ایله بر ایکی کره صحبت ایتدم، رحمة الله علیه بکا توصیه‌لرده بولندی، دیدی: برادر حیات ملت علم ایله قائمدر، عربلر نه زمان علمه خدمت ایتمشلردی، مملکتلرینه صاحب ایدیلر، نه زمان علمدن آیرلدیلر ایسه، مملکتلرندن دخی آیرلمشلردر. علم، ملتمزنڭ استقبالنی تأمین ایدر. علم، مملکتلری آباد ایدر. اشته سن شیمدی مملکتڭه کیدرسن، الله موفق ایدرسه، قاچ یوز بیڭ بلکه میلیونلر ایله امت محمدی علمه ترغیب و تشویق ایدرسن، حضرت امام اعظم رحمة الله علیه حضور سعادتدن مفارقتنده دیمشدرکه: یا رسول الله جسمم کوفه‌ده اولسونده قلبم بورایه مربوط اولسون، دیده. سن همان اورایه وار، اولاد اهل ایمانی تعلمه باشلا، انواع فرضیات فقها ایله باشکڭنی آغرتمه، کلام قدیم ربانی‌ده صریح سوز بولدڭ ایسه، بشقه‌سینه قولاق ویرمه. فقهاء اسلامه وقتنده خلفا تسلط ایتمشدر. شو سببدن بزده علم فقه: قیل، روی، یقال ایله مملودر. الله سبحانه و تعالی بر ملتکه بصیرت کوزنی قاپانرسه، پك عجایبدر. امور دینده و حقوق عبادڭ فصلنده، بو بنه قائلی معلوم اولمیان سوزلر ایله عمل ایتمك هیچ جائز اولورمی؟ البته بیچاره علمایه خلیفه‌لر سلط ایتدی، خلیفه‌نڭ هواسینه موافق ترتمه مفتیلر مجبور اولدی، شو سببدن درکه: بو بنم سوزم دکلدر: دیدیلر، دیمشلر، دیرلرمش، یعنی بویله دیمکه بنی مجبور ایتدیلر. دیمکدر.

بن بو سوزلری مدینهٔ منوره علماسی آغزندن ایشتمکله هیچ راضی اولمزدم، ایرته‌سی کونی فقهادن الشیخ عبد القادر طرابلسی یانینه کیتدم، عرض کیفیت ایلدکمده قدس الله سره دیدی: هو صادق: الآن یجبرونا نحن، الله یصلح احوالنا» باشقه هیچ بر شی سویله‌مدی.

بن علماء مدینه‌دن چوق آدملر ایله استشاره بعدنده عودتی اختیار ایتدم، موسم حج کلدی، مکهٔ مکرمه‌که کیتدم، اورادنده بعد الحج مملکته کیده‌جکز.

بو کره مکهٔ مکرمه‌ده والی عثمان نوری پاشا ایله‌ده صحبت ایتدم، شریف عون الرفیق حضورنده بولندم. عثمان پاشادن آلدیغم بعض بر سوزلره بناء مکهٔ مکرمه‌ده مولد نبوی‌که قدر قالماق مناسب کورلدی، شول سنه استرلی

خیر الله، مخدوم عمران افندی، تاشکندلی عبد الرحمن افندی مکهٔ مکرمه‌ده ایدیلر.

حج افعالی تمام اولدقدنصوکره حجاج مسلمین عودت ایتدیلر، بز مکهٔ مکرمه‌ده بر وقت معلومه قدر قالدق.

بن عودت ایده‌جکم، فقط پاسپورتم یوق، البته پاسپورت استه‌یه‌جکم، بو خصوصی چوق فکر ایتدم، عثمان پاشایه سویلادم. پاشا دیدی: هیچ لزومی یوق، بز سکا مرور تذکره‌سی ویره بیلورز. بویله‌جه مرور تذکره‌سی ویردیلر، هم بزه چوق کوزل نصیحتلر بعدنده دیدی: بزه تحصیل ایچون بورایه چوجقلر کتوروکز، بز آنلری اسلامیت شاننه لایق صورتده تربیه ایدوب، اکمال تحصیل بعدنده سزه یوللارز. دیه چوق اصرار ایتمشدی. بن دخی وعد ایتمشدم.

مکهٔ مکرمه‌ده شیخ القرأ شیخ سرور حضورنده قرآنی تکرار ایله مشغول ایدوم. شیخ سرور ایسه، عن اصل کوله قل اولوب، علم قرأته چوق خدمت ایتمش اولدیغندن، خواجه‌سی آزاد ایتمش، آخر الامر مکه مکرمه‌ده اکابر قرأ درجه‌سینه نائل اولمش سیاه‌زنجی‌لردن ایدی.

بر آرالق مملکته کیتمک اوزره تاشکندلی عبد الرحمن افندی چوق تشویق ایلدیسه‌ده، بز رفاقت ایتمدک، مکه‌ده قالدق، عبد الرحمن افندی جده‌یه کیتدی. بن مکه‌ده بر آیدن زیاده قالدق.

بز مکه اطرافنده زیارتکاهلری کیزدک، غارلره کیتدک جبل‌نوره دخی کیدوب ابتدأ وحی کلمش اقرأ باسم ربک الذی خلق آیت کریمه‌سی نازل اولمش مقامی زیارت ایتدک. بوراده مکهٔ مکرمه مشایخ کرامندن الشیخ محمد مراد افندی، خیر الله افندی، عمران افندی برابر ایدوک. جبل نور مکه قربنده غایت بیوک بر طاغدر. بونک ذروه‌سینه چیقمق ایچون خصوصی یول یاپلمشدر. بز شو یول ایله تمام طاغ‌نک اوزرینه بندکدن صوکره مکه‌یه دوغری باقدق ایسه، مکه غایت یقین. بلمام نه کبی شیطان اغفال ایتدی مکه‌یه دوغری اینمکه قرار ویردک. شیخ مراد افندی راضی اولمدی طاغ

اوزرنده قالدی، بز عمران افندی خیر الله افندی دوغری اینمکه باشلادق
بر چوق اوچروملردن قیالقلردن نیچه زحمتلر ایله ایندک. صوڭره بر یره
کلدک عادتا قعر جهنم کبی انواع مدهش و مهلک حشرات ایله مملو بوندن
شاغه اینمک امکان خارجنده ایدی بوراده قطع امید ایدوب کلدکمز یول
ایله طاغ اوزرینه عودتی اختیار ایتدک ایسه‌ده، بعض اینمش اولدیغمز
قیالقلردن بنمک غایت مشکل اولدی بر یرده عمران افندینی کوناریب
چیقاردقدنصوڭره اوزمز عاجز قالوب، عمامه‌لرمزی چیقاروب آرقان کبی
ایشوب بر اوچونی عمران افندی بیلنه باغلادق اوده شول حال ایله جسیم
بر طاش آرقاسینه یاتدی، خیر الله مخدومده عمامه‌که صاریلوب چیقدی اول
آراده آز قالدی عمران افندی اوله‌جکدی. صوڭره بنی‌ده خیر الله مخدوم
چیکوب آلدی خلاصه کوچ بلا ایله طاغ تپه‌سینه عودت ایتدک، مراد افندیده
بزم عودتمزی منتظر اوراده یاتارمش، بعده همه برابر کلدکمز یول ایله عودت
ایتدک. بو زیارت غایت زحمتلی اولدیغندن مراد افندی شو خاطره‌یه یادکار
اولمق اوزره، همان مکتوبلرده جبل نور امضاسنی قویار. خلاصه مکه‌ده
چوق لذتلی وقت کیچردک. بعده صفر الخیر نهایتنده بزده خیر الله افندیله
برابر مملکته کیتمکه قرار ویردک، بر کون وداع ایتمک اوزره شیخ مظهر
افندی خلیفه‌لرندن الشیخ محمد زواوی حضورینه کیتدک. قدس الله سره
اللرنی قالدیروب کعبة الله‌غه توجه ایده‌رک، اوزون بر دعا بعدنده دیدی:
« اتقوا الله واعطوا كل ذی حق حقه و الله يكون فی عونكم » مرحوم باب
عمره‌ده حرم شریفکه ملاصق حجره‌ده ساکن ایدی. اورادن حرم شریفه
چیقمشدق، شیخ المفسرین مؤرخ شهیر السید دحلان جنابلری قاپوده راست
کلدی، همان کیدب اللرینی اوبدک، کعبة الله‌غه یوزنی چویروب دعا
قیلدقدن صوڭره، (سیروا علی برکة الله) دیدی. بز بو حالدن فوق العاده
ممنون اولوب، مکهٔ مکرمه‌دن دخی وداع ایدوب جدهٔ مبارکه‌یه دوغری
یوله روان اولدق. آراده بر کیجه اوتدی، ایرته‌سی کونی جده مبارکه کلدک
ایسه، همان زوقاقده عبد الرحمن افندی راست کلدی. چوق تعجب ایتدک،

واپور بولنمدیغندن تمام بر آی جده‌ده قالمش. خسته‌ده اولمش او بزی کوروب نه قدر ممنون اولدیسه، بزده او قدر ممنون اولدق. اورده برابر رفاقتی اختیار ایتدك. بزم یانمزده بر ایکی قازاقده وار، ایرته‌سی کونی واپورده کلدی، همان واپوره بنوب سویشه دوغری حرکت ایتدك. یولده بیوك فورطنه اولدی. غایت قورقولی دهشتلی ساعتلر کیچردك ایسه‌ده، اوچونجی کونی سلامت سویشه کلدك، هوالر صغوق قش قیامت ایدی، سویش‌ده یالکز بر کیجه قالوب ایرته‌سی کونی اسکندریه‌یه کلدك. بوراده تمام بر هفته قالدق، بعض علما ایله‌ده ملاقات اولندی. بر کون خیر الله افندیله برابر قصاب دکاننه کلدك، ایت آلەجغز، دکانده ایکی آدم وار، بری قرآن اوقور دیکری دکلاردی. دکلامقده اولان بزه کلدی، بر اوقه ایت اولچه‌دی، او بریده همان اوقومقده ایدی. بر آلتون ویردك، فلاح ایت قیمتنی آلوب، آرتوغنی بزه ویرمك ایچون صایمقده ایدی. شول آراده قاری یاکلدی، آقچه صایمقده اولان هیچ توقفسز فتح ایتدی، قاری تکرار یاکلدی، بوده تکرار فتح ایتدی. بز ایکی‌مزده حافظلر اولدیغمز حالده، قارینك قنغی سوره‌ده اوقومقده اولدیغنی خاطرلایه‌مدق بو بزم چوق تعجبمزی موجب اولدی. بونلر ایکسی‌ده فلاح لباسنده هم قصاب هم حفاظ. بزم مملکتده هیچ بر حافظ قصاب صنعتنی اختیار ایتمز. بو حقیقة شایان تقدیردر. اسکندریه عادتا بر خرابه شکلنده ایدی، انکلیز محاربه‌سندن صوکره تعمیر اولنمامشدی. بو ایسه ۱۸۸٤ سنهٔ میلادیه آخری ایدی.

اسکندریه‌دن روس واپوریله درسعادته کلدك، غایت صغوق ایدی. واپور اوزرنده قارلر یاغدی، اوراده روس ماطروسلری طرفندن انواع ذلتی چکدك، آنبارد کیروب یاتمق جانمزی محافظه ایتمك ایچون اوچار مجیدیه آقچه ویردك. درسعادته کلوب خیلی استراحت ایتدکدن صوکره، بعض دوات کرام ایله ملاقات ایدوب، سرای همایونی دخی زیارت ایتدك. او زمانده استانبولده حریت بر کمال ایدی، سلطان عبد الحمید جمعه نمازینی بعضا مجیدیه‌ده و بعضا تشویقیه‌ده نشان طاشنده، و بعضا بیشکطاش‌ده

قیلوردی، اکثریت ایله سود کبی بیاض آق کوك آتقه بنارك کلوردی. حتی او زمانده نشان طاشی بر صحرا شکلنده ایدی، تمام طاغ اوزرنده بر جامعدن بشقه عمارت همان یوق کبی ایدی.

شیمدی روسیه‌یه کیده‌جکز، بکا اوراده سمسارلر دیدیلر: سن بو عثمان پاشانڭ ویرمش اولدیغی تذکره ایله روسیه‌که کیده‌میه‌جك سن بنده جهالت ایله آنلرنڭ سوزینه قناعت ایدوب، قاچ سنه مقدم کلوب اوراده وفات ایتمش بر حاجی‌نڭ پاسپورتنی اون روبله‌که آلدم، علی احمد حاجی اوله‌رق آدیسه‌که چیقدم. بوراده دیدیلر: آلتمش روبله پاره ویره‌جك‌سن. دیدم آلطی روبله‌ده آقچه‌م یوقدر. هرچه بزه تعرض اولنمدی کیچدك، او زمانده خیر الله حضرت ایله برابر دوغری اورنبورغه حرکت ایتدك، خیر الله مخدوم‌نی قردشلری اورنبورغه وارمه‌دن بر یرده استقبال ایتدیلر، بز ایسه یول بیلمدیکمزدن دوغری اورنبورغه کیتدك، ذاتا بشقه یولده یوق ایدی.

نصر الدین حاجی ایدیکین بزی اربت‌که چیقارغه دیب خبر ایتمشدی. فقط اورنبورغدن اربت‌که بارورغه بر رفیق بولنمدی، یالکز کیتمك چوق اوزاق هم خوفلی دیدیلر. اورنبورده لنیکایف عبد الله قارت یورتنده مسافر اولدم. بو آدم بزه چوق اکرام ایتدی، بوراده علمادن سلیمان آخون غوبیرنسکی محکمه یورتنده اقامت ایدرمش، کاروان سرای مسجدنده جمعه نمازی قیلدقدنصوکره بزی خانه‌لرینه دعوت ایتدیلر، چای ایچدك، چوق التفات بیوردیلر.

صوکره اوراده غوبیرنسکی محکمه آدملرندن صوراشب، بکا اومسکی بارا تورغان بر دوقتورنی بولدیلر. بنده بو دوقتور ایله برابر اومسکی‌که کیتمك اوزره قرار ویردم، اربت قالدی. بز دوقتور ایله: اورالسکی ترویسکی آرقلی قزلیار پتروپاولغه کیلدك. پتروپاولده داملا رحمة الله حضرت یاننه کیتدم. رحمة الله علیه بنی اولا بیلمادی، صوکره کیم اولدیغمی سویلادم ایسه حیران اولدی، دیدی: بو کون اربتدن خطلر بار ایدی، سزنی اربتده بیك کوته‌لر ایدی. عبد الباری آخون سزنی طاقت‌سز منتظر ایدی، خیرلی بولسون همه آغای

اینی اربت‌ده سزکه منتظر ایدیلر. خیر کوب یخشی بولدی، بارك الله بزه نصیب بولدی، بز کوردك، اربت که بارغان بولسه‌کز بز کوره‌امز ایدوك. دیه چوق اظهار ممنونیت بعدنده قانا ملا عبد الرشید بر قرأن اوقوب کورسات: مدینهٔ منوره قرائتنی ایشته‌لم دیدی بنده سورهٔ فرقان آخرنی اوقودم، رحمة الله علیه هیچ توقفسز آغلادی. نه وقت بن تمام ایتدم، مرحوم یرندن قالقدی کیلوب آغزمدن اوپدی. دیدی: ملا عبد الرشید پدرنك رحمتلی قرأن کریمه عاشق ایدی، کیدوب قبرنده اوقورساڭ روحلری شاد اولور. والدهنك صالحه خاتون ایدی شیمدی سندن چوق راضی اولورلر. تاری خلقی سکا منتظر تاریده خلق‌نك علم که محبتی بار، فقط بن کفران نعمت ایتدم، تاریده قالمادوم. تاری برکتلی بر شهردر. بن تاریدن کیتدم طوقز مڭ تنکه آقچه‌م بار ایدی، مونده کیلدم تمام طوقز یل بوش توردم، طوقز یل عمرم ضایع بولدی، طوقز مڭ تنکه آقچه‌دن هم آیرلدم، بوندن ماعدا اقل طوقز یوز آدم‌نك خاطری قالمشدر.

شیمدی مونه برگنه یل درسکه باشلادم. سن باری قوتگنی تدریسکه صرف قیل، کبی سوزلر ایله نصیحت ایتدی. بن دیدم: افندم بزنڭ علممز یوقدر، وقتمزنڭ کوبی بوشقه کیتدی. دیدیلر: کوب یخشی، یوق دیسه‌کز انشاء الله بار بولور. سعی و غیرت ایله تدبیر لازم، انشاء الله خور بولمازسز، روحانیت پیغمبری سزکه معین اولور. بزنی‌ده دعادن اونوتمه‌کز، تاری خلقنه سلام سویلاکز. تحفة الله اومسکی‌ده بولور، اول سزنی تاریغه اوزاتر. دیه بزکه فاتحه بیروب اوزاتدی. ایرته‌سی کونی اومسکی‌که کیلدك. همان تحفة الله آغابنی ایزلادم، اول کشی بکا آولغه قایتورغه آت یکتروب حاضر بولوب تورغانلر ایکان، همان کورشب تانشقان صوڭ بزنی خوش کوروب چای فلان ایچدك، بعده شول کونی یولغه چیقدق. ایرته‌سی کونی تاڭ آتقانده بکا آولغه کیلدك، اوراده یخشی استراحت قیلدق، بر کیچه قالدق، شول کونی تصادفا قردشم اسماعیل بکا آولغه کیلدی بورادا ملاقات ایدوب خیلی صحبت ایتدك، اسماعیل کیچه باریسی تاریغه قایتوب کیتدی

ایرته‌سی کونی بز هم تاریغه دوغری چیقدق همان اولانلر یول [illegible]
نلدکده، هر اطراف مسلمان قریه‌لرندن استقباله چیقمش آدملر دواده [illegible]
کبی صارمشلردی. یتمش سکسان چاقروم مسافه‌دن کلمش آدملر واردی.
آغلامق صزلامق عجایب ایدی بو قدر خلوص بو قدر محبت خاطرلره کلمزدی.
طوز قزان قریه‌سنده داملا عالم آخونف‌قه مسافر اولدق، رحمة الله علیه لوب
ازام ایتدی. بورادە کیجه قالمقده استه‌مشدم، فقط خالهم زوجی اولان
نصر الدین ملا براقمادی، عبد المجید مؤذن هم کیده‌لم، تاریده حلق کوب
قالدیلر دیکاچ، بعد العشا بوله چیقدق. حوجه طاوده هم برر ساعت توقف
ایدوب چای ایچدك، تا بکا آولدن بورایه قدر آلتمش چاقروم مسافه
اوزاتوب کیلدیلر، آدم حساب ایله دکل ایدی. لکن مع التأسف شول
اخلاص‌لره شول کوز یاشلره درمان اولاجق بر سوز بزدن چیقمادی. بن
شیمدی چوق تأسف ایدییورم، اما لکن نه چاره فائده یوق.

١٨٨٥ سنه‌سی فیورال ١٢ نچی کونی صباح نمازی وقتنده تاری قلعه‌سینه
کیردك، دوغری برادرم خانه‌سینه مسافر اولدم. بتون شهر خلقی شاد
اولدیلر، اولوغ کوچك کاوب کورشدیلر. شول کونی اربتکه تیلغراف‌لر
چیکدیلر. اربتدن تبریك تیلغرام‌لری کلدی، نصر الدین حاجی‌دن نعمت الله
حاجی عبد الباری آخوندن تیلغرام‌لر کلدی. بن همان شول کونی مدرسه‌گه
کیردم، همان شول کونی وقت کیچرمییوب موقتا علم قرائت تعلیمنه باشلادم.
بر نیچه کون صوکره بعض آدملر اربتدن قایتدیلر، همان همه‌سی بزنك
محله‌گه امام اولمه‌مزی تکلیف ایتمکده ایدی. چوق کیجه‌دی نصر الدین
حاجی هم اربتدن کلدی. تأهل مسئله‌سنی اورتاغه چیقاردیلر، بر طرفدن
امامت مسئله‌سنی تکلیف ایتدیلر. بن بونلره دیدم: بن سزه بر وقتغه قدر
امام اولایم، مدرسه‌گزی تربیه قیلایم، اوکاز لازم دکل، صوکره سز بنی
یاراتمه‌سه‌گز، یا که بکا بر نرسه یاراماسه، باشمز آچیق بولسون دیدم. بای‌لر
بنم بو سوزیمی هیچ قبول ایتمدیلر. صوکره بن دیدم شو حالده بکا
رخصت بیروکز، بن دخی بر کره حجازه کیدوب کلەیم. بوکا نصر الدین

حاجی عبد الملیك بای هیچ راضی اولمدیلر. عبد المجیب حاجی حجکه باروب کیلمکنی معقول کوردی، دیدی: حجکه بار، بن سکا عبد الفتاح مرحوم نك بدلنی ویره یم. بونك اوزرینه بن مکه گه کیتمکه قرار ویردم. بر کون عبد الملیك بای مرحوم عبد الله باباغه دیمش: عبد الرشید افندی قطعی صورتده کیده سی بولسه اوبلاندوب بارورگه کرك، بولماسه اول کیلماز دیمش. عبد الله بابای بزه بر کون تأهل تکلیف ایلدی، قبول ایتدم. میر حیدرلر قز قرندشلرنی سزه تکلیف ایده لر قبول قیلوکز دیدی، بنده قبول ایتدم. عقد ازدواج اثناسنده پریغوارده جمع ایتمشلردی امام لغه دخی اجبار ایتدیلر، آنی دخی قبول ایتدك. بعد النکاح اون بش کون اقامت ایدوب قردشم اسماعیل ایله برلکده حجاز و مغفرت طرازه عزیمت ایلدك، اثناء سفرده طبولغه تماتکه اوغرایب، معیتمه کندی اقربالارمزدن طلبه لر آلدم. اوفایه اوغرایب امتحان توتدم. سلیم گرای مفتی وفات ایتمش ینکا مفتی یوق محمدی قاضی موقت مفتی خدمتنی ادا ایدرمشس. جلال قاضیغه اون بش تنکه رشوت بیردم، غایب آچغلاندی، ایدیکینلر ملاسی اون بش تنکه بیرکاچ بزکه آچدان اولارگه کرك دیدی. شاکر قاضیغه اوچ تنکه بیرکان ایدوم آلمادی، سببنی ده بیلمادوم.

شول طریقه بز اوفادن قازان آرقلی آدسه دن استانبولغه باردق، بو کره استانبولده کوب آدملر واکابر رجال دولت ایله ملاقات ایدوب اصول تعلیم و تربیه خصوصنده شول زمانه نك معارف ناظری منیف پاشا ایله کوب مذاکره ایتدك. منیف پاشا اصول تعلیم نك لزومی اصلاحی بابنده بر چوق شیلر سویلادکدن صوڭره دیدیکه: بزم اسلاملره معارفی ادخال ایتمك ایچون (جبه صاریق) چالمه چاپان لازمدر. اسلاملر آراسینه بشقه تورلی طریقدن معارف ادخالی ممکن اولمایه جقدر. او زمانده استانبولده حریت مطبوعات فوق العاده ایدی منیف پاشا «عمران» غزته سنده بو بابده بر چوق شیلر یازدی، روسیه مسلمانلری استقبالی عنوانلی مقاله لر نشر ایتدی. بزه بیوك التفات لرده بولندیلر. بنم مدینهٔ منوره یه طنبه کوترمکده اولدیغمی خوش کورمدی،

كاشكه بو چوجقلری بوراده براقه ایدكز دیدی .

بنده صوكره‌دن تأسف ایتدم اماچه فائده مكهٔ مكرمه‌یه نقلدم . عثمان نوری پاشانی‌ده عزل ایتمشلر . شویله احمدی مرحوم اوغلی ابراهیم افندینی خلید مؤذن اوغلی یعقوب افندیلری مدینهٔ منوره‌یه كوتورمكه مجبور اولدم .

مدینهٔ منوره‌ده خواجه افندی دخی بنم بو خط حركتمی مؤاخذه ایتدی ، خلاصه بزم بوراده دخی قصورمزی بیان بیوردیلر . فیما بعد چوجقلری استانبولده مكتب رسمیه‌ده تربیه لزومنی تصریح ایتدیلر . مدینهٔ منوره‌ده دورت بش سنه اقامت ایدوب سن نه اولدك كه ، قردشلركده برشی اولسونلر . نیسه مادام خلوص قلب ایله كلمشلر چالشمه‌لی ، بقالم البته قسمتلری اولور .

بزده بو كره خواجه افندیدن تكرار بعض شیلر اوكرندك ، كندی قصورمزی اصلاحدن ماعدا ملتمز ایچون بر چوق شیلر لزومنی دخی بزه تكرار سویله‌دی ، استانبولده بعض آدملر ایله تكرار مجالسه لزومنی توصیه ایتدی . خلاصه بزم بو سفرمز دخی بزه چوق بیوك درسلر ویردی عودتمزده استانبول ایله تكرار كسب معارفه ایتدك . استانبولك ایلك مشهور ادباسیله تكرار ملاقات ایدوب دنیا احوالندن بعض شیلر تلقی ایتدك ، شول طریقه تمام آلطی آی تكرار سیاحت قیلوب ١٨٨٥ نچی یلی نویابر باشنده تاریغه عودت ایتدم .

اشته بورایه قدر بنم حیاتم هپ تصادفی قبیلندن اولوب ، كندیمه مخصوص بر مسلك معینم همان یوق كبی ایدی ، شونك ایچون ترجمهٔ حالمنك بو قسمنی قسم ثانی‌دن آیردم .

بوراده تبركا علم قرائتدن آلمش اولدیغم اجازت نامه‌یی دخی طبع و نشر ایتمكی مناسب كوردم .

هــذه

اجازت نامه من علم القرآن
من السـبعة والعشرة
و التقريـب

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذى انزل على عبده كتابا لا يغادر صغيرة ولا كبيرة الا احصيها ✡ ولا حبة فى ظلمات الارض ولا رطبا ولا يابسا الا جمعها و حواها ✡ لا يأتيه الباطل من بين يديه ولا من خلفه تنزيل من حكيم حميد ✡ انزل على سبعة احرف تسهيلا وتيسيراً على قارئه اى وقت يريد ✡

(اشـهد ان لا اله الا الله) وحده لا شريك له الذى اعجز بأقصر سورة منه مصاقع البلغاء ✡ و ابهت لسحر حلاله عقول الفصحاء ✡ (و اشهد ان سـيدنا) محمداً مبعوث بأوامره و نواهيه ✡ معرب عن بيـان بلاغته و معـانيه ✡ صلى الله عليه و سلم عليه و على اله و اصحـابه الذين تعلموا القران عنه شفـاهًا و لم يزل ينقـل الينـا عن جمع لا يتنـاهى ✡ (و رضى الله) تعالى عن العلمـاء العاملين و جمـيع ائمة الدين ✡ و مشايخنا ووالدينا و القرابة اجمعين ✡ (وبعد) ان العلوم لا سيمـا علم القرأت اشرف المأرب و اعلاها ✡ واطيب المكاسـب و ازكاها ✡ و اهم الامور بالعنـاية و اوليهـا ✡ و من اجـل ذلك علم القرآن الـكريم ✡ فانه اصل الدين القويم ✡ و الشرع المستقيم ✡ و قد ورد فى فضله و شـرف اهله من الايات و الذكر الحكيـم ✡ فمـا ورد من الايات عموماً قوله تعالى (يرفع الله الذين امنوا منـكم و الذين اوتوا العلم درجات) وخصوصاً قوله تعالى ان الذين يتلون كتاب الله و اقاموا الصلوة و انفقوا مما رزقناهـم

سرا و علانية يرجون تجارة لن تبور ليوفيهم اجورهم و يزيدهم من فضله انه غفور شكور ✲ ومن الاخبار مارواه الخطيب ✲ عن انس بن مالك رضى الله عنه ان النبى صلى الله عليه و سلم قال آل القرأن اهل الله و قال فيما روى عن انس رضى الله عنه افضل العبادة قرآئة القرأن و قال عليه الصلاة و السلام مثل المؤمن الذى يقرأ القرآن كمثل الاترجة ريحها طيب و طعمها طيب الحديث ✲ وفى البخارى عنه صلى الله عليه و سلم ان هذا القرأن انزل على سبعة احرف فاقرؤا ما تيسر منه ✲ و روى ابن ماجه عن سعد رضى الله عنه انه قال قال رسول الله صلى عليه و سلم خياركم من تعلم القرأن و علمه ✲ و فى مسلم عن ابن عباس رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم اقرأنى جبريل القرأن على حرف فلم ازل استزيده فيزيدنى حتى انتهى الى سبعة احرف ✲ و روى الشيخان الماهر القرأن مع السفرة الكرام البررة و قال صلى عليه و سلم من قرأ القرأن و عمل به البس والداه تاجا يوم القيمة ضوئه احسن من ضوء الشمس فى بيوت الدنيا لو كانت فيكم فما ظنكم بالذى عمل بهذا ✲ رواه احمد وابوداود عن معاذ الجهنى رضى الله عنه ✲ وخرج ابو نصر عبدالكريم الشيرازى فى فوائده وابن البخارى عن على رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى و سلم ادبوا اولادكم على ثلاثة خصال حب نبيكم و حب اهل بيته و قرائة القران فان حملة القران فى ظل الله يوم لاظل الاظله مع انبيائه و اصفيائه ✲ وقال عليه السلام يا ابا هريرة تعلم القرأن و علمه الناس ولا تزال كذلك حتى يأتيك الموت فانه ان اتاك الموت و انت كذلك حجت الملائكة الى قبرك كما يحج المؤمنون الى بيت الله الحرام و خرج ابو نعيم عن على رضى الله عنه انه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم يا على تعلم القرأن و علمه الناس فلك بكل حرف عشر حسنات فان مت مت شهيدا يا على تعلم القران وعلمه الناس فان مت حجت الملائكة الى قبرك كما يحج الناس بيت الله العتيق ✲ هذا و قد اختص الله هذه الامة المحمدية ببقاء اتصال الاخذ و الاسناد حفظا للشريعة المطهرة الى يوم التناد ✲ قال عبد الله المبارك الاسناد من الدين ✲ و عن ابي هريرة

رضى الله عنه مرفوعا من سلك طريقا يلتمس فيه علما سهل الله طريقا الى الجنة ٭ و الاجماع على ان السبعة متواترة وما زاد الى العشرة كذلك على الصحيح و اعلم انه عند المشايخ سنة مأثورة ٭ و انى ولله الحمد قد اخذتها بالتلقى عن مشايخ عظام و ائمة اعلام فبعد حفظى لكتابه القديم من الزاهد الكامل الحاج حافظ محمد بن حسين الامام و الخطيب بجامع الشيخ محمد الكيلانى العريف بأمام اريدجيلو ٭ ثم ابتدأت و قرأت من مفردات الوجود بالاتقان و التفرس و بالتعلم و التدرس عن الشيخ العالم الفاضل الكامل الشيخ السيد الحاج مصطفى بن محمد الاسلامبولى العريف بموقت الافندى امام بجامع الهداية و الواعظ الجمعة فى جامع شريف ابى الفتح سلطان محمد الغازى عليهم الرحمة البارى ٭ ثم جمعت القرآت السبعة من طريق الشاطبية و التيسير من الطريقين من العراقين و المغاربة ٭ ثم قرأت العشرة من طريق الدرة ثم قرأت عليه العشرة ايضا من طريق الطيبة و النشر الكبير و ختمت لكل واحد من الثلاثة ختمة كاملة وقرأت بعضا من الختمات الثلاثة من شيخ استاذى الاتى ذكره عند ذهاب الحج الشريف فأجازلى عند محضر جماعة القراء النحارير فى سنة سبع و خمسين و مأتين و الف كما اجاز شيخه المتقن المدقق و المأخذ الصحيح المحقق الشيخ عمر بن خليل البولوى رئيس مشايخ القراء الشهير بين اقرانه بقره حافظ اكرمه الله تعالى بعدد كل ساكن ولافظ ٭ وهو اخذ عن الاستاذ الكامل رئيس مشايخ القراء الحاج حسن بن الحاج على الوديني وهو عن المشايخ الكاملين ٭ وهم الشيخ احمد الصوفى القسطمونى قرأ عليه السبعة و فتحجى افندى و امام على افندى و اخوه خليل افندى و السيد محمود افندى من السبعة والعشرة بما يسره الله تعالى ٭ ثم اخذ هو عن الشيخ الحاج محمد النعيمى الشهير بابن الكتانى العشرة من طريق الدرة و من طريق الطيبة وهو اخذ القرآت عن الشيخ الحاج حسين بن الحاج مراد الارضرومى وهو عن الشيخ القراء و المحدثين استاذ الاساتيذ الشيخ على المنصورى نزيل قسطنطينية نور الله مرقده ٭ و فى اعلى عليين ارقده ٭ وهو عن ائمة الهدى و اعلام الدين شيخ

المشايخ القاهرة محمد البقرى والسلطان المزاحى والنور على الشبراملسى واخذ الشيخ السلطان المزاحى عن الشيخ سيف الدين الفضالى ✲ وعن الشيخ شحازة اليمنى واخذ محمد البقرى والشبراملسى عن الشيخ عبدالرحمن اليمنى وهو عن والده الشيخ شحازة ✲ عن ناصر الدين الطبلاوى ✲ عن القاضى ذكريا الانصارى عن العقبى والنويرى وفخر الدين الضرير وهم امام القراء والمحدثين وشيخ الاستاذين شمس الملة والدين محمد بن محمد بن محمد بن على بن يوسف الجزرى الشافعى افاض الله تعالى على مشهده انواع البر والاحسان ونفعنا ببركات علومه يوم يفتح ابواب الجنان وقرأ ابن الجزرى على شيخه ابى محمد عبد الرحمن بن احمد البغداى وهو عن الامام ابى عبد الله محمد بن احمد بن عبد الخالق المصرى عن الشيخ ابى الحسن على بن شجاع بن سالم العباس صهرى الشاطبى وهو عن ولى الله بلادفاع ابى القاسم القاسم بن فيره بن خلف بن احمد الشاطبى الرعينى ✲ وهو عن ابى الحسن على بن هزيل ✲ عن ابى داود سليمان بن ابى القاسم الاسدى ✲ عن امام القراء ابى عمر الدانى ✲ عن ابى الفتح فارس بن احمد الضرير عن عبد الباقى بن الحسن عن ابراهيم بن عمر عن ابن بويان عن ابن الاشعث عن ابى بشيط عن قانون المدنى عن نافع المدنى عن ابى جعفر يزيد بن القعقع وعبد الرحمن بن الهرمز الاعرج ومسلم بن جندب وشبة بن نصاح واخذ الاعرج عن ابن عباس رضى الله عنهما وهو عن ابى بن كعب الخزرجى رضى الله عنه وهو عن رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو عن امين وحى الله تعالى جبريل عليه السلام وهو تلقاه عند رب العزة جل جلاله وعظمت آلاؤه وبقية الاسانيد القراء العشرة مبسوطة فى النشر الكبير فليراجع ✲ واخذت ايضا مسلك صاحب الايتلاف ليوسف افندى زاده شارح البخارى ✲ عليه رحمة البارى ✲ من طريق الشاطبية والدرة والتقريب والماهر الذى هى طريق المناسبة عن العالم العامل والاستاذ الكامل شارح زبدة العرفان المسمى بعمدة الخلان رئيس مشايخ القراء محمد امين العريف بعبد الله افندى زاده الامام بجامع شريف ابى ايوب الانصارى ✲ والواعظ الجمعة بجامع سلطان احمد خان عليه الرحمة والغفران واخذت ايضا مسلك عطاء الله النجيب

عن الاستاذ الكامل الحاج عمر الطسيوى خواجة مكتب ابى الفتح سلطان محمد خان عليهم الرحمة و الغفران ☼ و سندهما مبسوطة فى النشر الكبير للامام الجزرى عليه سجال سبع المثانى ☼ و تركتهما خوفاً الاطناب فليراجع ☼ ثم ان الله تبارك و تعالى وفقنى الى نشر القرآت و اقرائها بين الطلبة اولى الافهام على شروط اخذى عن المشايخ الكرام و اساتذتى الفخام من وقت الاجازة الى هذا الزمان بالجد والسعى و الايقان حتى جاؤا الى واجتمعوا لدى ☼ وقرؤا على منهم العالم الكامل الفهيم الزكى والمجد الماهر بين اخوانه كالبدر الزاهر (مولى الحاج حافظ عبدالرشيد بن عمر الآخون الطارى) زاد الله فيضه ونشره وتقومه و نال ماتمنا وفقه الله تعالى الى الحالات السنية و الافعال المرضية ويسر آماله الدنيوية والاخروية ☼ فانه لما علم ان علم القرأن و الوجوهات علم شريف وفن لطيف لا يظفر به الا من هو ماهر و لا يصل اليه الا من هو فى افق البلاغه زاهر فبادر فى تحصيله ليدخر من كنوزه بأجود الزخائر ☼ وينال من معادن رموزه باخلص الجواهر ☼ حتى الى جاء بعده حج بيت الله الحرام فى سنة ثمان وتسعين و مأتين بعد الالف المدينة المنوره لقصد زيارة النبى عليه الصلاة و السلام ☼ وعلى آله و اصحابه الكرام واراد بحفظ القرأن واخذ الوجوهات ☼ و القرآت المتواترة فابتدأ منى كل يوم بمقرأ مع المفردات من الوجوهات ☼ ثم جمع السبعة و العشرة و ختم ختمة كاملة عند محضر الجماعة فى الحرم الشريف النبوى ☼ على مضمن الشاطبية و التيسير لاب عمر والدانى و الدرة و التحبير للاءمام الجزرى ☼ وقرأ ايضاً العشرة من اول الفاتحة من طريق الطيبة و النشر الكبير وبعضاً من الماهر الذى هو طريق المناسبة و اخذ ايضاً مسلك يوسف افندى صاحب الايتلاف ☼ و اخذ ايضاً مسلك عطاء الله النجيب من كتاب مرشد الطلبة لكل منها من الطريقين و طلب منى الاجازة بما اجازنى به مشايخى الكرام والاساتذتى الفخام من الاقراء و الافادة للطالبين و ان يجيز بذلك لمن يراه من المستعدين والاخذين فاجزته طلباً لمرضات الله تعالى و اوصيته فيما قرأ على و تلقاه منى ان لا يتخطاه ولا يخلطه بسواه اجازة صحيحة مقرونة بالنية و التلفظ مشمولة بالتحرز

و التحفظ جعله الله تعالى من المهرة الكرام ومن المنتفعين بعلومهم الى يوم القيام آمين ☆ ثم انه لازم علينا ان نذكر بعض الفوائد و الوصايا ترغيبا بمتابعة افضل البرايا منها ما اخرجه السنى عن ابى الدرداء رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من قال حين يصبح و حين يمسى حسبى الله لا اله الا هو عليه توكلت و هو رب العرش العظيم سبع مرات كفاه الله ما اهمه من امر الدنيا و الاخرة و منها ما اخرجه النسائى فى عمل اليوم و الليلة بسنده الى عائشة رضى الله عنها و عن ابيها انها قالت ما جلس رسول الله صلى الله عليه و سلم مجلساً ولا تلا قرأناً و لا صلى الا ختم ذلك بكلمات قلت يا رسول الله اراك ما تجلس مجلساً ولا تتلو قرأناً ولا تصلى صلاة الا ختمت بهؤلاء الكلمات قال نعم من قال خيراً كن طائعاً له على ذلك الخير و من قال شراً كانت كفارة ☆ سبحانك اللهم و بحمدك و استغفرك واتوب اليك و منها ما اخرجه الحافظ ابو محمد الحسن عن ابى هريرة رضى الله عنه قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من اتى منزله فقرأ الحمد لله وقل هو الله احد نفى الله عنه الفقر و كثر خير بيته حتى يفيض على جيرانه صدق رسول الله عليه صلوات الله ومن الوصايا ان لا يطلب العلم الا الله و ان لا يتخذ سبيلا للامور المنهى عنها شرعاً كظهور حسن الصيت و السمعة و ان لا يكون للقارى فى قرائته التفات الى غير الله تعالى فان من عمل لغير الله او قصد غير الله خسر ما عمل و كان عمله حجة عليه وان لا يعتمد فى الرزق الا على الله تعالى ☆ وذكر شيوخى ان فى العلم الغنى عما سوى الله وفى القرأن المغنى عن كل شئ حتى عن النفس ☆ وذكروا لى ايضاً ان القارى لا يكون قارئاً حقيقة حتى يغيب عند قرائته عن الكون كله فان لم يمكنه ذلك فليقرأ قرائته خائف من طرد ربه عز وجل فحينئذ لا يرى احد من الناس فى قرائته لقوة سلطان الخوف على قلبه ومن لم يكن فى قرائته كذلك فهى غير نافعة عند الله تعالى اغنى الشركاء ☆ فاسئله ان لا ينسانى و ابوى و اقربائى و جميع شيوخى من دعوات الصالحات ☆ وهو من عادات السادات و اوصيه ما اوصانى به مشايخى الكرام ☆ من الوصايا المذكورة بين العلماء الاعلام فانها جامعة

لانواع البر و التعبد الى الملك العلام ✲ و من تخلق بها وصل الى كمال المعرفة و كانت حجة له يوم يناد المنادى بالتفرقة جعلنا الله و اياكم فى زمرة احبائه ومن السابقين الى جناته آمين ثم آمين ثم آمين ✲ و صلى الله و سلم على سيدنا محمد و على جميع الانبياء والمرسلين وآلهم و صحابتهم اجمعين و الحمد لله رب العالمين.

وقد كان الفراغ من هذه الاجازة فى يوم ثلث وعشرين من شهر ربيع اول فى سنة ثلاثمائه بعد الالف من هجرة من له كان العرف الشرف

صلى الله و سلم على خير الخلف و السلف و على

آله و اصحابه وعلى من تبعهم الى يوم الدين

و الحمد لله رب العالمين

سنة ١٣٠٠

قاله بلسان ال...

الز...

ترجمهٔ حالنڭ قسم اولنی بوراده اکمال ایتدم. زیرا بورایه قدر اولان احوال هب تصادف ایدی. اصل مطلوب و مفید اولان قسمی بوندن صوڭره اولانلری‌در. زیرا بوندن صوڭره هر نه اولدیسه، سعی و اجتهاد ایله ممکن قدر تدبیر اولنه‌رق تشبث ایله اولمشدر. تدبیرده اولان خطالرمی دخی اشاره ایتمشم: ابتدائی فکرلرنڭ نه کبی موانعه اوغرادیغی یدی سنه تدریس اثناسنده طلبه و شاکردانه اولان تجربه و تربیه‌لر. ایکی سنه قاضی‌لق مدتنده دوشندیکم شیلر. سکز آی مفتی وکالتی خدمتنده بولندیغم زمان تدبیرلرده اولان خطالرم. روسیه مسلمانلری حقنده تأمین استقبال ایچون خیال ایتدیکم مسلکلر. ممالك اجنبیه ایله ایتدیکم محاوره‌لر. مسلمانلرنڭ اوز آرالرنده اولان نفاق و شقاق و سؤ اخلاقنڭ ازاله‌سی لزومی. روسیه و عثمانلی حکومتلری ایله اولان مصادمه. حسن حسنی طویرانی ایله مکاتبه. شیخ جمال الدین الافغانی [illegible] ابراهیم ادهم ایله مصاحبه. عبد الله کویلیام ایله [illegible] پاریسده منتشر «ابو نظاره»